

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BiH
TUZLANSKI KANTON
OPĆINA SAPNA

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF B&H
TUZLA CANTON
SAPNA MUNICIPALITY

GENDER AKCIONI PLAN OPĆINE SAPNA

Sapna, septembar 2012. godina

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
1. UVOD	4
1. METODOLOGIJA	5
3. GENDER SENZITIVNA SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA OPĆINE SAPNA	6
3.1. PROFIL OPĆINE SAPNA	6
3.1.1. Geografski i prirodni resursi	6
3.1.2. Upravljanje prostorom (prostorno planiranje)	6
3.1.3. Demografska kretanja	7
3.1.3.1. Analiza promjene ukupnog broja stanovnika i strukture stanovništva	8
3.1.3.2. Prirodno kretanje stanovništva i broj rođenih	9
3.1.3.3. Analiza međunarodnih i internih migracija stanovništva	11
3.1.4. Obrazovanje, sport i kultura	13
3.1.4.1. Predškolsko i osnovno obrazovanje	13
3.1.4.2. Srednjoškolsko obrazovanje	13
3.1.4.3. Stipendiranje učenika i studenata	16
3.1.4.4. Sport i kultura	16
3.1.5. Zdravstvena i socijalna zaštita	Error! Bookmark not defined.
3.1.6. Infrastruktura	21
3.1.7. Stanovanje	21
3.1.8. Sigurnost građana	25
3.1.9. ZAKLJUČCI	26
3.2. PRAVNI I REGULATORNI OKVIR I RAZVOJNE POLITIKE	27
3.2.1. Analiza regulatornog okvira definiranog od strane općine	27
3.2.2. Analiza razvojnih dokumenata općine	28
3.3. KULTUROLOŠKE VRIJEDNOSTI, DRUŠTVENI STAVOVI I PERCEPCIJE U LOKALNOJ ZAJEDNICI	29
3.3.1. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žene i muškaraca u sferi ekonomije	29
3.3.2. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žena i muškaraca u sferi politike	30
3.4. EKONOMIJA I TRŽIŠTE RADA	31
3.4.1. Tržište rada	33
3.4.2. Analiza ključnih aktera – zainteresiranih strana u sferi ekonomije (stakeholder analiza)	38
3.4.3. SWOT analiza pozicije žena u sferi tržišta rada, ekonomije i dostupnosti resursa	40
3.4.4. ZAKLJUČCI	41
3.5. POLITIKA I CIVILNO DRUŠTVO	42
3.5.1. Analiza učešća žena u političkim strankama na nivou općine	42
3.5.2. Općinska administracija	46
3.5.3. Zaposleni u javnim institucijama	48
3.5.4. Upravni odbori javnih institucija	49
3.5.5. Analiza ključnih aktera u sferi politike i civilnog društva (stakeholder analiza)	49
3.5.6. SWOT ANALIZA pozicije žena u sferi politike i civilnog društva	50
3.5.7. ZAKLJUČCI	51
3.6. RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE	52
3.6.1. Rodno odgovorno budžetiranje - principi	52
3.6.2. Analiza budžeta općine Sapna – ROB situaciona analiza	54
3.6.3. Preporuke za unapređenje ROB-a	56
4. LOKALNI GENDER AKCIONI PLAN	57

4.1. Definicija i opis ključnih problema iz sfere ekonomije	57
4.2. Ključna pitanja iz sfere politike	64
4.3. Obrazloženje odabira projekata	73
4.4. Obrazloženje rezultata i utjecaja na projekat	73
4.5. Vremenski plan implementacije LGAP-a	74
4.6. Finansijski plan LGAP-a.....	74
4.7. Organizacijska struktura za implementaciju akcionog plana.....	74
4.8. Monitoring i evaluacija	75
5. ANEKSI	76
5.1. ANEKS I – SPISAK ČLANICA I ČLANOVA GENDER RADNE GRUPE OPĆINE SAPNA	77

1. UVOD

Gender akcioni plan (GAP) općine Sapna je strateško-planski dokument općine koji svojom implementacijom treba da potiče budući rast i razvoj zajednice te unaprijedi ravnopravnost spolova u zajednici. Trogodišnji gender akcioni plan je izrađen kao okvir za poticanje lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove budućeg razvoja općine i sveukupnog života u njoj, posmatrano sa gender aspekta.

Kao takav, gender akcioni plan je usaglašen sa odgovarajućim strateškim dokumentima i politikama koje se odnose na tematiku rodne ravnopravnosti i lokalnog razvoja, i to prije svega sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, Strategijom razvoja općine Sapna, kao i sa drugim strategijama na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou.

Gender akcioni plan općine Sapna izrađen je od strane Gender radne grupe, radnog tijela koje je imenovao načelnik općine, a uz punu participaciju predstavnica i predstavnika javnog, privatnog i nevladinog sektora. Strukturalno posmatrajući, akcioni plan inkorporira gender senzitivnu socio-ekonomsku analizu ove lokalne zajednice, kao i set prioriternih mjera i projekata koje je neophodno poduzeti da se otklone ili barem smanje problemi i nejednakosti uočene kroz gender senzitivnu situacionu analizu. Također, ovaj dokument u budućnosti može predstavljati osnovu za izradu drugih planova i programa u pojedinim sektorima, prilagođavanje postojećih planskih dokumenata te kreiranje podloge za praćenje napretka i ohrabrivanje saradnje i dogovora u planiranju između različitih nivoa vlasti i društveno-ekonomskih partnera.

Prilikom izrade Gender akcionog plana općine Sapna posebno se vodilo računa o sferama ekonomije i politike, obzirom da se osnaživanjem u ove dvije oblasti mogu postići katalitički efekti i u svim drugim oblastima života na lokalnom nivou. Adekvatna pažnja je posvećena i osiguravanju vertikalne usklađenosti Akcionog plana sa strategijama i planovima na drugim nivoima.

Ravnopravnost spolova nije isključivo pitanje socijalne pravde, nego predstavlja jednu od ključnih komponenti za društveni i ekonomski razvoj jedne zemlje, ali i smanjenje siromaštva i poboljšanje kvaliteta života svih građana i građanki jednog društva. Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u razvojne politike, strategije, projekte i programe je od krucijalnog značaja, a posebno na lokalnom nivou, jer je lokalni nivo vlasti najneposredniji i najbliži građanima i građankama.

Preduslov kvalitetne i pravovremene implementacije Gender akcionog plana jeste prepoznavanje njegovog značaja od strane sveukupne lokalne zajednice i viših nivoa vlasti, ali i uspostava Akcionim planom predviđenih mehanizama za njegovu implementaciju, izvještavanje, ažuriranje i sveukupnu operacionalizaciju, a što je zadatak koji Općini, ali i svim drugim akterima u lokalnoj zajednici, predstoji u narednom periodu.

Tehnička i stručna pomoć Općinskoj Gender radnoj grupi pružena je u okviru Programa "Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine", zajedničke inicijative Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine i Holandske organizacije za razvoj (SNV), a koja se provodi uz finansijsku podršku UN WOMEN Fonda za ravnopravnost spolova. Program ima za cilj političko i ekonomsko osnaživanje žena u najmanje pet općina u Federaciji Bosne i Hercegovine.

1. METODOLOGIJA

Općina Sapna se angažirala u procesu izrade Gender akcionog plana, kao jedna od pionirskih općina u Bosni i Hercegovini, vođena uvjerenjem da uvođenje principa ravnopravnosti žena i muškaraca u sve oblasti društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi, predstavlja neophodan preduvjet za ubrzani društveni i ekonomski razvoj lokalne zajednice. Proces izrade Gender akcionog plana je započet potpisivanjem Ugovora o partnerstvu između Općine, Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine i Holandske organizacije za razvoj (SNV) u septembru 2011. godine.

Proces izrade Gender akcionog plana općine Sapna operativno je vođen je od strane općinske Gender radne grupe (GRG), kroz čiji je heterogeni sastav osigurano učešće predstavnika i predstavnica javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Gender akcioni plan općine je u potpunosti usklađen sa relevantnim zakonskim okvirom koji uređuje oblast ravnopravnosti spolova, gdje je općinska uprava nosilac procesa izrade i buduće implementacije, a uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, Gender akcioni plan je u potpunosti usaglašen sa vodećim principima koncepta rodne ravnopravnosti koje promoviraju Evropska unija i druge relevantne međunarodne organizacije i institucije.

Polazna tačka za izradu gender akcionog plana općine je bila analiza postojećih strateških dokumenata i nivoa njihove realizacije te stepen razvijenosti ljudskih resursa neophodnih za njihovu izradu i implementaciju. Nakon toga se pristupilo izradi Gender senzitivne situacione analize, koja je rađena na osnovu, kroz program Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine (LGFBiH) razvijenog, Vodiča za gender senzitivnu analizu. Vodič je razvijen na osnovu postojećih alata i praksi za analiziranje položaja žena i muškaraca u političkom i ekonomskom životu zajednice, ali i u svim drugim sferama života na lokalnom nivou (obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, itd.).

Analiza je urađena na osnovu relevantnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka iz primarnih i sekundarnih izvora. Ključni alati koji su korišteni u procesu prikupljanja podataka su ankete, fokus grupe, polustrukturirani intervjui sa ključnim akterima te observacija. Analiza je zasnovana i na podacima koji su dobiveni iz općinskih službi, javnih preduzeća, institucija i ustanova, organizacija iz nevladinog sektora, mjesnih zajednica i ostalih relevantnih aktera, a kako bi se različitim pristupima omogućilo sveobuhvatno sagledavanje tematike i dao dodatni kredibilitet procesu.

Akcioni plan je također rađen na osnovu preporuka koje je dizajnirao LGFBiH program, a koje sugeriraju sagledavanje kritičnih problema zajednice u sferi politike i ekonomije, sa aspekta gendera, te dizajniranje adekvatnih programa, projekata i mjera za njihovo otklanjanje ili reduciranje. Akcioni plan se odnosi na trogodišnji period i pokušava biti realno koncipiran, a na osnovu realnih finansijskih mogućnosti za njegovu implementaciju.

U cjelini, dokument ima za cilj da na jedan sistematičan način prikaže socio-ekonomsku situaciju u lokalnoj zajednici, da pruži informacije o statusu žena i muškaraca, njihovim potrebama i problemima sa kojima se susreću, a sve sa ciljem formuliranja seta prioriternih programa, projekata i mjera, čijom realizacijom bi se unaprijedila rodna ravnopravnost i ubrzao sveukupni razvoj lokalne zajednice.

3. GENDER SENZITIVNA SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA OPĆINE SAPNA

3.1. PROFIL OPĆINE SAPNA

3.1.1. Geografski i prirodni resursi

Općina Sapna formirana je Zakonom o konstituiranju novih općina podijeljenih međuentitetskom i međukantonalnom/međužupanijskom crtom koji je donešen na sjednicama Predstavničkog doma i Doma naroda FBiH 20. i 21. januara 1998. godine.

Općina Sapna u administrativnom smislu čini jednu od trinaest općina Tuzlanskog kantona, a u geografskom pogledu pripada regiji sjeveroistočne Bosne. Ovaj prostor administrativno i geografski čini jednu kompaktnu cjelinu, koja egzistira na ovom prostoru stoljećima¹.

Površina općine Sapna je 118 km², što čini 4,45 % teritorije Tuzlanskog kantona. Općina Sapna okružena je sa četiri općine: Teočakom na sjeveru i Kalesijom na jugu, koje pripadaju Federaciji Bosne i Hercegovine, Loparama na zapadu i Zvornikom na istoku, koje pripadaju Republici Srpskoj. Kroz teritoriju općine Sapna prolazi regionalni put Zvornik-Sapna-Priboj i regionalni put Sapna-Kalesija. Područje općine Sapna na neki način povezuje Tuzlanski kanton sa dijelom zvorničkog Podrinja, jer je otvaranjem nove putne komunikacije Sapna-Kalesija omogućena bolja povezanost tuzlanske regije sa ovim dijelom bosanskog Podrinja. U odnosu na druge značajne centre, prije svih Zvornika kome je ovaj prostor prije rata i pripadao, zatim Tuzle kao kantonalnog centra, Brčko distrikta i Sarajeva kao državnog centra, geoprometni položaj Sapne sa stanovišta funkcioniranja ovog prostora kao zasebne, administrativno - političko- teritorijalne cjeline je dobar i povoljan.

Izgradnja modernih komunikacija prema susjednim općinama omogućuje kvalitetnu povezanost sa kompletnom regijom i otvara perspektivu za razvoj ovog područja, koje je dugo godina bilo nepravedno nerazvijeno. Teren Sapne je brdsko-planinski, pa je moguć produktivan razvoj pojedinih grana poljoprivrede i to voćarstva i stočarstva, dok je agrar, zbog karakteristika terena, nerentabilan i sveden uglavnom na proizvodnju za zadovoljavanje vlastitih potreba.

Iz prednje navedenog može se zaključiti da je općina Sapna prirodna i geografski zaokružena cjelina sa povoljnim geoprometnim položajem, koji joj može osigurati održivost.

3.1.2. Upravljanje prostorom (prostorno planiranje)

Općina Sapna je smještena na periferiji Tuzlanskog kantona. Jedna je od 335 naselja ruralnog karaktera u TK, te bi se uslovi života na ovom području trebali izjednačiti sa uslovima u urbanim područjima Kantona kroz izgradnju infrastrukture, industrijskih pogona, razvoj turizma i društvenih djelatnosti². Industrijski razvoj seoskih područja vezan je za budućnost proizvodnje hrane, razvoj infrastrukture, razvoj industrije i razvoj tercijalnih djelatnosti.

Urbano područje općine Sapna čini 12,55 km², odnosno 10,29 % teritorije u odnosu na cijelu površinu Sapne, što je izuzetno nizak procenat.

Prostor Sapne ima 11.241 ha zemljišta, od čega poljoprivredno 5.166 ha, šume 5.687 ha, a neplodno zemljište 388 ha. U postojećim prostornim okvirima stanovništvo ima dovoljno zemljišta koje mu može omogućiti prehranu i osnovne životne funkcije, ali Općina nema vlastitog neizgrađenog gradskog građevinskog zemljišta koje joj može omogućiti urbani razvoj sa svim pratećim infrastrukturnim i drugim sadržajima, pa je to osnovni problem i prepreka za brži urbani i privredni razvoj.

¹ Općina Sapna-Monografija, Omerović J. Sapna, 2008. godine, str. 10

² Prostorni plan za područje TK 2005-2025, JP Zavod za urbanizam Tuzla, 2005., str. 9

Što se pak tiče prostornog planiranja, ono u Strategiji razvoja općine Sapna 2009-2014. zauzima prioritarno mjesto za rješavanje.

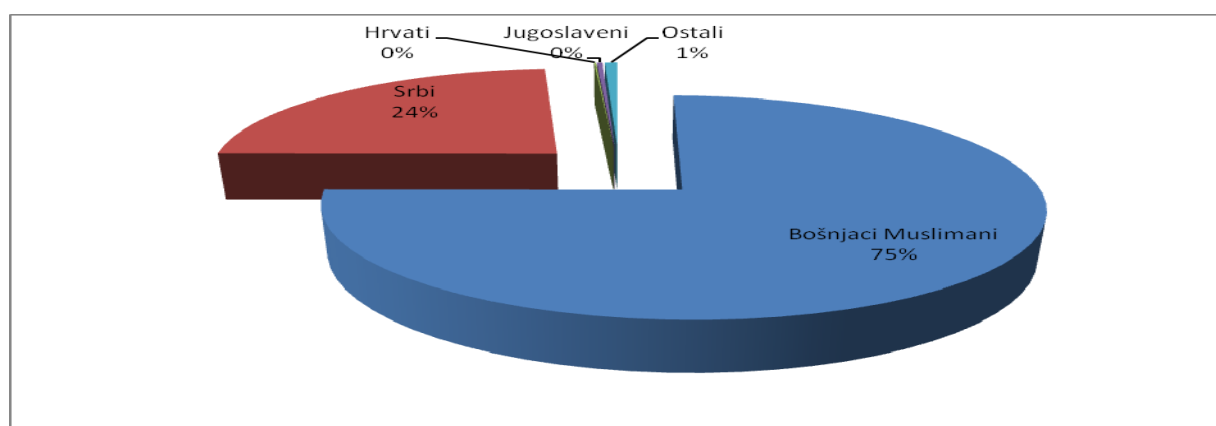
Do sada je urađen urbanistički plan za centar općine, a u fazi je odabir izvođača za izradu dva regulaciona plana i to:

- Regulacioni plan stambeno-poslovna zona "Centar" u Sapni i
- Regulacioni plan za industrijsko-poslovnu zonu 1 u Sapni

Izvršeno je pribavljanje potrebne saglasnosti od resornog kantonalnog Ministarstva za prostorni i regulacioni plan, donešena je Odluka o pristupanju izradi prostornog plana od strane Općinskog vijeća i formiran Savjet prostornog plana, koji u ovom periodu započinje sa aktivnostima. Trenutno su u toku pripreme oko raspisivanja tendera za izradu prostornog plana općine Sapna.

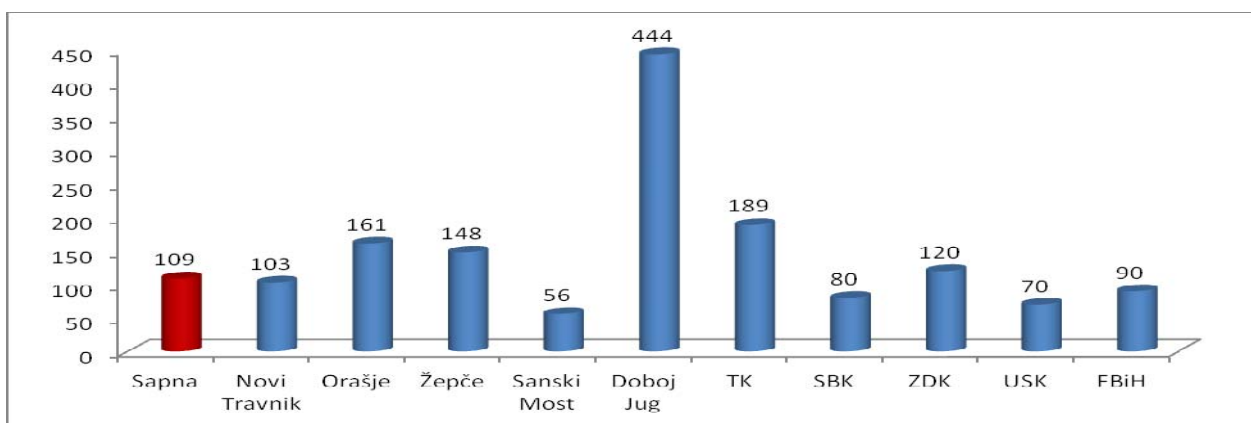
3.1.3. Demografska kretanja

Općina Sapna koja je do 1998. godine bila u sastavu općine Zvornik, prema popisu stanovništva 1991. godine, podacima Federalnog zavoda za statistiku, imala je 13.609 stanovnika, od čega 10.214 Muslimana, 3.246 Srba, 13 Hrvata i 136 ostalih. Ovaj odnos nacionalnog sastava stanovništva prikazan je u narednom grafikonu.

Grafikon 1: Nacionalna struktura stanovništva općine Sapne prema popisu 1991. godine³

Dakle, iz grafikona br. 1 možemo vidjeti da su dominantna etnička skupina stanovništva Sapne Muslimani-Bošnjaci koji čine 75,15 % stanovništva, potom Srbi 23,85 %, Ostali 0,73 % i Hrvati 0,33 % od ukupnog stanovništva na prostoru Sapne.

³ Izvor: Republički zavod za statistiku R BiH, Statistički godišnjak za 1992. g

Grafikon 2: Poređenje gustine naseljenosti općina (2010)

Gustina naseljenosti na području općine Sapna je značajno ispod prosječne gustine naseljenosti u Tuzlanskom kantonu. Sa 109 stanovnika po km², prema kriterijima OECD-a (ispod 150 stanovnika po km² smatra se ruralnim područjem), općina Sapna spada u ruralna područja.

3.1.3.1. Analiza promjene ukupnog broja stanovnika i strukture stanovništva

Zbog rata koji je devedesetih godina zahvatio Bosnu i Hercegovinu, ratnih posljedica, velikog broja izbjeglih i raseljenih osoba, kao i nedefiniranog zakonskog rješenja, popis stanovništva do danas nije vršen. Vrš se procjene ukupnog broja prisutnog stanovništva sa 30. 06. i 31. 12. svake godine. Prema takvim procjenama Federalnog zavoda za statistiku, Općina Sapna sa 31. 12. 2010. godine ima 12. 862 stanovnika.

Važno je napomenuti da je u 2010. godini broj donešenih presuda o razvodu braka iznosio 21, dok je 2011. godine pred nadležnim općinskim sudom brak razvelo 27 bračnih parova. To znači da je broj razvedenih osoba 2010. godine 42, dok su u 2011. godini 54 osobe razvele brak. Jedan dio su sporazumni razvodi, a razlog za to su odlazak jednog bračnog druga pretežno muškaraca, u inostranstvo radi traženja zaposlenja u zemljama Zapadne Evrope, dok je drugi dio uzrok razvoda uglavnom teška ekonomska situacija i nezaposlenost, jer su muškarci nosioci domaćinstva i imaju dominantnu ulogu u osiguravanju uslova života svoje porodice, što proizilazi iz tradicionalnih normi, stavova i percepcija koje su prisutne na prostoru Općine.

Promjena ukupnog broja i distribucije stanovnika prema starosti i spolu prikazana je u narednoj tabeli, za 1991. godinu i period od 2006. – 2010.

Tabela 1: Starosna i spolna struktura stanovništva općine Sapna⁴

Starosna i spolna struktura	1991		2006		2007		2008		2009		2010	
	Ž	Ukup.	Ž	Ukup.	Ž	Ukup.	Ž	Ukup.	Ž	Ukup.	Ž	Ukup.
0-14	1292	2586	1225	2503	1181	2414	1182	2416	1178	2407	1170	2393
15-64	4760	9526	4791	9408	4621	9074	4626	9084	4609	9050	4582	8997
65 i više	748	1497	837	1538	808	1483	808	1484	806	1478	802	1472
Total	6800	13609	6853	13449	6610	12971	6616	12984	6593	12935	6554	12862

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilteni za stanovništvo 2006.-2010.

4 Općina Sapna, kao i druge općine u Bosni i Hercegovini nema tačno utvrđen broj stanovnika, kao ni spolnu strukturu stanovništva. Način na koji smo došli do podataka je na osnovu procjene Federalnog Zavoda za statistiku. Na osnovu podataka Federalnog Zavoda za statistiku moguće je doći do podataka o starosnoj strukturi stanovništva, međutim ne postoji podaci koji pomenuti broj stanovnika dijeli i po spolnoj strukturi. Stoga je u ovom slučaju upotrijebljen sljedeći metod dolaska do navedenih podataka: uzet je procenat stanovništva razvrstan po spolnoj strukturi na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i taj omjer prenesen na nivo općine Sapna. To bi se moglo izraziti na sljedeći način: % Muškaraca u F BiH=%Muškaraca u općini Sapna.

Da bi se izrazilo stanje po spolnoj strukturi koje se odnosi na popis iz 1991.godine korišteni su zvanični podaci omjera stanovništva po spolnoj strukturi na nivou Bosne i Hercegovine, a taj omjer iznosi: muški 50,03%, a žene 49,97%, te je taj omjer primjenjen i na općinu Sapna. Da bi se došlo do podataka uključujući grupaciju stanovništva po traženoj strukturi (0-14, 15-64, 65+) korišten je procentualni omjer izračunat na osnovu podataka iz 2006.godine. Tako da ukupan omjer stanovništva strukturiran je na sljedeći način: 0-14 ukupno 19%, 15-64 ukupno 70%, 65+ ukupno 11%.

Sve podatke treba uzeti sa rezervom i imati na umu da se do podataka koji se tiču spolne strukture došlo na osnovu pretpostavke radne grupe uz primjenu teorije vjerovatnoće, da je vrlo vjerovatno da struktura stanovništva na nivou Federacije Bosne i Hercegovine odgovara strukturi stanovništva općine Sapna. Dakle, logičko-metodološkim postupkom dedukcije iz općih podataka došlo se do konkretnih vezanih za općinu Sapna.

Gledajući ukupan broj stanovnika primjetan je pad broja stanovnika na prostoru općine Sapna. Na osnovu podataka iz 1991. godine i podatka iz 2010. godine vidljiva je razlika u broju stanovnika i to za 747. Možemo reći da se broj stanovnika konstantno smanjivao u odnosu na prethodnu godinu, izuzev 2009. godine kada se primjećuje blagi porast broja stanovnika u odnosu na prethodnu godinu. Podaci nam govore da se, od skoro identičnog omjera muškaraca i žena 1991. godine, omjer između muškaraca i žena promijenio i to u korist ženske populacije. Disproporcija je posebno vidljiva u starosnoj kategoriji od 15 do 64 godine-radno sposobno stanovništvo, dok je u kategoriji 65+ nešto slabije izražena. Razloge ovakvog stanja možemo tražiti u većem stradanju muškaraca u proteklom ratu, jer se u kategoriji od 0 do 14 godina vidi razlika u broju između muške i ženske populacije, ali u korist muškaraca. Također, broj stanovnika u starosnoj kategoriji od 0 do 14 godini je u stalnom padu. Na osnovu ovoga može se zaključiti da općina Sapna ima negativan prirodni priraštaj.

Treba napomenuti da Općina Sapna sa gore prikazanim brojem stanovnika u okviru Tuzlanskog kantona spada u one općine sa najmanjim brojem stanovnika. Sapna je ispred tek dvije općine, tako da po broju stanovnika zauzima 11. mjesto od ukupno 13 općina Tuzlanskog kantona.

3.1.3.2. Prirodno kretanje stanovništva i broj rođenih

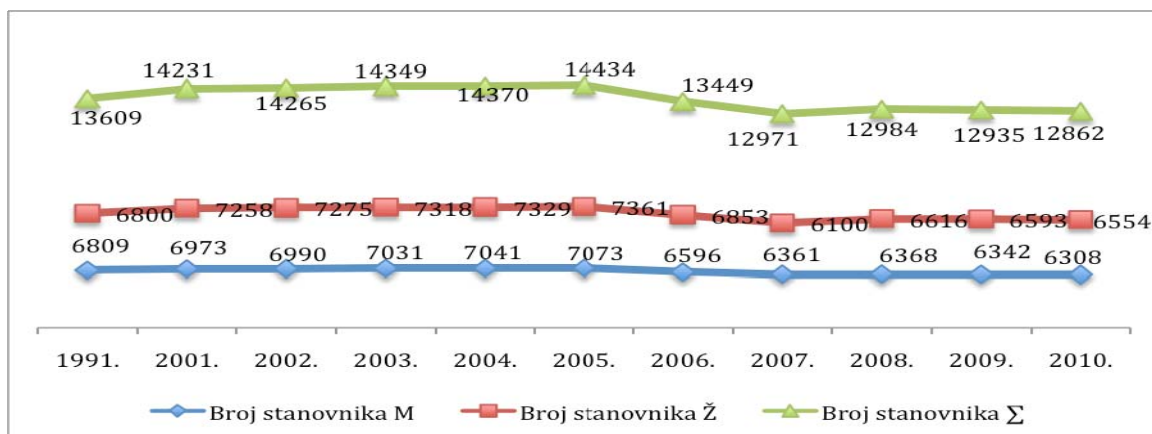
Prirodno kretanje stanovništva i broj rođenih od 1991. godine kada je vršen zadnji popis stanovništva, do 2010. godine prema spolu možemo pratiti u narednoj tabeli.

Tabela 2: Broj stanovnika

Godina	Broj stanovnika			Broj rođenih		
	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno
1991	6809	6800	13609	66	65	131
2001	6973	7258	14231	65	60	125
2002	6990	7275	14265	67	61	128
2003	7031	7318	14349	57	53	110
2004	7041	7329	14370	65	60	125
2005	7073	7361	14434	62	58	120
2006	6596	6853	13449	45	41	86
2007	6361	6610	12971	59	55	114
2008	6368	6616	12984	60	56	116
2009	6342	6593	12935	62	50	112
2010	6308	6554	12862	46	42	88

Izvor: Federalni Zavod za statistiku, Statistički bilteni za stanovništvo 2001-2010.

Poredeći broj stanovnika iz 1991. i 2001.godine vidimo da se demografska slika promijenila i to u pozitivnom pravcu.

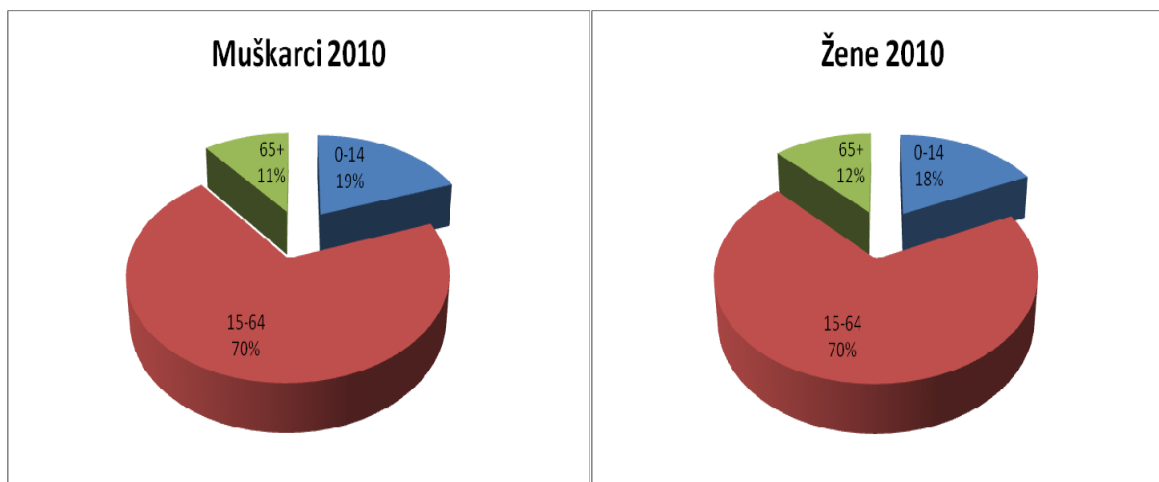

Grafikon 3: Promjena broja stanovnika općine Sapna po spolu i ukupno

Porast broja stanovnika iznosi 622. Stanovit blagi porast stanovništva primjetan je i u narednim godinama sve do 2006. godine kada se prvi put bilježi pad broja stanovnika. Broj smanjenih stanovnika iznosi 985. Međutim 2006. godina predstavlja prekretnicu i od tada općina Sapna bilježi blagi, ali konstantan pad broja stanovnika.

Razlog ovako promjene broja stanovnika, prema procjeni radne grupe, je odlazak velikog broja građana u evropske zemlje. Veliki odliv stanovništva započeo je u 2005. godini.

Kada je u pitanju starosna struktura ženske i muške populacije u posljednjih 5 godina nije došlo do promjene u procentualnom učešću pojedinih starosnih grupa u ukupnoj populaciji.

Grafikon 4: Starosna struktura muške i ženske populacije općine Sapna (2010)

Kada je u pitanju spolna struktura ona se nije značajno promjenila, te se procentualni omjer muškog i ženskog stanovništva zadržavao približnim u svim godinama. Udio populacije mlađe od 15 godina je oko 18%, a udio starijih od 65 godina oko 11%. Stanovništvo radne dobi čini 70% ukupne populacije općine Sapna.

Za razliku od novorođenih čiji broj je, kako je i prikazano iz godine u godinu znatno smanjen, broj umrlih u periodu 2001. – 2010. je porastao za 9 osoba ili 10,97 %.

Prirodni priraštaj stanovništva u analiziranom periodu smanjen je za 43 osobe ili 58,90 %, što je vrlo visoka stopa i veoma zabrinjavajući podatak.

3.1.3.3. Analiza međunarodnih i internih migracija stanovništva

Za migraciju stanovništva na prostoru općine Sapna, možemo kazati da su evidentne. Migracionim profilom općine Sapna možemo se baviti samo za period 2008.-2010. godina, jer nije bilo moguće doći do egzaktnih podataka za period prije 2008. godine.

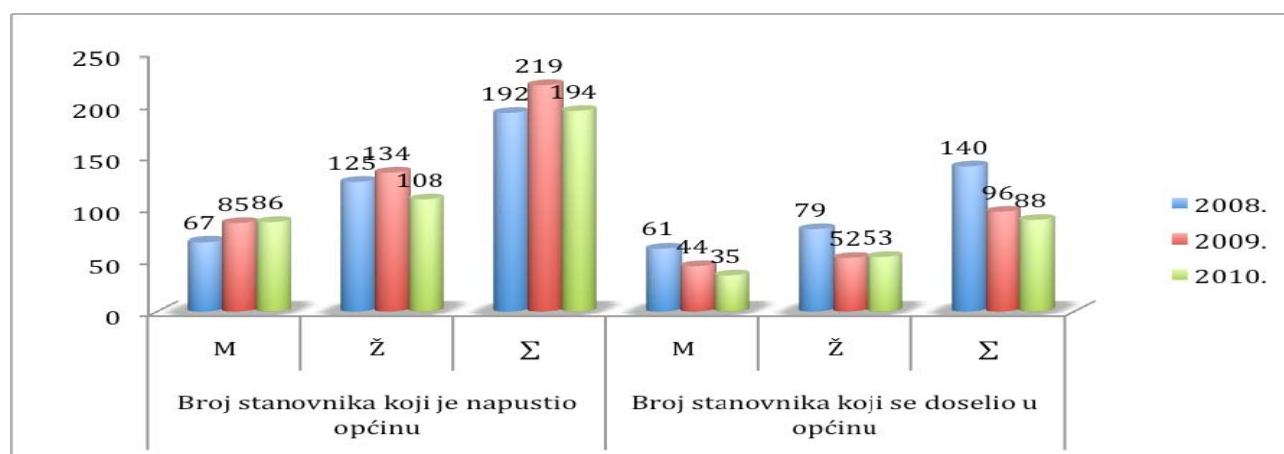
Ono što se može primijetiti na osnovu ukupnih raspoloživih podataka i zapažanja članova radne grupe, jeste da se gubi demografska vitalnost Općine, da stanovništvo odlazi, iseljava, migrira ka većim centrima Kantona prije svih Kalesiji i Tuzli, a najvećim dijelom odlazi prema zemljama Zapadne Evrope, tamo gdje građana iz Sapne ima u velikom broju, posebno nakon 1992. godine. U narednoj tabeli prikazano je migraciono kretanje stanovništva općine Sapna u periodu 2008 – 2010 . godina.

Tabela 3: Migracija stanovništva⁵

Godina	Broj stanovnika koji je napustio općinu			Broj stanovnika koji se doselio u općinu		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
2008.	67	125	192	61	79	140
2009.	85	134	219	44	52	96
2010.	86	108	194	35	53	88

Prateći doseljavanje stanovništva u pomenutom periodu možemo vidjeti da svake godine imamo konstantan odliv stanovništva. Broj onih koji su odselili gledano po godinama je približan, tek manje odstupanje se može vidjeti u 2009. godini. U ranije navedenim podacima mogli smo vidjeti da se omjer muškaraca i žena kreće u korist ženske populacije, takav je slučaj i sa migracijama. Primjećujemo da je iseljen mnogo veći broj ženske populacije, čak i u većem procentu nego je to razlika gledano na ukupan broj stanovništva.

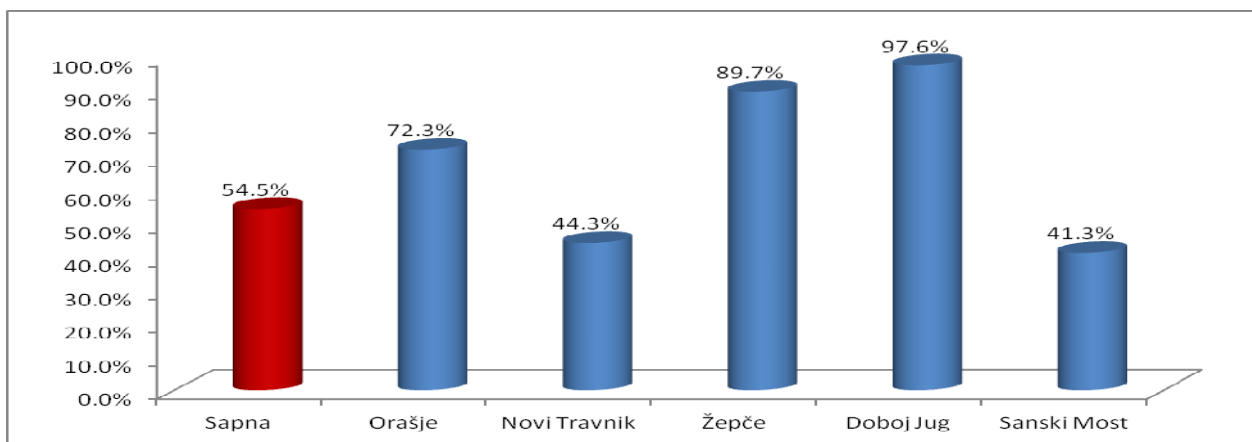
Kada je u pitanju doseljeno stanovništvo u općinu Sapna, podaci su iznenađujući. Kako možemo iz tabele pratiti svake godine se bilježi dolazak stanovništva. Najveći broj doseljenih stanovnika bio je u 2008. godini. Kao što je slučaj i sa odlaskom stanovništva i ovdje je broj ženske populacije veći. Migraciono kretanje u pomenutom periodu može se vidjeti u narednom grafikonu.

Grafikon 5: Migracija stanovništva općine Sapna po spolu⁶

⁵ Naglašavamo da nije bilo moguće doći do podataka o migraciji stanovništva za 1991., 2006. i 2007.godinu. Nedostatak ovih podataka uzrokovao je stvaranje djelimične slike o ovom problemu, jer prema općem zapažanju radne grupe najveći broj iseljenih stanovnika desio se u periodu čije podatke nemamo. Također, broj doseljenih lica u toku 2009. godine nije bio spolno razvrstan, te smo da bismo došli do tih podataka uzeli procentualni omjer iz 2008.godine.

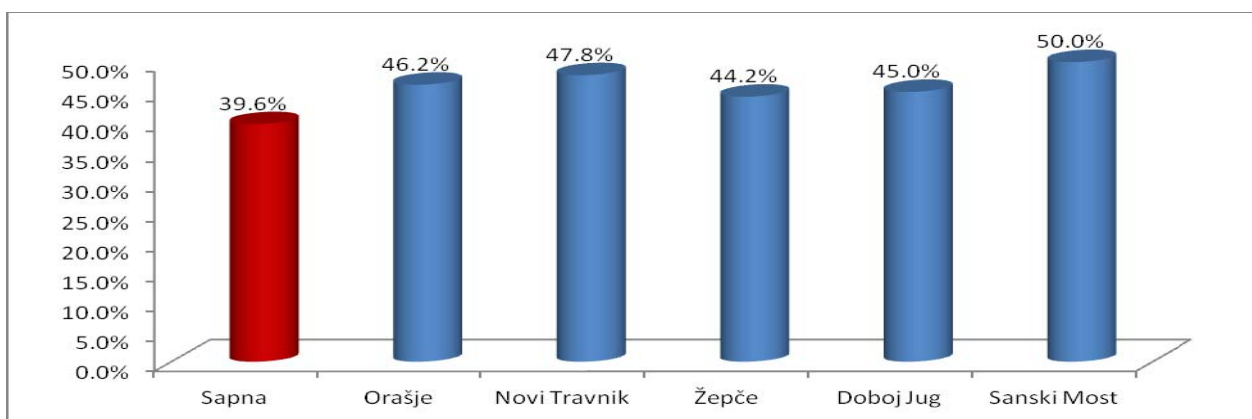
Iz prednjeg grafikona je vidljivo da, gledano na ukupnu migraciju stanovništva, općina Sapna bilježi negativan saldo, i u muškoj i ženskoj populaciji, što je već pomenuto u generalnom osvrtu na migraciona kretanja.

Grafikon 6: Poređenje ukupne stope starenja stanovništva

Stopa starenja od 54% ukazuje da na svakih 100 stanovnika starosne dobi od 0-14 godina dolazi 54 stanovnika starijih od 65 godina. Stopa starenja u općini Sapna od 54 % je značajno niža od prosječne stope starenja u FBiH (71,5%) i prosječne stope starenja na području BiH (86,4%).

Iako stopa starenja od 54 % na prostoru Općine Sapna u odnosu na prosjek u FBiH i BiH predstavlja niži procenat, u narednom periodu treba istražiti stvarnu stopu starenja u odnosu na broj migracija mladih i stope nataliteta na prostoru Sapne jer se može zaključiti, s obzirom na starenje, broja učenika i broja sklopljenih brakova, da se udio stanovništva koji ne pripada kategoriji starih u posljednje vrijeme smanjuje.

Grafikon 7: Poređenje ukupne stope zavisnosti

Stopa zavisnosti nam pruža informaciju koliko svaka osoba koja je u radnoj dobi treba izdržavati ekonomski neaktivnih osoba (starosne skupine od 0-14 i 65+ godina). Sa stopom zavisnosti od 39,6%, općina Sapna spada među općine sa najnižom stopom zavisnosti.

⁶ Izvor: Federalni zavod za statistiku

3.1.4. Obrazovanje, sport i kultura

3.1.4.1. Predškolsko i osnovno obrazovanje

Na području općine Sapna ne postoje ustanove predškolskog odgojno-obrazovnog karaktera. Što se tiče osnovnog obrazovanja na prostoru Općine postoji jedna javna ustanova Osnovna škola u Sapni koja, pored centralne devetorazredne škole u Sapni, uključuje i pet područnih škola, koje se nalaze u naseljima Međeđa, Nezuk, Gornja Sapna, Vitinica, Goduš.

U školskoj 2010/2011. godini nastavu osnovne škole je pohađalo 1238 učenika raspoređenih u 55 odjeljenja od kojih su 4 kombinovana odjeljenja (odjeljenje u kome se odvija nastava za 2-3 razreda zajedno).

Među učenicima su evidentirana 44 učenika sa lakšim i težim psihofizičkim smetnjama u razvoju od kojih je za 12 urađena stručna kategorizacija. S obzirom da je općina Sapna prilično razuđena lokalna zajednica 415 učenika osnovne škole do škole putuju više od 4 km. Nastava je najvećim dijelom stručno zastupljena i izvodi je 85 lica.

Školski objekti su u dobrom stanju. Sa završetkom radova na područnoj školi u Vitinici 2005. godine i izgradnjom novog školskog objekta za potrebe područne škole u Nezuku uveliko su popravljani uslovi za rad. Zagrijavanje prostorija u školama vrši se pomoću centralnog grijanja iz vlastitih kotlovnica. Područna škola u Rastošnici trenutno nema učenike.

Popravljanju uslova za rad, naročito onih higijenskih, doprinijelo je i asfaltiranje školskih dvorišta i sportskih poligona centralne škole i područnih škola u Godušu, Vitinici i Međeđi.

Fiskulturnu salu posjeduje samo centralna škola, dok je u prvoj fazi izgradnja sale u Područnoj školi u Vitinici.

3.1.4.2. Srednjoškolsko obrazovanje

Što se tiče srednjoškolskog obrazovanja, Javna ustanova Mješovita srednja škola Sapna (MSS Sapna) egzistira od 2003. godine kao samostalna obrazovna ustanova. Verifikovana je za obrazovanje redovnih učenika, polaznika i lica koja žele da se dopunski obrazuju i stručno osposobljavaju raznim oblicima obrazovanja.

U školskoj 2010/2011. godini u MSS Sapna obrazuju se učenici i vanredni polaznici za sljedeća zvanja i zanimanja:

- Mašinska tehnička škola (stručno zvanje: mašinski tehničar za kompjutersko projektovanje);
- Poljoprivredna tehnička škola (stručno zvanje: poljoprivredni tehničar općeg smjera);
- Ekonomska škola (stručno zvanje: poslovno-pravni tehničar i ekonomski tehničar, finansijsko-računovodstveni smjer);
- Mašinska stručna škola (zanimanja: plinski i vodoinstalater, instalater centralnog grijanja);
- Građevinska stručna škola (zanimanje: keramičar);
- Trgovinska škola (zanimanje: trgovac).

U školskoj 2010/2011. godini u srednje škole u Sapni upisano je 529 redovnih učenika raspoređenih u 19 odjeljenja, a planira se upis oko 100 vanrednih polaznika. Škola ima angažovano oko 50 zaposlenika na puno i nepuno radno vrijeme.

U narednoj tabeli prikazan je pregled broja učenika osnovne i srednje škole u Sapni razvrstan po spolu i vremenskim serijama.

Tabela 4: Broj učenika osnovne i srednje škole u Sapni po spolu

	Naziv ustanove	Broj područnih škola	Broj učenika										Broj zaposlenika		Broj djece koja putuju do škole više od 4km	Broj učenoka koji imaju organiziran prevoz(2010)	Broj djece sa posebnim potrebama
			2006		2007		2008		2009		2010		2010				
			M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž			
1	Ukupno OŠ	5	906	757	861	721	813	677	767	657	719	612	67	31	415	415	8
			1663		1582		1490		1423		1331		98				
2	Ukupno MSŠ	0	225	184	246	218	265	222	275	225	269	221	36	14	323	323	9
			409		464		487		500		490		50				

Izvor: Osnovna škola Sapna i Mješovita srednja škola u Sapni

Analizom prednje tabele možemo uočiti da je broj učenika osnovne škole Sapna u konstantnom opadanju od 2006. godine, što je zapravo slika ukupnog stanja u BiH. Pretpostavljamo da će se broj učenika smanjivati (800 – 900), što bi bio broj koji se duže vremena ne bi mijenjao⁷.

Što se tiče odnosa ženske djece koja pohađaju osnovnu školu, uočavamo da u 2006. godini od ukupno 1663 učenika, ženske djece ima 757, što je za 16,44 % manje u odnosu na muškarce kojih je 906, dok je 2010. godine od ukupno 1331 učenika ženske djece 612 ili 14,88 manje od muških polaznika osnovne škole kojih je u ovoj godini 719.

Dakle možemo zaključiti da se sa smanjenjem ukupnog broja polaznika osnovne škole smanjuje i broj ženske djece koja pohađaju osnovnu školu.

Kada je u pitanju srednje obrazovanje, u tabeli se vidi da je broj učenika srednje škole u Sapni u blagom porastu od 2006. godine. Pretpostavljamo da će broj učenika u srednjoj školi nekoliko narednih godina biti cca 600, nakon čega će shodno svršenima osnovne škole doći do smanjenja broja učenika srednje škole na 450 što bi bio broj koji se duže vremena ne bi mijenjao⁸.

Primjećujemo da je 2006. godine srednju školu pohađalo 409 učenika od čega je 184 djevojčice što je 18,99 % manje u odnosu na muškarce kojih je 225, a 2010. godine broj ženskih učenika je 221 ili 17,84 % manje od muških učenika kojih je 269, pa se može primijetiti da je sa povećanjem ukupnog broja polaznika srednje škole smanjen broj ženskih polaznika u analiziranom vremenskom periodu. Može se konstatirati da se smanjenjem broja učenika osnovne škole povećava broj učenika srednje škole, koji bi u narednih nekoliko godina trebao biti konstantan, nakon čega će doći do smanjenja shodno broju svršenika osnovne škole.

Broj učenika Osnovne i MSŠ koji putuju preko 4 km do škole je 738, dok broj zaposlenika Osnovne škole i Mješovite srednje škole u Sapni iznosi oko 150 zaposlenika, s napomenom da svake školske godine dolazi do neznatne promjene broja zaposlenika.

Učenici sa posebnim potrebama, njih 17, od kojih osam osnovaca i devet srednjoškolaca, uključuju se u redovno osnovno i srednjoškolsko obrazovanje po Nastavnom planu i programu koji je prilagođen individualno svakom učeniku.

Što se tiče visokoškolskog obrazovanja, zainteresirani građani za ovu vrstu obrazovanja upisuju se na fakultete Univerziteta u Tuzli, Sarajevu ili Banjaluci, a više studenata sa ovih prostora upisano je na univerzitete van granica naše zemlje. Preciznih statističkih podataka nema, ali se pretpostavlja da studije sa područja općine Sapna pohađa oko 150 studenata.

U slijedećoj tabeli možemo vidjeti brojčano stanje po spolu u tehničkim i stručnim školama u Sapni školske 2010/2011. godine.

⁷ Pretpostavke smo temeljili na osnovu podataka o broju upisanih u Matičnom uredu Sapna.

⁸ Pretpostavke smo temeljili na osnovu podataka o broju učenika završnih razreda JU OŠ Sapna.

Tabela 5: Učenici po školama i razredima školska 2010/2011

ŠKOLA	O d j .	I RAZRED			II RAZRED			III RAZRED			IV RAZRED			SVEGA	M	Ž
		M	Ž	UK	M	Ž	UK	M	Ž	UK	M	Ž	UK			
TEHNIČ.	13	44	59	103	33	60	93	47	44	91	49	41	90	374	173	204
STRUČNA	6	4 6	29	75	53	0	53	24	0	24	-	-	-	152	123	29
UKUPNO	19	9 0	88	17 8	86	6 0	14 6	71	4 4	11 5	49	41	90	529	296	233

Izvor: Mješovita srednja škola Sapna

Iako analiza tabele 5. ukazuje na to da postoji značajna razlika prema spolu kada je u pitanju upisivanje tehničkih, odnosno stručnih škola, zaključujemo da u MSŠ nema podjele po spolu u tehničkim odjeljenjima. Postoji podjela po spolu u stručnim odjeljenjima. Trgovinsku struku upisuju uglavnom učenice, a mašinsku i građevinsku stručnu školu upisuju isključivo učenici muškog spola.

Naredna tabela pokazuje brojno stanje učenika razvrstano po spolu koji su napustili školovanje prije njegovog okončanja.

Tabela 6: Broj učenika koji su napustili školovanje prije njegovog okončanja

	2006			2007			2008			2009			2010		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
Osnovno obrazovanje	7	9	16	18	13	31	11	8	19	10	9	19	13	14	27
Centralna škola	3	3	6	8	5	13	9	5	14	5	2	7	9	8	17
Područne škole	4	6	10	10	8	18	2	3	5	5	7	12	4	6	10
Srednje obrazovanje	4	6	10	7	8	18	5	11	16	7	2	9	12	5	17

Izvor: Osnovna škola Sapna i Mješovita srednja škola Sapna

Iz tabele se vidi da se broj učenika osnovne škole koji napuštaju školovanje 2010. godine povećao za 11 u odnosu na prethodne, odnosno na 2006. godinu. Uočavamo da je broj ženske djece koja su napustila školu prije okončanja u 2006. i 2010. veći u odnosu na mušku djecu, dok je u 2007., 2008. i 2009. stanje obrnuto. Također se može vidjeti da u područnim školama ženske učenice više napuštale školu u 2006., 2007. i 2009. godini, dok su 2008. i 2010. godine to više činili muškarci. Sedam je polaznika srednje škole više koji su 2010. godine napustili školovanje u odnosu na 2006. godinu, prije njegovog okončanja. Ženska djeca su u 2006., 2007. i 2008. više napuštala školu, dok su 2009. i 2010. godine to više činili muškarci.

Na osnovu prednje analize možemo konstatovati da se napuštanje školovanja javlja kao posljedica niza društvenih uzroka od kojih su socio-ekonomski uzroci najizraženiji. Mi pretpostavljamo da su najčešći uzroci napuštanja osnovnog i srednjoškolskog školovanja: teško ekonomsko stanje porodice, disharmonične porodice, nepostojanje motivacije za školovanje, slabije sposobnosti učenika za savladavanje gradiva kao i problematično ponašanje učenika.

3.1.4.3. Stipendiranje učenika i studenata

Općina Sapna u kontinuitetu stipendira studente sa ovih prostora. Stipendiranje učenika osnovne i srednje škole nije vršeno jer se smatra da su potrebna značajno manja sredstva za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje koje se provodi na prostoru općine Sapna. Izuzetno u kontinuitetu se stipendira samo učenik generacije Osnovne škole. Također i učenik generacije srednje škole se stipendira zajedno sa navedenim brojem studenata.

Broj i iznosi stipendija dodijeljenih učenicima osnovne i srednje škole u Sapni razvrstan je u narednoj tabeli.

Tabela 7: Broj i iznos općinskih stipendija⁹

	2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž
Srednje obrazovanje															
Broj stipendija										2		2			
Ukupan iznos stipendijau hiljadama KM										2		2			
Visokoškolsko obrazovanje															
Broj stipendija	11	8	3	45	24	21	30	22	8	15	7	8	14	7	7
Ukupan iznos stipendija u hiljadama KM	11	8	3	45	24	1	3	22	8	15	7	8	14	7	7
TOTAL	11	8	3	45	24	21	30	22	8	15	7	8	14	7	7

Izvor: Općina Sapna

Stipendiranje studenata je u direktnoj vezi sa predviđenim sredstvima u Budžetu Općine Sapna za stipendiranje i razlikuje se od 2006. godine. Najveći broj stipendija je obezbijeden u 2007. godini gdje su dodijeljene stipendije za sve studente koji su dostavili zahtjev i koji su ispunili određene uslove.

Analiza pokazuje da je, u pogledu spolne strukture, jedino za 2006. i 2008. godinu narušena spolna struktura prilikom dodjele stipendija, dok je u ostalima godinama ujednačeno dodjeljivanje stipendija i za studente i za studentice.

Prema važećem Pravilniku o načinu i kriterijima dodjele stipendija studentima nema preferiranja ni jednog spola, nego pruža jednake uslove za oba spola.

Sve dodijeljene stipendije iznosile su 1.000 KM po jednoj školskoj, odnosno akademskoj godini.

3.1.4.4. Sport i kultura

Kada su u pitanju sportske aktivnosti u kojima je zastupljen ženski spol, vrijedi spomenuti, da je jedino žensko sportsko udruženje Košarkaški klub Sapna koji okuplja tridesetak djevojaka dobi od 10-20 godina koje djeluje u okviru pionirske selekcije.

⁹ U periodu od 2006 -2008 i 2010. godini nisu stipendirani učenici srednjih škola. Jedino su 2009. godine stipendirani učenici generacije osnovne škole Sapna.

Košarkaški klub Sapna je osnovan 2008. godine i trenutno predstavlja najmlađi klub na području općine Sapna, a okuplja uzraste kadetskih i pionirskih ekipa. Ova selekcija je za dvije godine svoga postojanja u aprilu 2010. godine osvojila naslov prvaka BiH. Interesovanje za ovaj sport je značajno, pa je broj članova ovog kluba iz dana u dan sve veći.

Osim ove, postoji i mješovita muško-ženska minibasket selekcija, odnosno škola košarke za djecu ispod 12 godina.

Kulturna djelatnost na prostoru Sapne upražnjava se uglavnom putem KUD -a " Merak" Sapna, koji broji preko sto članova u kome su domanantnije djevojke sa 60/40 % u odnosu na muškarce, zatim BZK Preporod Općinsko društvo Sapna i Medžlisa Islamske zajednice Zvornik.

KUD Merak osnovan je 2008. godine. Djeluje u folklornoj, muzičkoj i dramskoj sekciji koje u svojim sastavima imaju ravnopravan broj žena i muškaraca. U periodu od osnivanja do danas ostvareni su značajni rezultati na raznim festivalima takmičarskog karaktera.

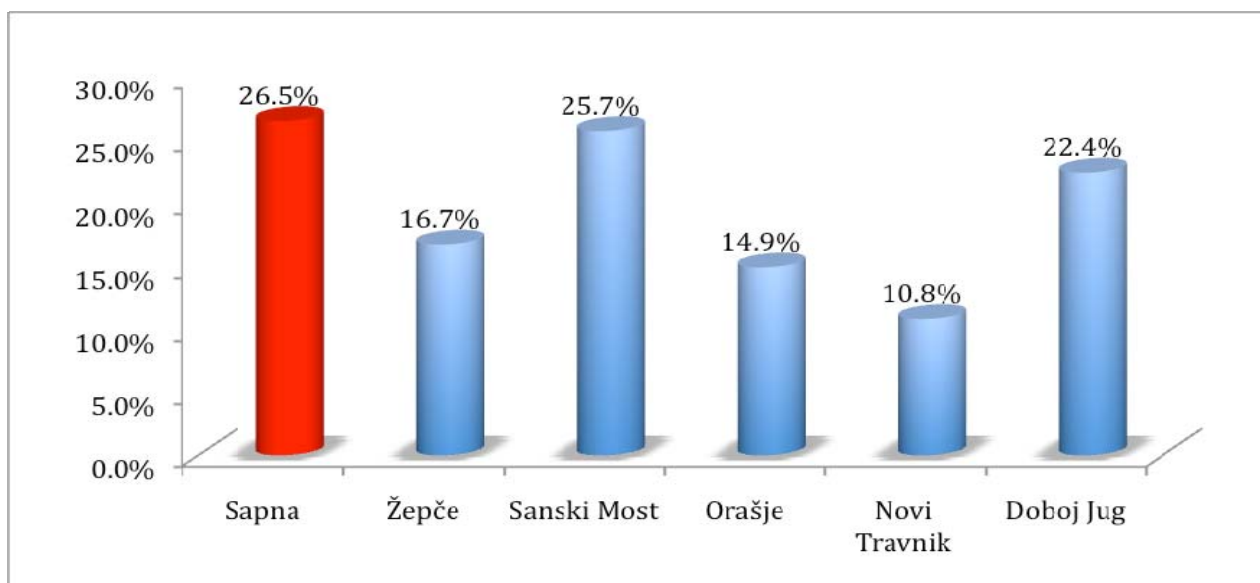
Putem BZK "Preporod" OD Sapna, u okviru Sapanjskog ljeta djeluje recitatorska sekcija koja broji više djevojaka.

Udruženje mladih "Korak" koje broji približan broj ženskih i muških članova, okuplja se oko već spomenutih kulturnih i sportskih udruženja, a u okviru ovog udruženja djeluje i muzički omladinski bend.

Djelovanjem Udruženja žena općine Sapna koje broji oko 100 članica, dio slobodnog vremena žena zastupljen je raznim druženjima za vjerske, novogodišnje i osmomartovske praznike, pa se može reći da su vanradne aktivnosti žena na općini Sapna, na zadovoljavajućem nivou.

Iz prethodne analize možemo zaključiti da je zastupljenost pripadnika oba spola u kulturnim i sportskim društvima na zadovoljavajućem nivou.

Nedostaje više kulturnih i sportskih sadržaja, a razlog tome su nedovoljna sredstva koja se izdvajaju u Budžetu Općine, a koja trebaju podsticati razvoj sporta i kulture na području Sapne.

Grafikon 8: Postotak anketiranih žena članica neke od nevladinih organizacija

Oko 26,5 % anketiranih žena je izjavilo da su članice neke od nevladinih organizacija. U poređenju sa ostalim općinama koje učestvuju u projektu, a koji implementiraju SNV- Holandska organizacija za razvoj i Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, postotak ispitanica članica nevladinih organizacija je najveći u općini Sapna.

Zdravstvena zaštita na prostoru Općine Sapna se ostvaruje kao zdravstvena zaštita primarnog karaktera i to isključivo u okviru JZU Dom Zdravlja Sapna koji je smješten u centralnom dijelu općine. Pored pružanja zdravstvenih usluga u samom sjedištu Doma Zdravlja zdravstvene usluge se pružaju i u 5 područnih ambulanti i to u Vitinici, Nezuku, Međedi, Godušu, Rastošnici i Zaseoku.

Važno je napomenuti da samo dvije područne ambulante imaju stalnog ljekara porodične medicine, a dok u ostalim se povremeno pružaju zdravstvene usluge. Pored porodične medicine u Domu zdravlja usluge pružaju i hitna služba, stomatolog i jedan internista, te povremeno ginekolog. Kako se Općina Sapna nalazi na rubnom području Tuzlanskog kantona i naslonjena je na veliki dio povratničkih naselja u opštini Zvornik, to znači da Dom zdravlja Sapna zdravstvene usluge pruža i za veliki dio građana iz tih povratničkih mjesta.

U narednoj tabeli imamo prikaz broja ustanova koje pružaju zdravstvene usluge na prostoru općine Sapna.

Tabela 8: Broj ustanova primarne zdravstvene zaštite na području općine

	2010.
Dom zdravlja	1
Područne ambulante	5
Timovi obiteljske medicine	5
Hitna pomoć	1
Javne ljekarne	0
Privatne ljekarne	1
Savjetovališta koja rade na unapređenju zdravstvene zaštite kroz prevenciju i edukaciju	0

Izvor: JZU Dom zdravlja Sapna

Iz tabele možemo zaključiti da na prostoru Općine Sapna postoje samo nužne zdravstvene usluge kroz porodičnu medicinu, hitnu službu i internu medicinu, kao i postojanje stomatološke ambulante. Također je važno napomenuti da na prostoru Općine Sapna ima samo jedna apoteka i to u privatnom sektoru, dok javnih apoteka nema.

Analizirajući usluge koje se ostvaruju u sistemu zdravstvene zaštite na prostoru Općine Sapna, možemo zaključiti da one nisu adekvatne u pogledu raznovrsnosti, tako da bolesna lica radi specijalističkih usluga moraju odlaziti u Tuzlu. Određen broj građana lošeg zdravstvenog stanja nemaju sredstva za liječenje van općine tako da trajno oboljevaju, i kompletne porodice zbog ovakve situacije dovode u trajno siromaštvo.

Zbog nedovoljnog broja kadrova i to ljekara specijalista, na prostoru Općine Sapna se ne provodi preventivna zdravstvena zaštita u pogledu reproduktivnog zdravlja. Ne postoje savjetovališta niti se provode edukacije stanovništva. Posebno se može istaći problem neupućenosti mladih sa reproduktivnim zdravljem.

Prema procjeni Federalnog zavoda za statistiku Sapna ima 12.862 stanovnika¹⁰. Od toga je osigurano 9.238 ili 71,82 % stanovnika¹¹. Od ukupne ženske populacije na području općine Sapna 74% je pokriveno zdravstvenim osiguranjem. Pošto je značajan broj stanovnika u inostranstvu, procjenjuje se da je 1956 (15,20 %) stanovnika nema zdravstveno osiguranje, što je veliki problem za općinu. Veliki broj građana, ne poznavajući dovoljno propise, izgubi pravo na zdravstveno osiguranje po završetku osnovnoškolskog i srednješkolskog obrazovanja, ili iz razloga neredovnog javljanja na biro za zapošljavanje, gubitka statusa raseljenog lica i odlaska u treće zemlje.

¹⁰ Podaci iz Federalnog zavoda za statistiku, Statistički godišnjak Federacije za 2010. , Sarajevo 2010. g.

¹¹ Osiguranci i osigurana lica po osnovima osiguranja, 2010. godina

U narednoj tabeli je data pokrivenost stanovništva zdravstvenim osiguranjem.

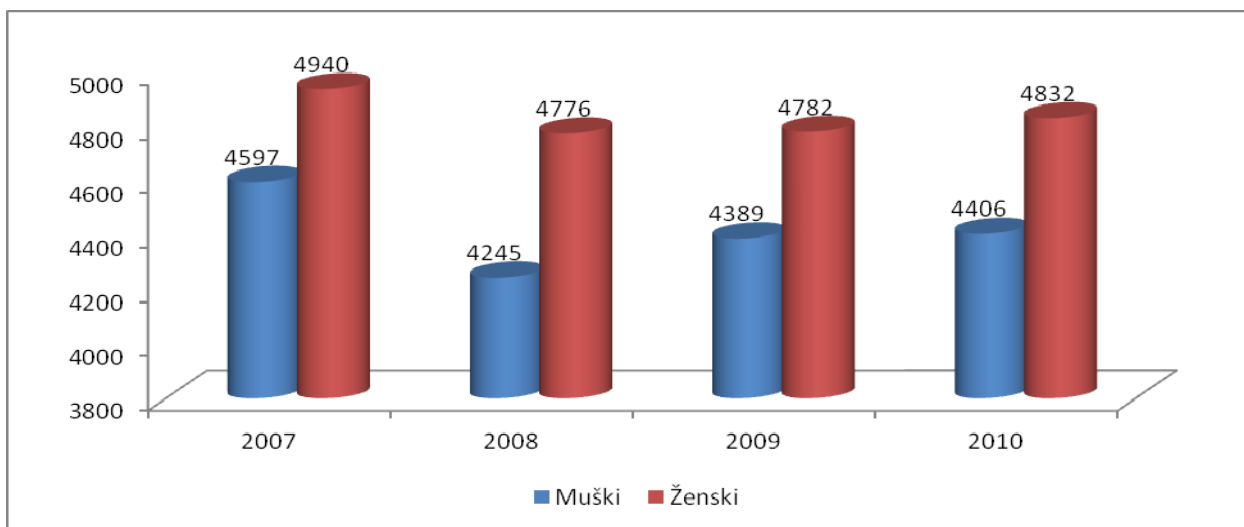
Tabela 9: Pokrivenost stanovništva općine zdravstvenim osiguranjem

Osigurana lica po spolu	2007	2008	2009	2010
Muški	4597	4245	4389	4406
Ženski	4940	4776	4782	4832
Ukupno	9537	9021	9171	9238

Izvor: Zavod za zdravstveno osiguranje Tuzla

Iz tabele 9. je vidljivo da je u posljednje tri godine broj osiguranika na prostoru Općine Sapna u blagom porastu, ali je važno i uočiti da je 2007. godine broj osiguranika smanjen za oko 500 osiguranih lica. Kada je u pitanju spolna struktura osiguranih lica, vidimo da je u neznatnoj prednosti ženski spol i u svakoj godini je ta prednost iznosila oko 400 do 500 osiguranih lica.

Ovaj podatak možemo povezati i sa činjenicom da je broj populacije ženskog spola veći u odnosu na ukupan broj stanovnika (Tabela 2.). Kad ove podatke uporedimo i sa brojem učenika (Tabela 4.) onda zaključujemo da je ta razlika evidentna samo kod starije populacije, dakle populacije stanovništva u punoljetnoj dobi. Podatke o broju osiguranih lica, po godinama i po spolu predstavljamo i grafički.

Grafikon 9: Osigurana lica po spolu
Izvor: Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzla

Sistemi socijalne zaštite su osnovni instrumenti kojim društvo nastoji pomoći građanima u stanju socijalne potrebe i na prostoru Općine Sapna je to uglavnom JU Centar za socijalni rad Sapna.

U osnovi socijalna zaštita je u nadležnosti Federacije BiH i Kantona, ali građani Općine Sapna istu ostvaruju putem Centra za socijalni rad, kroz različite usluge i oblike zbrinjavanja stanovništva kao što su:

- stalna novčana pomoć za materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica;
- invalidna, pomoć i njega od strane drugog lica, te ortopedski dodatak za lica sa 90 i 100% utvrđenom invalidnosti;
- civilna, porodična i lična invalidnina;
- porodični i institucionalni smještaj djece i odraslih;
- dječija zaštita djece ometene u fizičkom i psihičkom razvoju kroz dječiji dodatak;
- pomaganje majkama porodiljama;

- jednokratno pomaganje licima i porodicama u stanju socijalne potrebe;
- stručni socijalni rad sa maloljetnicima, žrtvama nasilja i vulnarabilnim grupama.

U narednoj tabeli možemo vidjeti naknade i usluge koje Centar za socijalni rad Sapna pruža građanima općine po godinama, razvrstane po spolu.

Tabela 9: Broj korisnika socijalne pomoći

Vrsta pomoći	Broj korisnika														
	2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
	M	Ž	η	M	Ž	η	M	Ž	η	M	Ž	η	M	Ž	η
Stalna novčana pomoć	21	34	55	19	29	48	17	31	48	20	30	50	22	29	51
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	61	70	131	82	91	173	142	186	328	72	91	163	33	50	83
Smještaj u drugu obitelj	4	5	9	5	5	10	3	4	7	3	4	7	1	1	2
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	5	5	10	6	6	12	5	6	11	5	6	11	9	5	14
Jednokratne novčane pomoći	131	97	228	73	89	162	214	84	298	175	63	238	164	85	249
Usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada			242			251			256			264			276
Dječiji dodatak				297	486	783	270	334	604	242	281	523	244	297	541
Naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	-	9	9	-	7	7	-	8	8	-	6	6	-	6	6
Naknada umjesto plaće roditelju koji koja nije u radnom odnosu	-	41	41	-	81	81	-	91	91	-	48	48	-	73	73
Uvećani dječiji dodatak	8	8	16	10	12	22	15	17	32	22	17	39	20	17	37
Civilne žrtve rata	25	129	154	25	133	158	28	162	190	26	161	187	25	156	181
Ukupno osoba	255	398	895	517	939	1707	694	923	1873	565	707	1536	518	719	1513

Izvor: Centar za socijalni rad, Fond dječije zaštite, Kantonalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku Tuzla

Iz tabele možemo vidjeti broj korisnika pojedinih naknada i pruženih usluga u sistemu socijalne zaštite građanima Općine Sapna, te primijetiti kada je spolna struktura u pitanju da je u pojedinim oblicima zbrinjavanja više usluga pruženo ženskom spolu. Kada je u pitanju stalna novčana pomoć koja se dodjeljuje za materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica u svim godinama koje su analizirane, više naknada su ostvarile žene, a razlog tomu je da žene prije ostaju samohrane, a i radnu nesposobnost stižu sa 60 godina, dok su muškarci radno nesposobni sa 65 godina života. Također i pomoć i njega od strane drugog lica je u neznatnoj prednosti na strani ženskog spola.

Civilne žrtve rata, posebno porodičnu invalidninu uglavnom ostvaruju korisnici ženskog spola što je i razumljivo s obzirom na broj odvedenih "sposobnih" muškaraca tokom proteklog rata. Kada je u pitanju dječiji dodatak broj ostvarenih prava je također na strani ženskog spola iz razloga direktne isplate naknade korisnicima, jer su žene tradicionalno više vezane za kuću. Ono što je važno napomenuti kada je socijalno zbrinjavanje građana Općine Sapna u pitanju je to, da je dobro što su socijalna davanja sa nivoa Kantona i Federacije, jer da se zbrinjavanje vrši iz lokalnog budžeta vjerovatno bi broj korisnika, a i obim prava bio znatno manji pa čak i upitan.

Kao problem socijalnog zbrinjavanja mogu se istaći Zakonski okviri kojima se regulišu određena prava, jer socijalna pomoć često nije dostupna onima koji je najviše trebaju, a to su nezaposleni koji su sposobni za rad ali nemaju priliku da rade, samohrani roditelji posebno majke sa malom djecom, i posebno što je specifično za Općinu Sapna, su penzioneri koji su ostvarili penziju u Srbiji.

3.1.6. Infrastruktura

Prostor općine Sapna organiziran je u 14 mjesnih zajednica. Ima razvijenu mrežu puteva koja je velikim dijelom modernizirana. Postoje i drugi projekti koji su u fazi realizacije.

Teritoriju općine zahvata oko 30 kilometara regionalnih puteva, dok lokalna putna infrastruktura broji oko 38 kilometara. Dostupnost ove infrastrukture podjednaka je za žene kao i za muškarce, prema potrebama i kulturološkim odredicama koje su karakteristične za stanovništvo Sapne.

Općina Sapna riješila je pitanje snabdijevanja pitkom vodom stanovništva svih mjesnih zajednica, pa je i ovaj resurs podjednako dostupan ženama kao i muškarcima, posebno za obavljanje privrednih i aktivnosti domaćinstava prema njihovim specifičnostima.

Regulisano je i pitanje odvoza i deponovanja krutog otpada, kućnog smeća i smeća sa javnih površina iz skoro svih mjesnih zajednica sa prostora općine Sapna. Elektroenergetska, PTT mreža, internet i mobilna telefonija, su pokriveni na cijelom području općine, a pristup imaju pripadnici oba spola. Pokrivenost javnih servisa BiH odnosno signali BHT i Federalne televizije nisu zadovoljavajući jer pojedina područja općine imaju slab signal i sliku. Najbolju pokrivenost i čujnost na ovim prostorima ima lokalni radio " Glas Drine "- Sapna, koji je dostupan u svim domaćinstvima na prostoru Općine.

Pristup korištenju pomenutih resursa, te obrazovnih, zdravstvenih i drugih javnih institucija na prostoru Sapne podjednako je dostupna pripadnicima oba spola.

Dostupnost fizičke infrastrukture i pristup spomenutim resursima značajno je doprinio povećanju broja žena poduzetnica i vlasnica pijačnih tezgi, zatim povećanju stope upisa djevojčica u škole, poboljšanju zdravlja roditelja, majki i djece, te kontinuiranom trendu zaposlenih žena.

3.1.7. Stanovanje

Za stambene kapacitete Općina Sapna nema precizno prikupljene podatke. Na osnovu broja priključaka na električnu energiju i procjeni radne grupe, može se konstatovati da na prostoru općine Sapna postoje 2950 stambenih i poslovnih objekata. Procjenjuje se da je oko 15 % više objekata koji nisu snabdjeveni električnom energijom, odnosno nisu uradili elektroenergetski priključak, u odnosu na one koji su priključeni na elektroenergetsku mrežu.

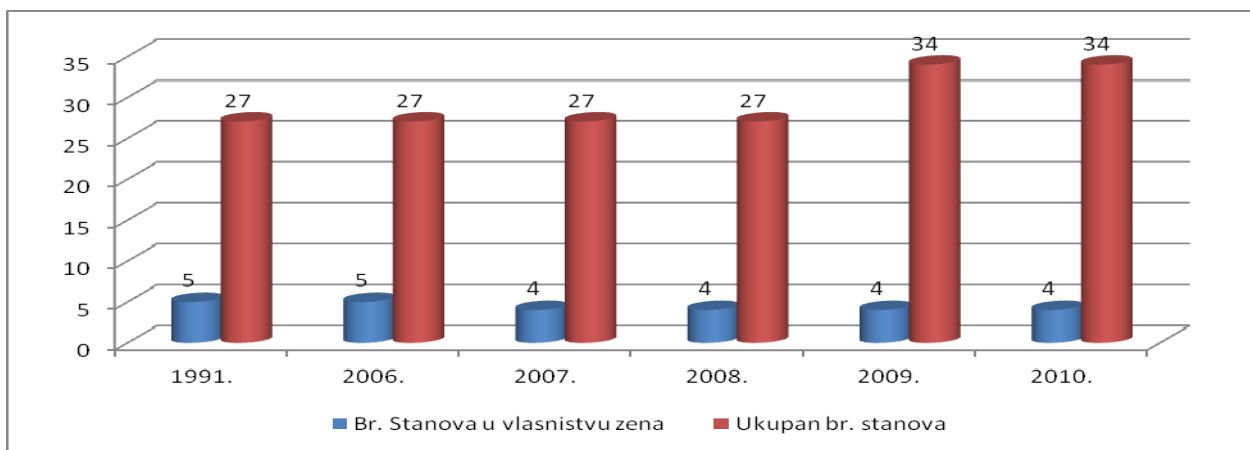
Prema podacima kojima raspolaže nadležna općinska služba, vlasništvo nad stanovima u posjedu žena možemo vidjeti u narednoj tabeli.

Tabela 10: Vlasništvo nad stanovima po spolnoj pripadnosti

	Broj stanova u vlasništvu žena					
	1991.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Stanovi u objektima kolektivnog stanovanja (žene)	5	5	4	4	4	4
Ukupno	27	27	27	27	34	34

Izvor: Općina Sapna

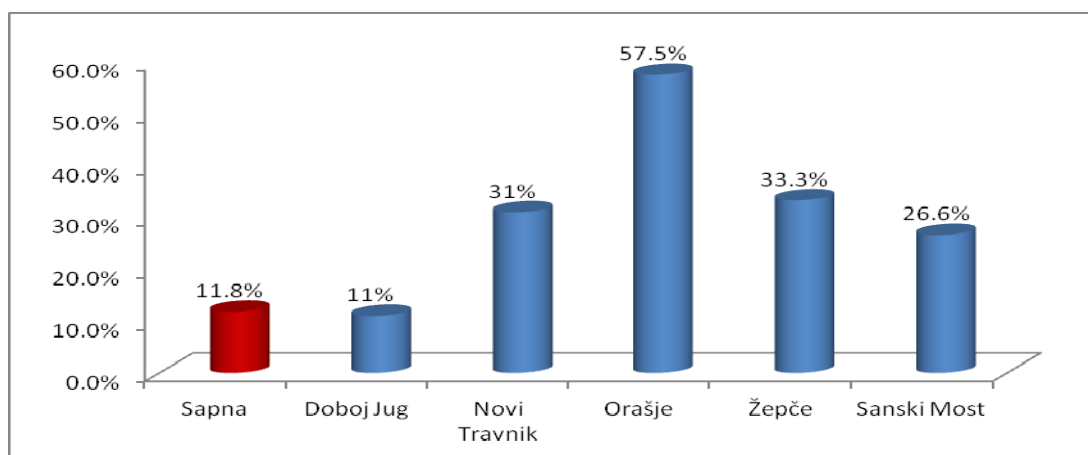
Iz tabele vidimo da je u objektima kolektivnog stanovanja u periodu 1991.-2006. godina učešće žena u vlasništvu konstantno. Žene su posjedovale pet stambenih jedinica, dok su u svim narednim godinama imale četiri stambene jedinice u svom vlasništvu, što čini svega 11,76 % vlasništva stanova u posjedu žena od ukupnog broja stanova u objektima kolektivnog stanovanja.

Grafikon 10: Stanovi u objektima kolektivnog stanovanja po spolu
Izvor: Općina Sapna

Interkorelacijom dobijenih podataka u tabeli 10. i grafikonu 8. se primjećuje značajna razlika u pogledu vlasništva nad objektima kolektivnog stanovanja. Ovaj podatak može ukazivati na neravnopravnost spolova na pravo vlasništva, međutim kako je općina Sapna ruralna sredina u kojoj preovladava tradicionalni stil življenja, ovakvi rezultati su očekivani i prema načinu funkcionisanja porodičnih zajednica nisu neprihvatljivi.

Ovakvi rezultati u poređenju sa drugim općinama koje učestvuju u ovom projektu ukazuju na to da općina Sapna i Doboj Jug imaju najmanji postotak žena vlasnica stanova, vjerovatno iz razloga što na ovim općinama i postoji najmanje izgrađenih i korištenih stambenih jedinica kolektivnog stanovanja.

Grafikon 11: Poređenje postotnog udjela žena u ukupnom vlasništvu nad stanovima

Prema podacima iz katastarske evidencije koji su vezani za posjedovanje zemljišta čija evidencija se vodi u općini Sapna, vlasništvo nad zemljištem u posjedu žena je vrlo malo. Procjena tog stanja prikazanog po kategorijama zemljišta može se vidjeti u narednoj tabeli.

Tabela 11: Vlasništvo nad zemljištem po spolu

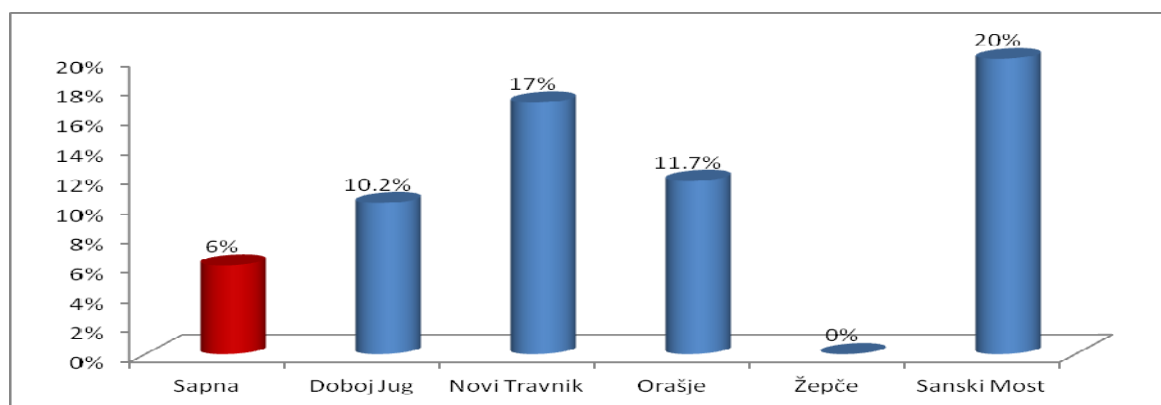
Kategorija zemljišta	Površina (ha)		
	Ukupno	U vlasništvu žena	%
Oranice i vrtovi	35181925	3518192,5	10%
Voćnjaci	9030212	903021,2	10%
Livade	804049	24121,47	3%
Ukupno obradivo zemljište	45016186	3601294,88	8%
Pašnjaci	6282150	314107,5	5%
Ukupno poljoprivredno zemljište	51298336	3590883,52	7%
Šumsko tlo	56869051	1137381,02	2%
Neplodno tlo	3874087	387408,7	10%
Ukupno	112041474	6722488,44	6%

Izvor: Katastar općine Sapna

Općina Sapna ne posjeduje gruntovnicu u kojoj se vodi precizna evidencija vlasništva nad zemljištem, jer se gruntovnica za vlasništvo nad zemljištem sa teritorije Sapne nalazi u Zvorniku kome je ovaj prostor i pripadao, a preuzimanje podataka i knjiga još nije izvršeno, pa se prednje stanje temelji na osnovu procjene nadležne općinske službe, iz čega je evidentno da prema procjeni, žene imaju blizu samo 6 % posjedničkih prava nad zemljištem.

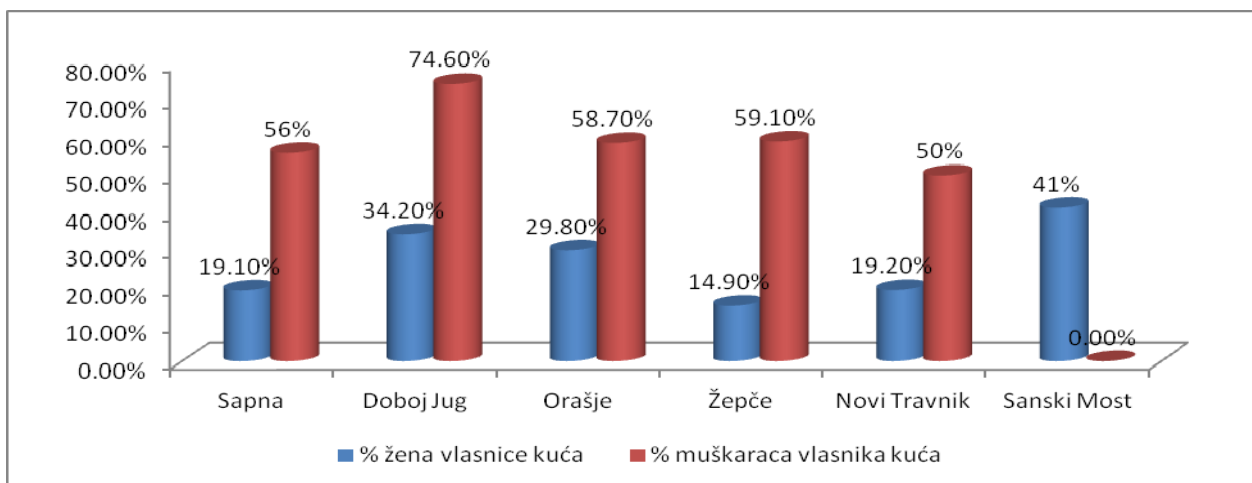
Obzirom da je tokom rata u BiH Sapna imala velike demografske gubitke, poslijeratni period karakterističan je po tome što je povećan broj žena nosilaca domaćinstava, pa bi trebalo da je znatno veći broj u korist žena. Zbog činjenice da se prilikom ostavinskih rasprava i postupaka veliki broj žena odriče prava na zemljište u korist svojih punoljetnih sinova, ovi podaci su znatno manji u korist žena.

Prema analizi prethodnih podataka evidentna je neravnopravnost žena u odnosu na muškarce kao vlasnica zemljišnih posjeda

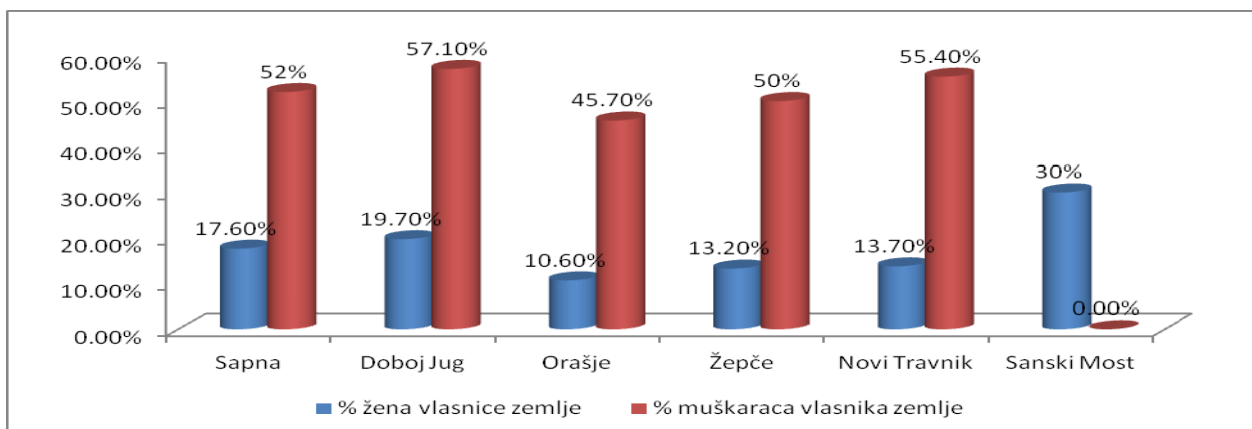
Grafikon 12: Postotni udjel žena vlasnica zemljišta

Također ako poredimo stanje vlasništva nad zemljištem u drugim općinama, vidimo da je u općini Sapna najmanji postotak žena vlasnica zemljišta. Podaci iz ankete daju djelomično drugačiju sliku o vlasništvu nad resursima.

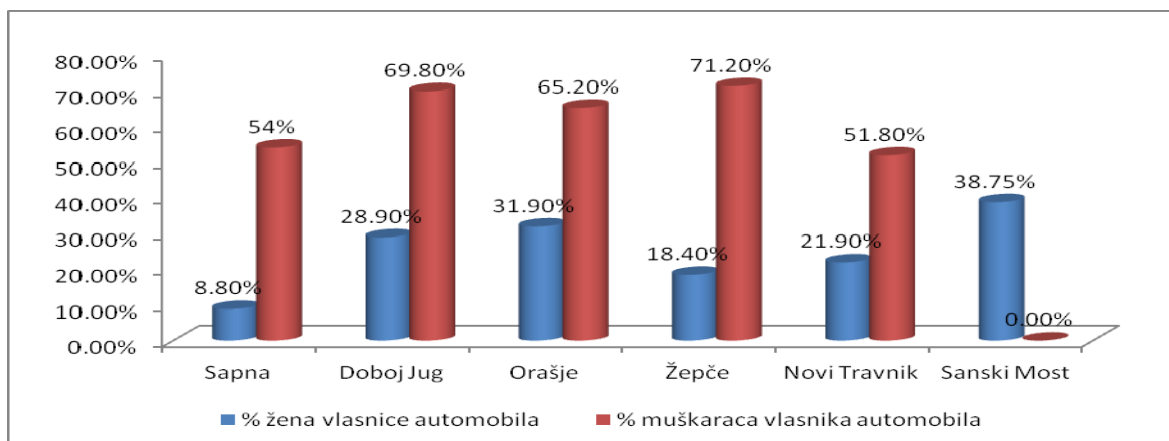
Grafikon 13: Poređenje postotka žena i muškaraca vlasnika kuća

Kada je u pitanju vlasništvo nad kućama, na području općine Sapna 19.1% žena su vlasnice kuća, dok su istovremeno 56% muškaraca vlasnici kuća. U poređenju sa drugim općinama poslije Žepča, Sapna spada među općine sa najnižom stopom vlasništva kuća od strane žena.

Grafikon 14: Poređenje postotka žena i muškaraca vlasnika zemlje

Razlika u vlasništvu nad zemljištem je isto tako velika kao i u slučaju vlasništva nad kućama. Samo 17.6% žena iz općine Sapna su vlasnice zemljišta, a oko 52% muškaraca sa područja općine Sapna su vlasnici nad zemljištem.

Grafikon 15: Poređenje postotka žena i muškaraca vlasnika automobila

Samo 8,8% žena sa područja općine Sapna su vlasnice automobila, dok oko 54% muškaraca imaju u vlasništvu automobil. U poređenju sa drugim općinama na području općine Sapna najmanji postotak žena su vlasnice automobila.

3.1.8. Sigurnost građana

Općina Sapna se može smatrati sigurnim mjestom za življenje. U prilog ovakvom zaključku su pokazatelji strukture kriminaliteta sadržani u Tabeli 12. iz koje se vidi da je broj krivičnih djela u odnosu na broj stanovnika veoma nizak. Kada posmatramo pokazatelje po godinama, vidimo da su krvni delikti u 2010. godini zabilježeni samo u jednom slučaju u odnosu na 2009. godinu kada ih je bilo 9, da nemamo evidentiranih imovinskih delikata – krađa i taj broj je u porastu u odnosu na ranije godine. Interesantno je posmatrati podatke za sve tri godine, te primijetiti pad imovinskih delikata u 2009. godini kada su procesuirani glavni izvršioc i ovih krivičnih djela.

Iz podataka PS Sapna, evidentan je porast maloljetničkog prestupništva, međutim ako usporedimo i podatke centra za socijalni rad onda zaključujemo da se ovaj broj maloljetnih delikvenata ponavlja više godina i kreće između 5 i 7 evidentiranih slučajeva. Nasilje u porodici je evidentirano u posljednje 2 godine i to u 6 slučajeva, od kojih je u 5 slučajeva evidentirano nasilje nad ženama, te u jednom slučaju nasilje nad muškarcem. Svi slučajevi nasilja u porodici su prijavljeni i procesuirani. U 3 slučaja su izrečene mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, a u jednom od ova tri slučaja je izrečena mjera i liječenje od alkohola. U jednom slučaju je izrečena i mjera lišavanja slobode, a u 2 slučaja su postupci u toku.

Tabela 12: Struktura kriminaliteta

	2008		2009		2010	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Krvni delikti	2	3,13	9	16,07	1	1,35
Organizirani i privredni kriminal	-		-		-	-
Imovinski delikti	50	78,13	36	64,28	55	74,32
Narkomanija	1	1,56	0	0	0	0
Trgovina ljudima-prostitucija	-	-	-	-	-	-
Ostala krivična djela	11	17,18	5	8,93	9	12,16
Maloljetnička delikvencija	0	0	3	5,36	6	8,11
Nasilje u porodici	-	-	3	5,36	3	4,05
UKUPNO	64	100	56	100	74	100

Izvor: MUP TK, Policijska stanica Sapna

Opšta sigurnost građana se također može posmatrati kao zadovoljavajuća, jer su stambeni objekti skoncentrisani u gusto naseljena mjesta koja su povezana putevima i snabdijevana električnom energijom kao i telefonima. Pet mjesnih zajednica Sapna, Kraljevići, Goduš, Međeđa i Rastošnica su osvijetljene uličnom rasvjetom. Međutim, Općina Sapna je geografski nesigurna općina, veliki broj stambenih objekata je izloženo klizanju terena, a dobar dio objekata posebno u centralnom dijelu općine je izloženo opasnosti od poplava.

3.1.9. ZAKLJUČCI

Iz opisa stanja profila općine Sapna po osnovnim segmentima funkcionisanja na prostoru općine Sapna možemo zaključiti:

- Općina Sapna je prirodna i geografski zaokružena cjelina sa povoljnim geoprometnim položajem, čiji je teren pogodan za produktivan razvoj pojedinih grana poljoprivrede, a posebno voćarstva i stočarstva.
- U postojećim prostornim okvirima građani općine Sapne imaju dovoljno zemljišta u individualnom vlasništvu koje može omogućiti zadovoljavanje osnovne potrebe za prehranom, ali se mora istaći problem da ne postoji dovoljno zemljišta u društvenom vlasništvu, što otežava projekte građenja i pokretanja privrednog razvoja.
- Primijetno je smanjenje broja stanovnika, povećava se udio starijeg stanovništva, a smanjuje udio mladih, kao i djece do 14 godina starosti, pa se može zaključiti da je na prostoru općine Sapna prisutan proces demografskog starenja, sa istim trendom unutar ženske populacije.
- U ukupnoj populaciji od 2001.-2010. godine rezultati pokazuju da na prostoru općine Sapna ima više žena, dok je broj rođene ženske djece u istom vremenskom intervalu manji od muške.
- U pogledu migracije stanovništva u periodu od 2008.-2010. godine, zaključujemo da je veći broj žena napustio prostor općine Sapna, iselivši se kako u zemlje zapada tako i u druge dijelove BiH. Kada je u pitanju doseljavanje na prostor općine Sapna, također zaključujemo da veći broj žena doseljava u odnosu na muškarce. Ovdje je važno istaći da na prostoru općine Sapna ima veliki broj fiktivno prijavljenih građana koji zbog ostvarivanja socijalno-statusnih pitanja mijenjaju prebivališta "iseljavanjem ili doseljavanjem" čime se može steći iskrivljena slika o stvarnoj migraciji stanovništva.
- Analizirajući podatke o broju učenika na prostoru općine Sapna od 2006.-2010., zaključujemo da je broj učenika, osnovaca u konstantnom smanjenju, dok je broj učenika srednje škole u blagom povećanju. U analiziranom periodu broj učenika koji su napustili osnovnu školu je u porastu, u čemu je veći udio ženske djece u odnosu na mušku. Ovaj problem je više izražen u područnim školama nego u centralnoj osnovnoj školi. Važno je istaći da su srednju školu do 2009. godine više napuštala djeca ženskog spola, dok je primjetno da u 2010. godini je veći broj muške djece koja su napustila srednju školu prije njenog okončanja.
- Do 2009. godine broj studenata je bio u korist muškaraca te su i u pogledu dodjele stipendija muškarci bili više zastupljeni, zaključuje se da nakon 2009. godine dodjela stipendija prema spolnoj strukturi je skoro izjednačena.
- Nema narušavanja spolne strukture u pogledu zastupljenosti u sportskom i kulturnom planu. Na prostoru općine Sapna u klubovima muškog sporta, FK Sloga Sapna i OKI Sapna u pravilu su više zastupljeni muškarci, dok u klubovima ženskog sporta, u ženskom košarkaškom klubu Sapna su zastupljene žene. U Kulturno-umjetničkom društvu, kao društvu koje promovira kulturno-umjetničke saržaje su zastupljena oba spola. Veću zainteresovanost za KUD pokazuju žene i u pogledu spolne zastupljenosti one preferiraju članstvo.
- Na prostoru općine Sapna u 2010. godini zdravstveno osiguranje je koristilo 9238 osiguranih lica, a u pogledu spolne strukture zdravstvenim osiguranjem više je osiguranih lica ženskog spola.
- Socijalna zaštita na prostoru općine Sapna se ostvaruje u Centru za socijalni rad Sapna. Spolna zastupljenost korisnika socijalne zaštite na prostoru OS je u djelimičnoj prednosti kada su u pitanju korisnici ženskog spola posebno korisnici civilnih žrtava rata, stalne novčane pomoći i dječijeg dodatka. Razlika u pogledu spolne zastupljenosti zasniva se u demografskim gubicima iz proteklog rata i radne sposobnosti muškaraca.

- U pogledu vlasništva nad nepokretnostima uočava se značajna razlika prema spolnoj strukturi. Mali broj žena ima stvarno pravo vlasništva nad nepokretnostima iz razloga tradicionalnog načina života, komplikovanog birokratskog aparata u ostvarivanju prenosa vlasništva.

3.2. PRAVNI I REGULATORNI OKVIR I RAZVOJNE POLITIKE

3.2.1. Analiza regulatornog okvira definiranog od strane općine

Općinsko vijeće Sapna je 2008. godine usvojilo Statut općine Sapna kao temeljni okvir uređenja sustava vlasti na lokalnom nivou. Poslovi iz nadležnosti općine, utvrđene ustavom i zakonom iz okvira samoupravnog djelokruga općine precizirane su članom 9. Statuta općine Sapna, u čijem prvom stavu je rečeno da Općina osigurava uslove i preduzima sve potrebne mjere za dosljedno poštivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Također, članom 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini precizirane su dužnosti i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom, koje su obavezni poduzeti organi vlasti na državnom, entitetskom nivou, kantonalni organi i organi lokalne samouprave, pravne osobe sa javnim ovlaštenjima, pravne osobe u većinskom vlasništvu države u okviru svojih nadležnosti. U skladu sa predmetnim obavezama i odredbama Poslovnika o radu općinskog vijeća Sapna, formirana je Komisija za jednakopravnost spolova kao stalno radno tijelo Općinskog vijeća Sapna. Komisija je formirana nakon uspostave vlasti poslije općinskih izbora 2008. godine, a broji tri člana od čega su dva muškarca i jedna žena. Nadležnosti ove komisije su da: izvještava Općinsko vijeće o položaju žena u općini i o provedbi njihovih zakonom priznatih prava, promoviše jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene, razmatra prijedloge građana, udruženja građana, institucija i organizacija za unapređenje ravnopravnosti spolova i podnošenje izvještaja o tome Općinskom vijeću, sa prijedlozima mjera i aktivnostima koje treba poduzeti, razmatra prijedloge odluka i drugih propisa koje donosi Općinsko vijeće i davanje mišljenja OV-u, sa aspekta ravnopravnosti spolova, predlaže mjere i aktivnosti na otklanjanju utvrđenih povreda ravnopravnosti spolova OV-u, animira žene u mjesnim zajednicama, ostvaruje saradnju sa mehanizmom za ravnopravnost spolova općinske izvršne vlasti, kantonalnim odborom i Gender centrom F BiH, vrši i druge poslove iz ove oblasti po odlukama i zaključcima OV-a. U proteklom periodu ova komisija nije imala zahtjeva koje treba da rješava po pitanju diskriminacije žena u bilo kom njenom obliku.

Na prostoru općine Sapna pitanje jednakopravnosti spolova nije podignuto na odgovarajući nivo pa je animiranje ovog pitanja jedan od naših najvećih izazova. Izradom Gender akcionog plana definirao bi se način za osnaživanje žena u segmentima ekonomije i politke, kao i način za korištenje utvrđenih prava, ali i obaveza koje su im garantirane kroz ravnopravnost spolova.

Gender radna grupa općine Sapna je nakon odrađene analize ustanovila da na ovom pitanju Općina Sapna treba kontinuirano raditi uz saradnju sa institucijama koje se ovim pitanjima bave u BiH, a to je prije svega Gender centar Vlade Federacije BiH, uvažavajući pozitivne domaće i evropske prakse. S tim u vezi Općinski načelnik je formirao Gender radnu grupu, čiji zadatak je da sagleda trenutno stanje ravnopravnosti spolova na prostoru Općine, izradi gender akcioni plan i preporuči aktivnosti djelovanja sa ciljem ekonomskog i političkog osnaživanja žena na prostoru općine Sapna. Sve ovo je potrebno, radi maksimalnog približavanja pitanja ravnopravnosti spolova i njegove važnosti građanima općine Sapna.

Općinski pravni akti nisu pisani rodno senzitivnim jezikom. Međutim može se zaključiti da je pravni okvir općine regulirao prava koja se odnose na ravnopravan tretman žena u svim aspektima društvenog života na prostoru općine Sapna, ali da ti akti nisu pisani rodno senzitivnim jezikom što bi trebalo poboljšati u narednom periodu.

3.2.2. Analiza razvojnih dokumenata općine

U skladu sa domaćim regulativama i na visoko participativan način općina Sapna je izradila Strategiju razvoja za period 2009.-2013.godine i utvrdila strateške ciljeve po redoslijedu prioriteta.

U skladu sa iskazanim potrebama i postavljenim ciljevima može se kazati da svi projektni prijedlozi nisu rađeni po rodnim perspektivama, nego su podjednako i vitalno važni za žene kao i za muškarce. Također, njihovu implementaciju prati jednaka dinamika u procesu izvršenja i realizacije, posebno kada su u pitanju obrazovni, infrastrukturni, kulturni, sportski i drugi razvojni projekti.

Saradnja općine Sapna sa civilnim društvom definirana je Strategijom partnerstva koju je općina Sapna u saradnji sa misijom OSCE-a izradila 2008. godine. Ovim dokumentom definirani su okviri saradnje i oblici partnerstva javnog sektora sa javnim i privatnim sektorom i građanima. Istaknuti su podsticaji koji doprinose jačanju partnerstva u procesu donošenja odluka, glavni vidovi partnerstva na općinskom nivou, proces partnerstva te njegovi mehanizmi za provođenje i kriteriji za pokretanje partnerstva između općinskih vlasti građana.

U vezi sa ovim dokumentom, vrijedi napomenuti da je jedan od partnera općinskih vlasti Udruženje žena, koje na prostoru Sapne funkcioniše duži niz godina i aktivno je uključeno u sve vidove javnih rasprava na lokalnom nivou, a samim tim na direktan i indirektan način učestvuje u procesu donošenja odluka.

Općinskim Planom kapitalnih investicija za period 2011.-2015. godine, u čijim projektnim prijedlozima je učestvovalo Udruženje žena, obuhvaćeni su razvojni projekti od kojih koristi imaju kako muškarci tako i žene. Tokom 2011. godine realizirana su tri projekta iz oblasti putne infrastrukture i izgradnje sportske sale, koji su od vitalnog značaja za oba spola.

U izradi Akcionog plana za kontinuirano unapređenje općinske uprave (MAP) 2010.-2012. godine, potrebe za izbor projektnih projekata iskazalo je 50 žena i isto toliko muškaraca, koje su doprinijele izboru projekata ugrađenih u ovaj strateški dokument. Kao krajnji korisnici od nabavke opreme i kompletne realizacije projekata su svi građani općine Sapna, podjednako žene i muškarci. Strategija za mlade, kao najmlađi općinski strateški dokument, obuhvatila je sve segmente društvenog života u kojima učestvuju mladi kako muškarci tako i žene. Prioriteti mladih definirani su strateškim planom djelovanja po oblastima društvenog života i nisu rodno podijeljeni.

Općinski strateški dokumenti nisu pisani rodno senzitivnim jezikom, na što bi trebalo uticati u narednom periodu

Zaključak bi bio da su potrebe žena kroz projektne prijedloge inkorporirane u sve strateške dokumente na lokalnom nivou, a prioriteti koji budu iskazani kroz Gender akcioni plan, će se u budućem periodu ugraditi i u lokalne razvojne planove, što će doprinijeti poboljšanju pitanja jednakopravnosti spolova u općini Sapna.

3.3. KULTUROLOŠKE VRIJEDNOSTI, DRUŠTVENI STAVOVI I PERCEPCIJE U LOKALNOJ ZAJEDNICI

3.3.1. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žene i muškaraca u sferi ekonomije

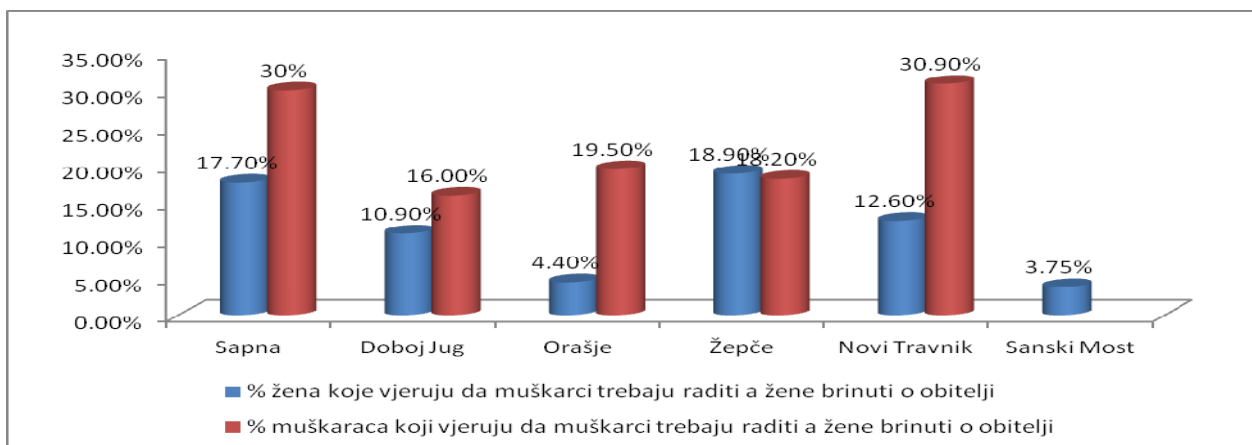
Za prostor općine Sapna karakterističan je tradicionalan način života u kome se poštuju tradicionalne i vjerske vrijednosne orijentacije. Ovdje treba naglasiti da poštovanje tradicionalnih i vjerskih vrijednosti ima ograničen karakter. Postoje određene predrasude koje bitno određuju dominantne uloge i prihvatanje vrijednosti kako kod muškaraca tako i kod žena.

Na osnovu anketnog istraživanja i fokus grupa profiliralo se nekoliko područja u kojima prevladavajuće kulturološke i društvene norme limitiraju snažniju participaciju žena u ekonomiji:

- Uloga žene koja je prvenstveno svedena na brigu o obitelji i domaćinstvu;
- Podjela poslova na muške i ženske;
- Dostupnost i kontrola nad resursima.

Kao što je naprijed već navedeno, samo oko 6% zemljišta se nalazi u vlasništvu žena, 13,5 % žena je vlasnica nekog obrta ili srodne djelatnosti poduzetnica, što je uvjetovano tradicionalnim normama da su muškarci nosioci domaćinstva i oni koji su dužni obezbjeđivati sredstva za život i egzistenciju svoje porodice. Pored ovih činjenica trebalo bi imati da umu da na prostoru općine Sapna postoji vrlo mali broj radnih mjesta, tako da najveći broj žena nema mogućnost da radi. Muškarci u potrazi za poslom vrlo često idu van granica općine, dok potrebe porodice sprečavaju ženu da učini isto.

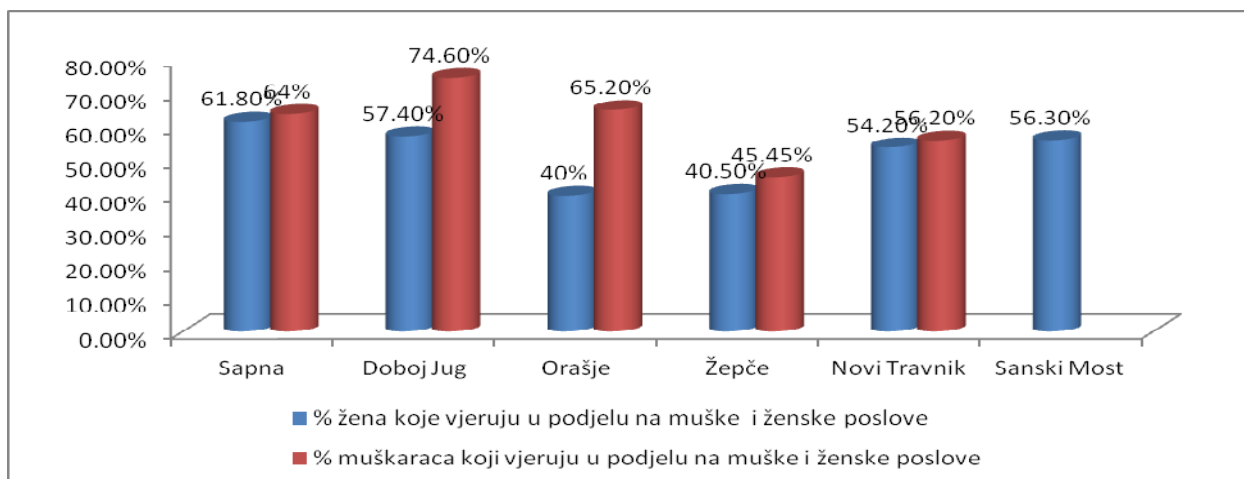
Značajan je broj onih koji smatraju da žene ne treba da se bave biznisom i poduzetništvom, i da je njihov posao da borave uz djecu i da se brinu o domaćinstvu.

Grafikon 16: Poređenje stavova muškaraca i žena o ekonomskoj aktivnosti žena

Podaci iz ankete upućuju kako 30% muškaraca smatra da se žene trebaju brinuti o obitelji, a muškarci su ti koji rade i brinu se o prihodima domaćinstva. U poređenju sa ostalim općinama (grafikon 16.), što je zajedno sa Novim Travnikom, najveći postotak muške populacije koji smatraju kako je uloga žene primarno reproduktivna i briga o obitelji i domaćinstvu.

Na osnovu zapažanja Radne grupe ne bi se moglo doći do zaključka da postoji predrasuda o podjeljenosti zanimanja na muška i ženska. Međutim anketni podaci nam daju drugačiju sliku. Većina muškaraca (64%) i žena (61.8%) općine Sapna smatraju kako postoji podjela poslova na muške i ženske.

Grafikon 17: Poređenje stavova muškaraca i žena o podjeli poslova i zanimanja

U poređenju sa drugim općinama (grafikon 17.), u općini Sapna najveći je postotak žena koje smatraju da postoji podjela na muške i ženske poslove.

Nije prisutno mišljenje da prvo treba brinuti o školovanju samo muške djece, jer je broj studenata sa prostora općine Sapna skoro podjednak i u muškoj i ženskoj populaciji. To bi se trebalo odraziti, na spolnu strukturu zaposlenih i ekonomsko osnaživanje i osamostaljivanje žena.

Veliki doprinos ovakvom stanju su doprinijele i same žene, koje nemaju dovoljno samopouzdanja, odlučnosti, rizika za ulazak u neki vid biznisa, ali i podrške od muških članova porodice.

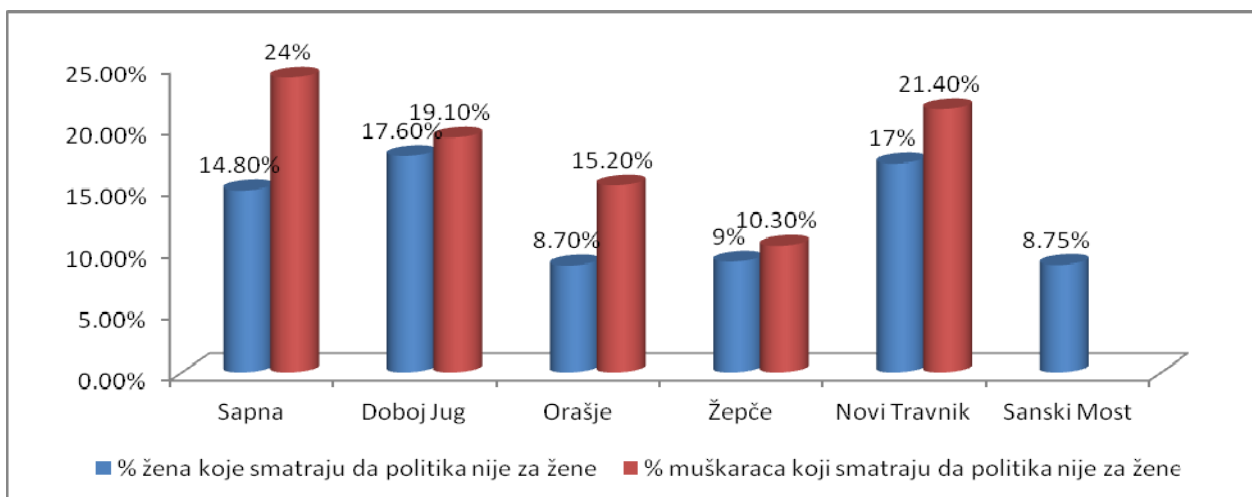
Još uvijek je prisutan stav, zbog nsljedenih predrasuda da žene ne bi trebalo da rade u ugostiteljskim objektima, s izuzetkom ugostiteljskih objekata u kojima se ne toči alkohol.

3.3.2. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žena i muškaraca u sferi politike

Kada je politički ambijent u pitanju, valja istaći da se na prostoru općine Sapna posljednjih godina značajno mijenja svijest u korist žena po pitanju političkog angažmana.

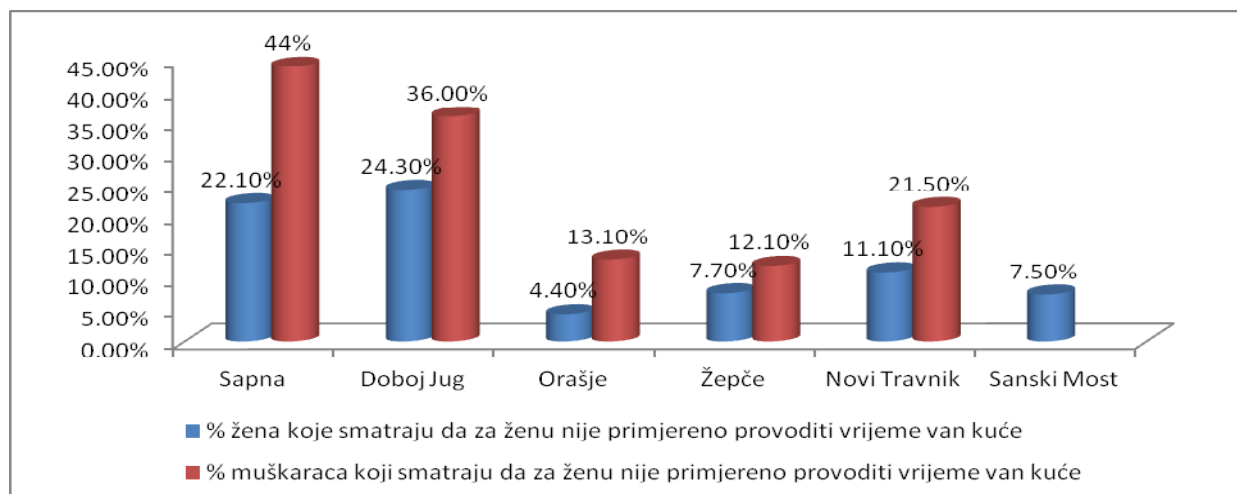
Institucije, političke partije i subjekti na prostoru općine su iskazale potrebu da se pozicija žene osnaži, kroz kandidiranje žena na izborne liste, zastupljenost žena u političkim tijelima svojih partija, a vode se kontinuirane aktivnosti da se ta slika promijeni.

U jednom broju porodica na prostoru Sapne postoji uticaj muškaraca na žene, u smislu da žene moraju glasati kao muškarci, dok je preovladavajuća praksa da se žene izjašnjavaju po svojoj savjesti i volji.

Grafikon 18: Poređenje stavova muškaraca i žena o političkom angažmanu žena

Primjetna je povećana aktivnost žena u različitim oblicima društvenog života. Žene učestvuju u javnim raspravama, inicijativama i drugim oblicima društvenog aktivizma. U ovom slučaju, imamo podjela u smislu da samo određena grupa žena učestvuje u svim tim aktivnostima.

Grafikon 19: Poređenje stavova žena i muškaraca o korištenju slobodnog vremena žene

Kada je u pitanju učešće žena u ekonomskom i političkom životu jedan od glavnih resursa, a koji je limitirajući faktor ženama, je vrijeme. Ekonomska i politička aktivnost žena ovisi o veličini i kvaliteti njihove društvene mreže. U poređenju sa muškarcima, a zbog prevladavajućih stavova o ulozi žene, žene imaju manje vremena od muškaraca koje mogu provoditi u razvijanju društvene mreže. Na to ukazuje i rezultat istraživanja (grafikon 19.), gdje u općini Sapna 44 % ispitanih muškaraca smatra kako za ženu nije primjereno da provodi svoje slobodno vrijeme van kuće. Isto smatra 22 % žena, ispitanica sa područja općine Sapna.

3.4. EKONOMIJA I TRŽIŠTE RADA

Općina Sapna spada u red izrazito nerazvijenih općina, kojoj je potreban ravnomjeran ruralni razvoj i stvaranje uslova za ekonomski prosperitet, odnosno zapošljavanje.

Privreda na prostoru Općine zasniva se na 47 registriranih privatnih preduzeća sa sjedištem u općini Sapna, a jedan broj djeluje na drugim općinama ili su ugašena. Osnovni oblik organizovanja privatnih preduzeća je uglavnom društvo sa ograničenom odgovornošću, mada u pojedinim

preduzećima ima i dijela državnog (općinskog) kapitala (doo "Rubus" i doo "Kahrib").

Najveći broj preduzeća, prema Rješenju o registraciji preduzeća, registrovano je za obavljanje više djelatnosti (industrijska, trgovinska, saobraćajna i druge), a u preteženoj djelatnosti su se odredila koja im je stalna, odnosno pretežna djelatnost. U zavisnosti od pretežne djelatnosti osam preduzeća ili 17,02% su čisto trgovinska, a tri preduzeća ili 6,40% mogu se svrstati u ostala preduzeća i to:

- "Glas Drine" - kao preduzeće za informisanje;
- "TORUS" - kao preduzeće za posredništvo i marketing, te
- "Sapna-vet" - kao preduzeće za veterinarsku djelatnost¹².

Kada je u pitanju investiranje na području općine Sapna, pored privatnih biznisa čiji su vlasnici kapitala sa prostora općine Sapna, sve veći interes iskazuju biznismeni izvan Općine. Sve više je preduzeća koja pored sjedišta imaju i svoje poslovne jedinice, kako preduzeća koja su registrovana na prostoru općine Sapna tako i preduzeća čija su sjedišta izvan Općine. Preduzeća koja nisu registrovana na prostoru općine Sapna, a imaju svoje ispostave su:

- NLB Tuzlanska banka;
- Sarajevo osiguranje;
- Bosna sunce osiguranje;
- Triglav osiguranje;
- UNIQA osiguranje;
- VGT osiguranje;
- Mramorak;
- Veterinarska stanica Kalesija i druga.

Zbog tradicionalnih običaja na ovim prostorima obrte najčešće obavljaju muški članovi porodice, što se može vidjeti u narednoj tabeli.

Tabela 13: Registrirani obrti po spolnoj strukturi

Vrsta obrta	Broj obrtnika od 2006 – 2010.	
	Muškarci	Žene
Trfovačke radnje	18	6
Ugostiteljske radnje	5	1
Zanatske radnje	15	3
Poljoprivredna gazdinstv	299	60
Prevoznici	1	0
Taxi prevoznici	25	0
Tezge na pijaci	32	44
UKUPNO: 509	395	114

Izvor: Općina Sapna

Analizom podataka možemo zaključiti da učešće žena u raznim obrtima iznosi 13,75 %, dok su muškarci sa 86,25 % dominantni. Izuzetak su pijace gdje se muškarci i žene pojavljuju samo kao vlasnici štandova, a nemaju otvoren obrt za ovu vrstu djelatnosti. Odnos žena korisnica pijačnih štandova je 57,89 % u odnosu na muškarce, kao što se vidi iz prethodne tabele. Registrirana poljoprivredna gazdinstava su u 16, 71 % slučajeva u posjedu žena. Dakle, dominantnu ulogu pri registriranim obrtima na području općine Sapna imaju muškarci.

12 Strategija za mlade općine Sapna za period 2010-2013. godina sa planom aktivnosti, Općina Sapna, 2011. str. 14

3.4.1. Tržište rada

U ukupnom broju stanovnika prema procjeni Federalnog zavoda za statistiku¹³ radno sposobno stanovništvo čini oko 69,97 % od toga je prema procjeni radne grupe oko 36 % žene, što predstavlja dobru osnovu u ponudi radne snage. Trenutno je prisutan neuravnotežen demografski razvoj, iseljavanje stanovništva iz ekonomskih razloga, kao i slab povratak raseljenih lica.

Zaposlenost na prostoru općine Sapna veoma je mala. Od ukupno 729 zaposlene¹⁴ osobe, u privatnom sektoru zaposleno je 399 radnika, a u društvenom 330 radnika. U poljoprivredi su uglavnom zaposleni kooperanti preduzeća "Rubus" doo i drugih poljoprivrednih zadruga, a bave se proizvodnjom jagodičastog voća, kornišona i mlijeka.

U narednoj tabeli prikazan je broj zaposlenih osoba po spolu u periodu od 2006 – 2010. godina.

Tabela 14: Broj zaposlenih po spolu

2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
407	155	562	537	176	713	559	175	734	575	163	738	566	163	729

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Zaposlenost, nezaposlenost i plaće u F BiH
Statistički bilteni od 2006-2010., Sarajevo

Tabelarni podaci kazuju da je 2006. godine ukupan broj zaposlenih na prostoru općine Sapna 562 osobe, od čega je 155 žena što čini 27,58 % ukupno nezaposlenih osoba u ovoj godini.

U 2007. godini broj zaposlenih povećan za 151 osobu što je za 21,17 % više u odnosu na 2006. godinu.

Udio zaposlenih žena u ukupno zaposlenih 2007. godine je 24,68 %, što je manje za 2,9 % u odnosu na 2006. godinu.

Broj nezaposlenih osoba u 2008. godini je 734, od čega je 175 žena ili 23,84 % od ukupno nezaposlenih. U odnosu na 2007. godinu ukupan broj zaposlenih povećan je za 21 osobu ili 2,86 %, dok je broj zaposlenih žena u ovom vremenskom periodu smanjen za samo jednu osobu.

Ukupan broj zaposlenih osoba u Sapni 2009. godine povećan je za svega 4 osobe u odnosu na 2008. godinu, dok je broj nezaposlenih žena smanjen za 12 osoba ili 6,85 %. U 2009. godini zaposlene žene čine 22,08 % ukupnog zaposlenog stanovništva u Sapni.

Zaposlenih u 2010. godini bilo je 729 od čega je 163 ili 22,35 % žena. To znači da je u 2010. godini u odnosu na 2009. broj ukupno zaposlenih smanjen za 9 osoba ili 1,21 %, dok je broj zaposlenih žena ostao isti kao 2009. godine.

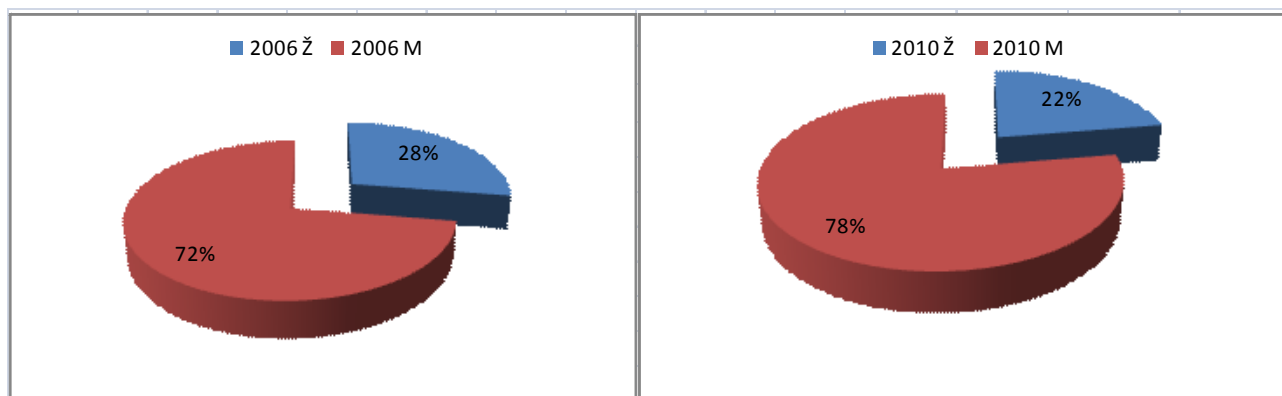
Na osnovu podataka iz gornje tabele možemo zaključiti da je u periodu od 2006. – 2010. godine broj zaposlenih povećan za 167 ili 22,90 %. U istom periodu broj zaposlenih žena povećan je svega za 8 osoba ili 4,90 %.

Odnos zaposlenih žena sa ukupnim brojem zaposlenih kretao se u rasponu od 28,00 % u 2006. do 22,00% 2010. godine. U ovom periodu procenat žena u ukupnom broju zaposlenih smanjen je za 6,00%.

To najbolje možemo vidjeti u narednom grafikonu, u kome se vidi da je učešće zaposlenih žena u ukupnom broju zaposlenih u 2010. godini manje za 6 % u odnosu na 2006. godinu.

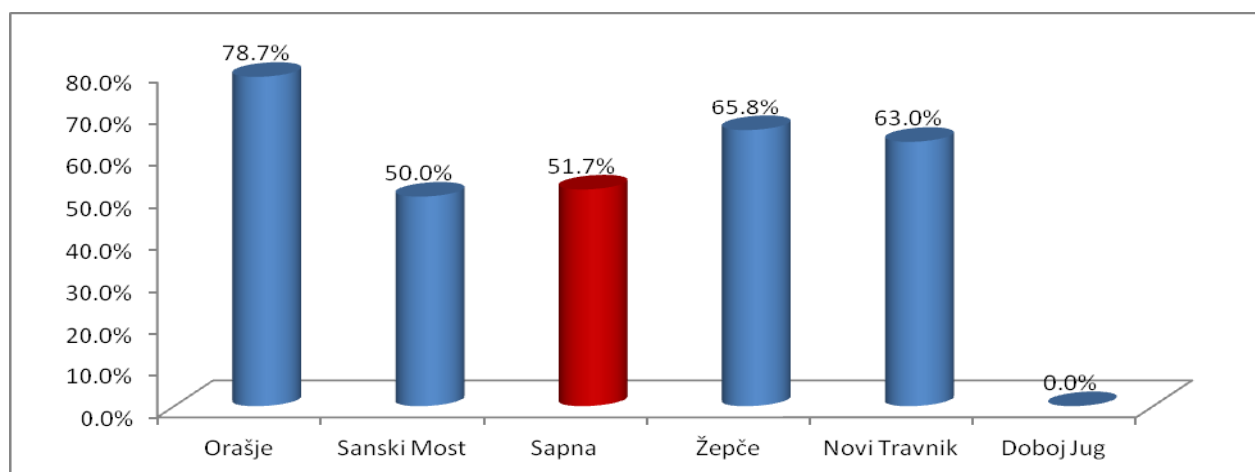
¹³ Federalni zavod za statistiku, mjesečni statistički pregled 2010.

¹⁴ Zaposlenost, nezaposlenost i plaća u Federaciji BiH, Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten 1 od 2006-2009, Sarajevo

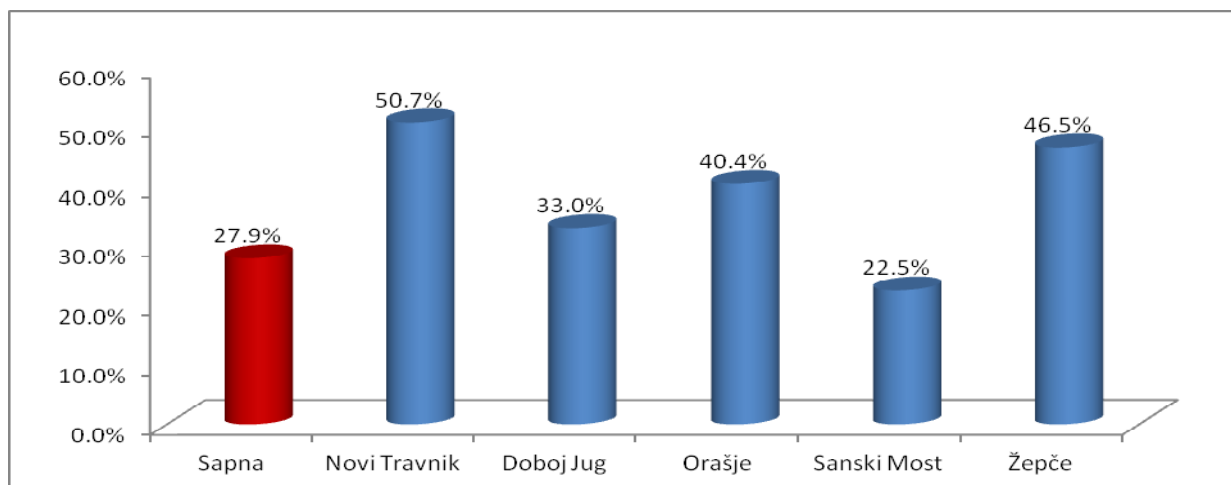
*Grafikon 20: Zaposleni po spolu 2006. i 2010.g.
Izvor: Federalni Zavod za statistiku*

Može se zaključiti da je u analiziranom periodu veći postotak rasta ukupno zaposlenih, od postotka rasta zaposlenih žena, a da je samo osam žena više zaposleno u periodu 2006.-2010. godine. Razlog takve situacije je u nepostojanju novih i većih privrednih subjekata koji bi mogli zapošljavati isključivo žene.

Grafikon 21: Poređenje postotka žena koje smatraju da su muškarci u boljem položaju u procesu zapošljavanja

Kako je od ukupnog broja zaposlenih samo 22% žena, ne iznenađuje podatak da 51,7% anketiranih žena smatra da su muškarci u povoljnijem položaju na tržištu rada kada je u pitanju zapošljavanje. Učesnice fokus grupe smatraju da za muškarce ima više opcija, lakše mogu pronaći sezonski posao, lakše im je otići u inozemstvo i zaposliti se i imaju više vremena za traženje posla.

Grafikon 22: Poređenje postotka žena koje smatraju da poslodavci pri zapošljavanju diskriminiraju žene

Od ukupnog broja anketiranih žena, 27,9% smatra kako poslodavci diskriminiraju žene pri zapošljavanju. Najčešći razlog diskriminacije je briga o obitelji. Jedno od najčešćih diskriminatornih, te ujedno i eliminatornih pitanja koje postavljaju poslodavci se odnosi na to da li kandidatkinja ima malu djecu, a ako je odgovor negativan planiraju li udaju ili djecu.

Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi dat je u narednom tabelarnom prikazu.

Tabela 15: Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi

Obrazovna Struktura	2006			2007			2008			2009			2010		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
NKV	972	327	1299	966	1037	2003	792	981	1773	763	900	1663	767	889	1656
PKV	7	3	10	5	3	8	5	4	9	4	3	7	5	3	8
KV	380	54	434	379	77	456	340	94	434	379	119	498	412	135	547
VKV	2	0	2	4	0	4	2	0	2	2	0	2	3	0	3
NS	0	1	1	0	1	1	1	1	2	1	1	2	3	0	3
SSS	177	124	301	188	154	342	167	155	322	178	147	325	202	172	374
VŠS	5	3	8	5	4	9	1	2	3	0	2	2	0	1	1
VSS	5	2	7	7	4	11	5	2	7	7	4	11	15	9	24
MR-DR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	1538	513	2051	1554	1280	2834	1317	1235	2552	1336	1176	2510	1407	1209	2616

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje, Dokumenti, statistički pregledi, Bilteni od 2006. – 2010.

Na osnovu prednjih podataka razvrstanih u tabeli kojima raspolaže Federalni zavod za zapošljavanje, uočljivo je da je u 2006. godini od ukupno 2051 nezaposlenih osoba, najviše nekvalificirane radne snage, odnosno 1299 osoba što čini 62,99 % i predstavlja poražavajuću činjenicu za društvo. Drugi po brojnosti su kvalificirana radna snaga kojih ima 434 ili 21,04%, dok je nezaposlenih osoba sa srednjom stručnom spremom 301 ili 14,59% od ukupnog broja nezaposlenih.

Broj nezaposlenih žena iznosi 514 ili 24,92% od ukupno nezaposlenih. Najviše među njima ima NKV žena tj. 327 ili 63,61% od ukupnog broja prijavljenih žena na birou, što je također poražavajuća činjenica.

Druge po brojnosti su žene srednje stručne spreme kojih ima 124 i čine 24,12%, dok je KV žena 54 ili 10,50% od ukupno nezaposlenih žena. U ovoj godini broj nestručnih žena (NKV, PKV, NSS) je 331 ili 64,39% od ukupnog broja nezaposlenih žena što je izuzetno visok i zabrinjavajući procenat.

Na kraju 2010. godine ukupan broj nezaposlenih lica je 2616 od čega je 1209 žena ili 46,21 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba. Dominantna skupina i u ovoj godini su NKV žene kojih je 889 i čine 73,53 % nezaposlenih žena. Slijede žene sa srednjom stručnom spremom kojih je 172 ili 14,22 % nezaposlenih žena, dok su treće po brojnosti kvalificirane žene kojih je 135 ili 11,16 % od ukupnog broja nezaposlenih.

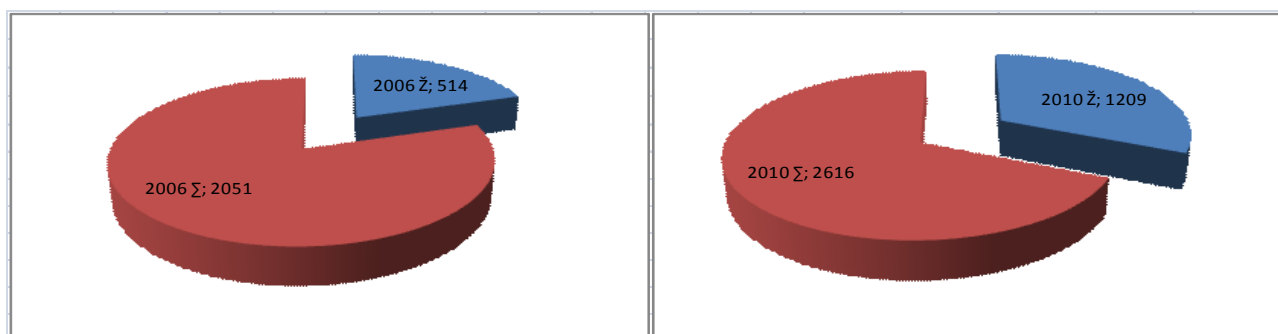
Uočava se da je od 2007. godine značajno povećan broj nezaposlenih, posebno žena, koje su činile čak 45,16 % od ukupnog broja nezaposlenih. Dakle do 2010. godine broj nezaposlenih žena povećan je za čak 20,24 % u odnosu na 2007. godinu.

Na osnovu onoga što analiza pokazuje može se zaključiti da nestručne žene (NKV, PKV, NSS) čine dominantnu skupinu među nezaposlenim ženama, potom kvalificirane žene te one sa srednjom stručnom spremom. Razlog za to ponajviše leži u činjenici korištenja povlastica koje je država subvencionirala za nezaposlene žene bez obzira na njihovu kvalifikacionu strukturu, prije svega zdravstveno osiguranje, dječiji dodatak, jednokratna pomoć porođajama i sl. Te povlastice subvencionirane su posebno od 2007. godine, kada je broj nezaposlenih žena porastao čak za 59,92 % u odnosu na 2006. godinu, što se može vidjeti u prethodnoj tabeli.

Značajan je broj žena koje su na tržištu rada, odnosno koje se nalaze u evidencijama Zavoda za zapošljavanje u Sapni a koje stvarno ne tragaju za zaposlenjem, pa se na taj način daje iskrivljena slika o stanju nezaposlenosti uopšte, a posebno nezaposlenosti žena na prostoru općine Sapna. Dakle u 2010. godini broj nestručnih žena u Sapni (NKV, PKV, NSS) je 892 i čini 73,77 % u odnosu na stručne žene (KV, VKV, SSS, VŠS, VSS, Mr-Dr), što je više u odnosu na 2006. za 9,38 %.

Uočljivo je da se od 2006. do 2010. godine broj nezaposlenih visokoobrazovanih osoba povećao za 17. U svim godinama broj nezaposlenih visokoobrazovanih žena je manji od muškaraca. Na osnovu aplikacija za dodjelu stipendija putem Općine Sapna i kantonalnih ministarstava, procjena radne grupe je da će u narednim godinama ovaj trend biti u stalnom porastu.

Odnos nezaposlenih žena sa ukupnim brojem nezaposlenih u Sapni 2006. i 2010. godine, najbolje se može vidjeti u slijedećim dijagramima.

*Grafikon 23: Nezaposleni po spolu u 2006. i 2010.
Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje*

Pregled nezaposlenih osoba prema starosnoj strukturi registriranih kod Zavoda za zapošljavanje možemo pogledati u narednoj tabeli.

Tabela 16: Broj nezaposlenih osoba prema starosnoj strukturi po spolu

Starosna struktura	206			2007			2008			2009			2010		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
15-18	31	45	76	32	62	94	11	22	33	41	53	94	39	54	93
19-24	272	170	442	254	239	493	220	221	441	230	217	447	266	265	531
25-30	247	93	340	212	221	433	169	179	348	172	166	338	176	193	369
31-35	244	67	311	242	215	457	170	221	391	163	198	361	203	177	380
36-40	221	39	260	221	196	417	184	215	399	184	201	385	218	166	384
41-45	184	50	234	194	171	365	169	156	325	157	146	303	143	162	305
45-50	152	26	178	156	92	248	126	128	254	154	125	279	120	117	237
51-60	182	22	204	203	64	267	214	91	305	196	68	264	202	71	273
60+	15	2	17	20	3	23	54	2	56	37	2	39	40	4	44
Ukupno	1548	514	2062	1534	1263	2797	1317	1235	2552	1334	1176	2510	1407	1209	2616

Izvor: Biro za zapošljavanje Sapna, SO5 zbirni pregled po godinama starosti i stepenu stručnog obrazovanja, decembar 2006-2010.

Iz prednje tabele se vidi da je 2006. godine ukupan broj nezaposlenih 2.062 od čega je 514 ili 24,92 % žena. Što se tiče nezaposlenih žena najviše ih je u dobi od 19-24 godine tj. 170 ili 33,07 % od ukupno nezaposlenih žena. Druge po redu su žene u dobi od 25-30 godina starosti, ima ih 93 i čine 18, 09 % nezaposlenih žena, dok su svega dvije žene preko 60. godina starosti. Evidentno je da među nezaposlenim ženama u 2006. godini dominiraju žene u mlađoj životnoj dobi starosti 19-30 godina života.

Ista stvar i redoslijed po starosnoj skupini i broju nezaposlenih žena je u 2007. godini, s tim što se ove godine broj nezaposlenih žena značajno povećao i čini čak 45,15 % od ukupnog broja nezaposlenih.

Sličan trend odražavao se i u narednim godinama, tako da su u 2008. jednake po brojnosti nezaposlene žene starosti od 19-24 i 31-35 godina starosti, dok su 2009. godine druge po brojnosti žene starosne dobi između 36-40 godina. Stanje u 2010. je isto kao i 2006. godine.

Dakle, iz prethodne tabele se može zaključiti da u svim godinama najveći broj i udio među nezaposlenim ženama čine žene starosne dobi od 19-30 godina starosti. Taj procenat 2006. godine iznosio je 33,07 %, dok je 2010. godine 21,91 % od ukupnog broja nezaposlenih žena.

Dakle, od 2009. na dalje manji je udio žena dobi 19-30 godina za 16,75 %, dok je učešće žena dobi 31-40 godina starosti veće u odnosu na period 2006.-2008. godina.

Prema dužini čekanja na zaposlenje stanje po spolnoj strukturi se može vidjeti u narednom pregledu.

Tabela 17: – Broj registriranih nezaposlenih osoba prema dužini čekanja na zaposlenje

Dužina čekanja mjeseci	2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
do 6 mjeseci	151	55	206	212	163	375	143	147	290	139	123	262	150	144	294
7 - 24 mjeseca	373	102	475	407	205	612	335	186	521	355	176	531	343	170	513
25 - 48 mjeseci	316	73	389	226	253	479	202	223	425	230	208	438	269	182	451
više od 48	708	284	992	689	642	1.331	637	679	1.316	610	669	1.279	645	713	1.358
Ukupno:	1.548	514	2.062	1.534	1.263	2.797	1.317	1.235	2.552	1.334	1.176	2.510	1.407	1.209	2.616

Izvor: Biro za zapošljavanje Sapna

Iz prethodne tabele evidentno je da je u periodu od 2006. – 2010. godine najviše nezaposlenih žena sa dužinom čekanja na zaposlenje više od 48 mjeseci.

Taj raspon se kreće od 28,62 % u 2006. do 52,50 % u 2010. godini od ukupnog broja nezaposlenih osoba u Sapni.

Od 2006. – 2008. godine druge po redu su žene sa dužinom čekanja na zaposlenje od 7-24 mjeseca, dok su u 2009. i 2010. godini druge one koje čekaju zaposlenje 25-49 mjeseci.

Najmanji je procenat žena koje na zaposlenje čekaju do 6 mjeseci, a kreće se od 26,69 % u 2006. do 48,97 % u 2010. godini od ukupnog broja nezaposlenih osoba.

Na osnovu prednje analize možemo zaključiti da najviše nezaposlenih žena čeka zaposlenje duže od 48 mjeseci. Taj broj je u analiziranom periodu srazmjerno rastao sa rastom ukupnog broja nezaposlenih osoba u Sapni.

3.4.2. Analiza ključnih aktera – zainteresiranih strana u sferi ekonomije (stakeholder analiza)

Zainteresirane strane u sferi ekonomije su:

- privredna preduzeća i drugi privredni subjekti
- javne institucije i organizacije
- udruženja i nevladine organizacije
- pojedinci

Privredni subjekti mogu i trebaju imati značajnu ulogu u gender sferi ekonomije. Mora se priznati da je trenutna situacija takva da privredna preduzeća, a i drugi privredni subjekti, samostalne zanatske djelatnosti preferiraju upošljavanje kadrova muškog spola, što je uvjetovano djelatnostima koje oni obavljaju. Na prostoru općine Sapna preovladavaju djelatnosti u sferi drvnopredivačkih kapaciteta, građevine i prijevoza.

U pogledu drugih privrednih subjekata preovladavaju trgovinske i ugostiteljske djelatnosti. Vrlo teško je prepoznati snage privrednih subjekata na prostoru općine Sapna, ali treba nastojati iskoristiti i minimum mogućnosti za gender ekonomsku stabilnost. Neke mogućnosti koje bi se trebale iskoristiti su angažovanje žena u domaćoj radinosti, na vlastitim imanjima i eventualno u pogledu eko seoskog turizma, ali i kroz motivisanje postojećih privrednih subjekata da uz pomoć projektnih aktivnosti i poticajnih sredstava proširivanjem i prestrukturiranjem djelatnosti dođe do angažovanja žena i time jačanja njihove ekonomske stabilnosti.

I ako se čini da javne institucije i organizacije ne bi mogle biti stakeholderi u pogledu gender ekonomije, na prostoru općine Sapna bi to mogao biti i izuzetak jer se općina Sapna u pogledu ekonomije nalazi u svojevrsnoj društveno političkoj paralizi. Može se zaključiti da na ovim prostorima nije došlo do privrednog razvoja odnosno da na prostoru općine Sapna ne postoji razvijen poduzetnički duh. Iz ovih slabosti i nedostataka se javne institucije i organizacije trebaju sagledavati kao mogućnost jačanja poduzetništva. Te mogućnosti bi mogle biti kroz uključivanje javnog sektora u oblast ekonomije na neki od sledećih načina:

- da zahtijevaju, „dodvoravaju“ višim nivoima vlasti u preporuci investitorima da se zainteresiraju za prostor općine Sapna;
- da organiziraju edukacije iz oblasti poduzetništva, izrade biznis planova, izrade i apliciranja projekata;
- da pomognu, „uslove“ privredne subjekte, kroz izdavanje dokumentacije, pomoći kod izrade elaborata i projekata kao i reinžinjerinška subjekata kako bi zapošljavali osobe ženskog spola i sl.
- Udruženja i nevladine organizacije kroz programe samozapošljavanja i zapošljavanja, a koje su često u saradnji sa lokalnom zajednicom, mogu biti stakeholderi u provođenju Gender akcionog plana. Svojim pozitivnim aktivizmom kroz razne vidove funkcioniranja, razvijaju lokalnu zajednicu i mogu uticati na pozitivne promjene, razvojnu i ekonomsku klimu i praksu na našim prostorima.

- Posebno se pozitivno mogu uključiti kod ekonomske afirmacije žene i ciljano usmjeriti svoje kapacitete za osmišljavanje i realizaciju projekata koji bi u ovom pravcu bitno izmijenili poziciju žena na našoj općini. Koristi od ovog projekta, prije svega imali bi u stvaranju pozitivnog imidža koji bi doprinio preporukama za naredne saradnje i projekte, a i pribavljanje finansijske pomoći. Motivacija za ovaj projekat je prvenstveno finansijskog karaktera, ali i sticanje rejtinga i referenci kod međunarodnih donatorskih subjekata. Uticaj udruženja i nevladinih organizacija odnosi se na podsticaj žena na njihovo samopouzdanje za ulazak u sopstveni biznis i ekonomiju, u cilju ekonomske dobiti.
- Pojedinci i žene koje obavljaju poljoprivrednu djelatnost, registrirani su u poljoprivredna gazdinstva, i oni koji nisu registrirani subjekti, mogu biti akteri u sferi ekonomije. Uključenjem u ovaj projekat ostvarili bi sopstveni ekonomski interes, smanjili bi sivu ekonomiju u sferi poljoprivredne proizvodnje i bili lojalni proizvođači poljoprivrednih proizvoda na svojim imanjima. Pojedinci i žene koje imaju registriran privredni subjekat ili obrt, koje mogu doprinijeti ekonomskoj afirmaciji žene na prostoru Sapne. Osnovna motiviranost je ostvarena dobit pojedinca ili žene. Pojedinci, također, mogu uticati na smanjenje nezaposlenih žena i stvaranje pozitivne prakse kada je u pitanju biznis i ekonomski aspekt života na našem prostoru.

3.4.3. SWOT analiza pozicije žena u sferi tržišta rada, ekonomije i dostupnosti resursa

Swot analizom obrađene su snage kao resurs, slabosti koje prate poziciju žena, prijetnje koje su negativan impuls i mogućnosti koje se trebaju iskoristiti kako bi se osnažila pozicija žena u sferi tržišta rada, ekonomije i dostupnosti resursa.

SNAGE • Dobar geoprometni položaj • Trend rasta udjela žena u ukupnim obrtima na prostoru općine Sapna • Pogodnost terena za razvoj poljoprivrede, posebno voćarstva i stočarstva • Dostupnost infrastrukture • Veći udio žena u ukupnoj populaciji na prostoru Sapne • Veliki postotak (69,90 %) radno sposobnog stanovništva sa većim udjelom žena • Radno iskustvo žena na vlastitim imanjima • Veliki broj mladih žena je završilo poljoprivrednu školu i ima znanje za rad u poljoprivredi	SLABOSTI • Mali procenat u vlasničkim odnosima nad zemljištem u posjedu žena • Smanjenje broja stanovnika, sa većim odlivom žena • Iseljavanje stanovništva ka većim centrima Kantona i Federacije, sa značajnim odlivom zaposlenog stanovništva • Najveći broj nestručnih žena (73,77 %) na evidenciji Zavoda za zapošljavanje • Veliki broj mladih nezaposlenih žena starosne dobi od 19-30 godina • Veliki broj nezaposlenih žena koje na zaposlenje čekaju više od 48 mjeseci • Nepostojanje podsticajnih mjera i programa za samozapošljavanje žena
PRIJETNJE • Odliv žena i stanovništva sa prostora Sapne • Trend smanjenja udjela žena u obrtima i privrednim subjektima • Nezainteresiranost za pokretanje vlastitog biznisa • Nedovoljno poznavanje prava i mogućnosti žena • Nedostatak znanja iz oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja • Prisutnost društvenih stereotipa o ulozi žene	MOGUĆNOSTI • Iskoristiti pogodnost zemljišta za razvoj poljoprivrede i samozapošljavanje žena na sopstvenim imanjima • Iskoristiti porcenat radno sposobnih žena i stanovništva • Provesti programe dokvalifikacije žena • Uvesti podsticajne mjere za zapošljavanje žena u obrtu i srodnim djelatnostima • Iskoristiti znanja koja posjeduju žene koje su završile poljoprivrednu školu

3.4.4. ZAKLJUČCI

- Broj zaposlenih na prostoru općine Sapna u 2010. godini je 729. Od ovog broja samo 22 % zaposlenih su pripadnice ženskog spola. Za period 2006.-2010. godina broj novozaposlenih je 167 od čega je minimalan broj 4,90 % žena. Važno je napomenuti da novootvorena radna mjesta pripadaju uglavnom građevinskim poslovima što predstavlja i limitirajući faktor za zapošljavanje žena. Struktura društvenog sektora u pogledu zapošljavanja daje veće mogućnosti genderu i on je na prihvatljiv način zadovoljen u ovom segmentu, dok u privatnom i privrednom sektoru je apsolutno nezadovoljen zbog djelatnosti kojom se privatni i privredni sektor na području općine Sapna bavi.
- Obrazovna struktura nezaposlenih žena je na nezadovoljavajućem nivou. Prema dobijenim podacima za 2010. godinu 73,77 % žena ima samo NKV, PKV ili NSS kvalifikacije. Podaci su dobijeni od Zavoda za zapošljavanje gdje se iste nalaze na evidenciji, ali ne kao aktivni tražaoци za poslom, nego radi ostvarivanja određenih socijalno-statusnih pitanja. Ovakva činjenica o obrazovnoj strukturi nezaposlenih žena objašnjava i stvarne mogućnosti realnog zapošljavanja.
- Analiza pokazuje da je najviše nezaposlenih žena koje čekaju na posao i koje predstavljaju aktivne tražioce posla i imaju minimalno srednju stručnu spremu u kategoriji mladih osoba u starosnoj dobi od 19-30 godina starosti.
- Analizom svih segmenata u sferi ekonomije, tržišta rada, obrazovanja, političkog i društvenog uključivanja primijetno je da na prostoru općine Sapna ne postoji razvijen poduzetnički duh. Ovo je posebno izraženo kod populacije ženskog spola. Prikupljeni podaci ukazuju da na prostoru općine Sapna, žena vlasnica obrta ima svega 13,5 %, registrovanih kao obrtnici, dok je broj evidentiranih povremenih djelatnosti, pijačnih tezgi 72,72 % u vlasništvu žena. Istraživanje kroz fokus grupu sa nezaposlenim ženama pokazuje da se većina žena koje su na evidenciji zavoda za zapošljavanje bavi poljoprivredom u okviru svoga domaćinstva i uglavnom za potrebe svoga domaćinstva. Ispitanice također iskazuju potrebu da višak proizvoda ostvarenih od poslova poljoprivrede plasiraju u prodaju.
Iako žene ističu da se bave poljoprivredom važno je napomenuti da je 20,06 % registriranih poljoprivrednih gazdinstava u vlasništvu žena.
- Istraživanje provedeno kroz fokus grupe ukazuje na stavove ispitanica da postoji netransparentnost u procesu zapošljavanja i u javnom i privatnom sektoru, da su uskraćene sa informacijama o oglasima u javnom sektoru, a da u privatnom sektoru preovladava zapošljavanje članova porodice i rodbine. Ističu da informacije o oglasima za zapošljavanje dobijaju od prijatelja, rodbine ili članova porodice i da žene nemaju razvijene društvene mreže te da u pogledu društvenih mreža prednjače muškarci. Što se tiče tržišta rada i evidencije službe za zapošljavanje ističu da one služe za evidenciju radi ostvarivanja socijalno-statusnih pitanja, a ne za informisanje i posredovanje u zapošljavanju.
- Učesnice fokus grupe smatraju da im se može pomoći: pružanjem finansijske pomoći za pokretanje privatnog biznisa; nabavkom poljoprivredne opreme i mašina (plastenici, stoka, sadnice voća); većim angažmanom općine i nadležnih institucija na problematici upošljavanja i to posebno u sektoru poljoprivrede; gradnjom otkupnih centara za poljoprivredne proizvode i hladnjače za čuvanje istih.

3.5. POLITIKA I CIVILNO DRUŠTVO

3.5.1. Analiza učešća žena u političkim strankama na nivou općine

Angažman i zainteresiranost žena za političke aktivnosti na prostoru općine Sapna je vrlo mala, odnosno žene nemaju opredjeljenje da se posvećuju i bitnije bave politikom. Ovo opet proizilazi kao posljedica tradicionalnog načina života, privrženosti žene porodici, domaćinstvu i neusklađenost poslovno/privatnog života. Činjenice koje pokazuju da niti jedna politička partija na prve tri pozicije rukovođenja nema ženu, su slika pravog stanja i pozicije žena u općinskom političkom životu.

Na prostoru Općine Sapna postoji politički pluralizam kroz funkcionisanje višestranačja, ali političke partije koje su 2006. godine zabilježile značajnije političke rezultate su: Stranka demokratske akcije, Stranka za Bosnu i Hercegovinu i Socijal-demokratska partija. U donjoj tabeli je prikazan odnos ili broj žena u izvršnim organima političkih partija u 2006. i 2010. godini.

Tabela 18: Broj žena u izvršnim odborima političkih partija 2006. i 2010.

Politička partija	2006					2010				
	Ukupno 2006	M	Ž	% Ž	Pr M/Ž	Ukupno 2010	M	Ž	% Ž	Pr M/Ž
SDA	15	14	1	6,6	M	15	14	1	6,6	M
S ZA BiH	15	12	3	19,8	M	15	12	3	19,8	M
SDP	7	7	0	0	M	7	6	1	14,3	M
BOSS	0	0	0	0	0	1	1	0	0	M
Ukupno	37	33	4	10,81	M	38	33	5	13,15	M

Izvor: Političke partije SDA, S ZA BiH, SDP i BOSS

Iz prednje tabele vidi se da je u 2006. godini u izvršnim odborima svih političkih partija bilo svega 10,81 % žena, dok je u 2010. godini taj status malo popravljen na 13, 15 %, s obzirom da je i u stranci SDP jedna žena član ovog odbora.

Možemo zaključiti da je pozicija žena u odnosu na muškarce u odborima političkih stranaka neravnomerna, a da na predsjedničkim pozicijama nema žena niti u jednoj političkoj partiji.

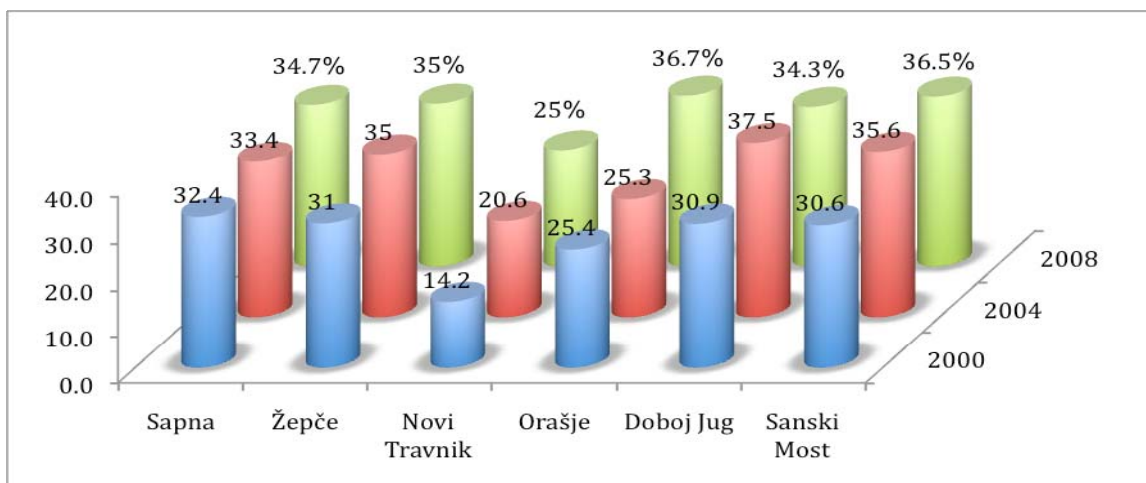
Kada je u pitanju kandidiranje na izbornim listama, to kretanje je prikazano u narednoj tabeli.

Tabela 19: Postotak žena na listama političkih partija

Godina održavanja lokalnih izbora	2000	2004	2008
% žena na izbornim listama političkih stranaka	32,39	33,39	34,74

Izvor: Centralna izborna komisija BiH

Kao što je naprijed već spomenuto, općina Sapna je formirana 1998. godine, pa podatke za izborne rezultate iz 1990. i 1997. nemamo. Izbore za 1997. godinu sprovodio je OSCE u BiH i oni nam nisu dostupni. U skladu sa izbornim zakonom Bosne i Hercegovine, obaveza je svih političkih partija da izborne liste moraju imati 30 % žena. Iz prednje tabele se može vidjeti da je procentualno učešće žena na listama političkih partija u Sapni od 2000. godine na dalje pomalo rastuće. Kada su u pitanju propisi koji nalažu ovakva pravila, evidentno je da su oni ispoštovani, dok propisima nije regulisan procenat učešća žena u izvršnim tijelima političkih partija. Može se zaključiti da je i u ovom slučaju narušen balans u poziciji žena u odnosu na muškarce.

Grafikon 24: Poređenje postotka žena na listama političkih stranaka na lokalnim izborima

Postotak žena na izbornim listama političkih stranaka u općini Sapna se ne razlikuje puno od istog postotka u drugim općinama. Stranke su kao i u drugim općinama ispunile zakonski minimum i na tome se sve i završava.

Postotak žena na izbornim listama se ne transformira i u postotak izabranih što ukazuje da političke stranke samo formalno ispunjavaju zakonski uvjet o participaciji žena, a da suštinski ništa ne rade na stvarnom povećanju njihovog učešća u politici.

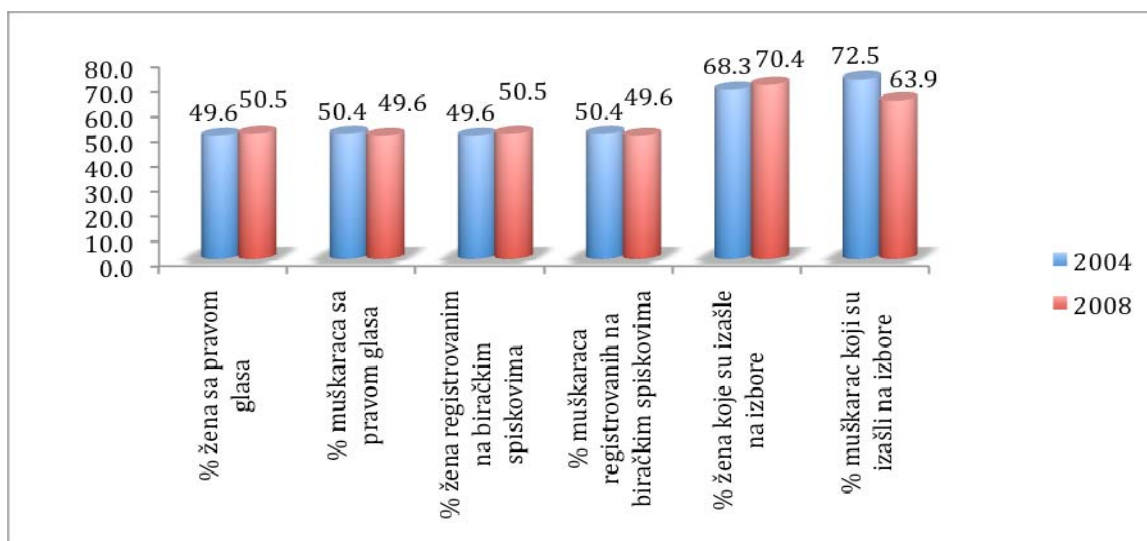
Kada su u pitanju izbori, u narednoj tabeli prikazan je procentualni odnos žena i muškaraca sa pravom glasa, registriranih i izašlih na izbore u Sapni na izborima 2004. i 2008. godine.

Tabela 20: Odnos žena i muškaraca sa pravom glasa

Godina održavanja lokalnih izbora	2004	2008
% žena sa pravom glasa	49,58	50,45
% muškaraca sa pravom glasa	50,42	49,55
% žena registrovanim na biračkim spiskovima	49,58	50,45
% muškaraca registrovanih na biračkim spiskovi.	50,42	49,55
% žena koje su izašle na izbore	68,31	70,38
% muškaraca koji su izašli na izbore	72,49	63,92

Izvor: Centralna izborna komisija BiH

Što se tiče odnosa žena i muškaraca sa pravom glasa, vidimo da je procenat žena u 2008. u odnosu na 2004. godinu neznatno viši, dok je sa muškarcima u skoro istom omjeru obrnuta situacija.

Grafikon 25: Izborna statistika općine Sapna po spolu (%)

Ista je situacija sa procentualnim odnosom žena i muškaraca registriranih na biračkim spiskovima. Procenat žena koje su izašle na izbore je, također, u blagom porastu 2008. u odnosu na 2004. , dok je sa muškarcima obrnuta situacija, kao i u prethodnim slučajevima u ovoj tabeli.

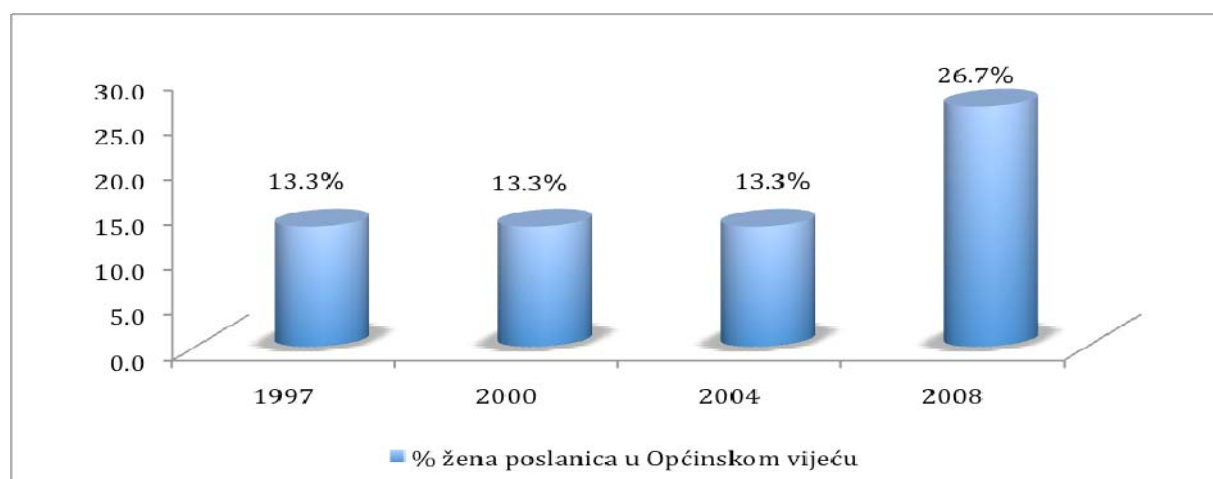
U narednoj tabeli dat je pregled procentualne zastupljenosti žena poslanica u općinskim vijećima, po godinama održanih općih i općinskih izbora.

Tabela 21: Procenat žena vijećnica u Općinskom vijeću

Godina održavanja lokalnih izbora	1997	2000	2004	2008
% žena poslanica u Općinskom vijeću	13,33	13,33	13,33	26,66

Izvor: Općinsko vijeće Sapna

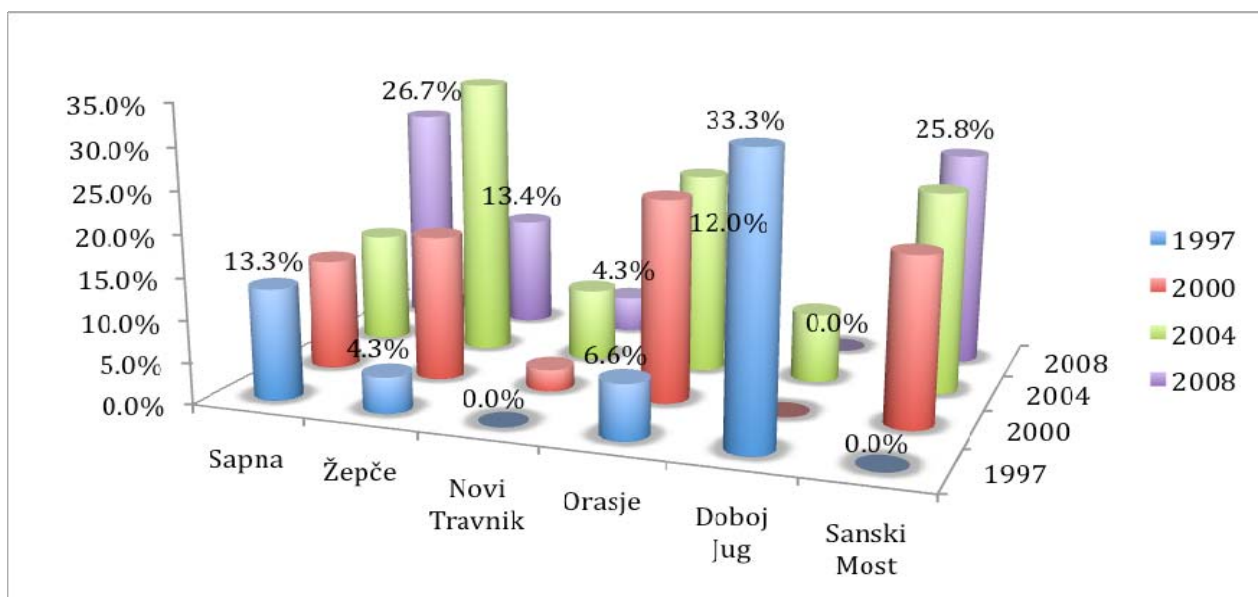
Taj odnos može se vidjeti u narednom dijagramu.

Grafikon 26: Procenat žena vijećnica u Općinskom vijeću Sapna
Izvor: Općinsko vijeće Sapna

Iz grafikona o zastupljenosti žena u Općinskom vijeću Sapne po godinama izbora, može se uočiti da je taj procenat konstantan do 2008. godine, kada se učešće žena promijenilo na osnovu izmjena Izbornog zakona BiH, pa čini 26,66 %, ukupnog broja vijećnika.

Možemo zaključiti da se u ovom pogledu položaj žena mijenja u pozitivnom smjeru, ali je i u ovom segmentu prisutna neravnopravnost.

Grafikon 27: Poređenje postotka žena vijećnica u općinskim vijećima po izbornim godinama

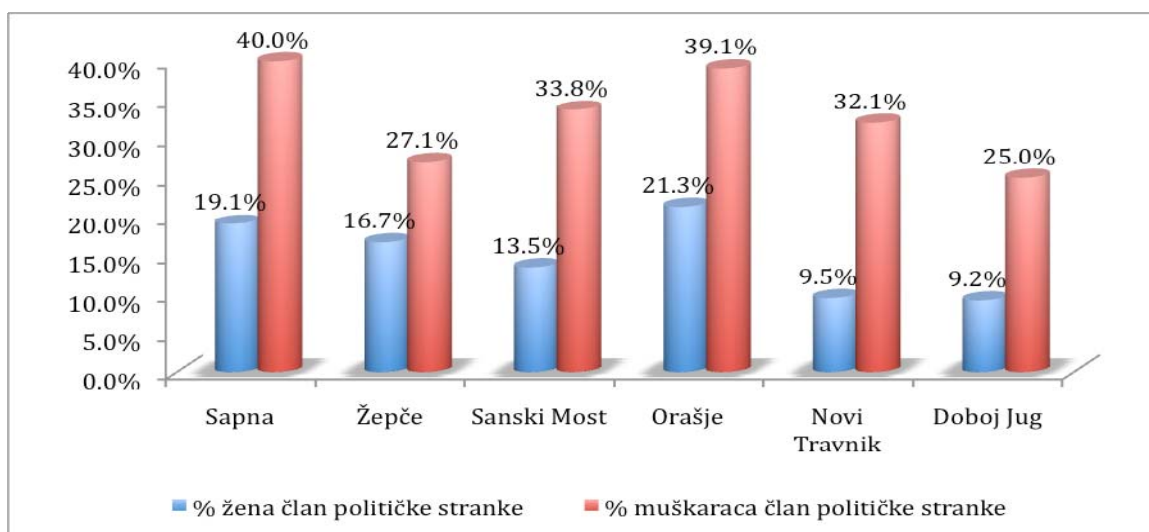
Kada su upravljačke pozicije u Općinskom vijeću u pitanju, naredna tabela pokazuje da je jedino nakon izbora 2008. godine jedina žena bila zamjenica predsjedavajućeg OV-a, dok u ranijim mandatima uopšte nije bilo žena na rukovodnim mjestima vijeća.

Tabela 22: Procenat žena na upravljačkim pozicijama u OV

Godina održavanja lokalnih izbora	2004	2008
% žena na upravljačkim pozicijama u OV	0	6,66

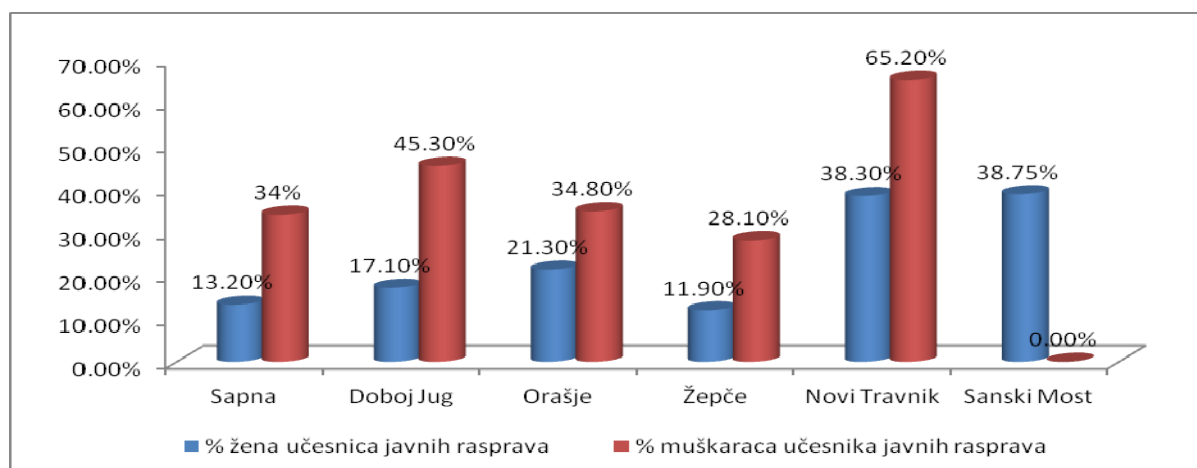
Izvor: Općinsko vijeće Sapna

Rezultati ankete ukazuju i na razloge za postojeću situaciju i poziciju žena u politici. Naime, od ukupnog broja anketiranih žena samo 19,1% su članice neke od političkih stranaka, dok je istovremeno oko 40% muškaraca član neke od političkih stranaka.

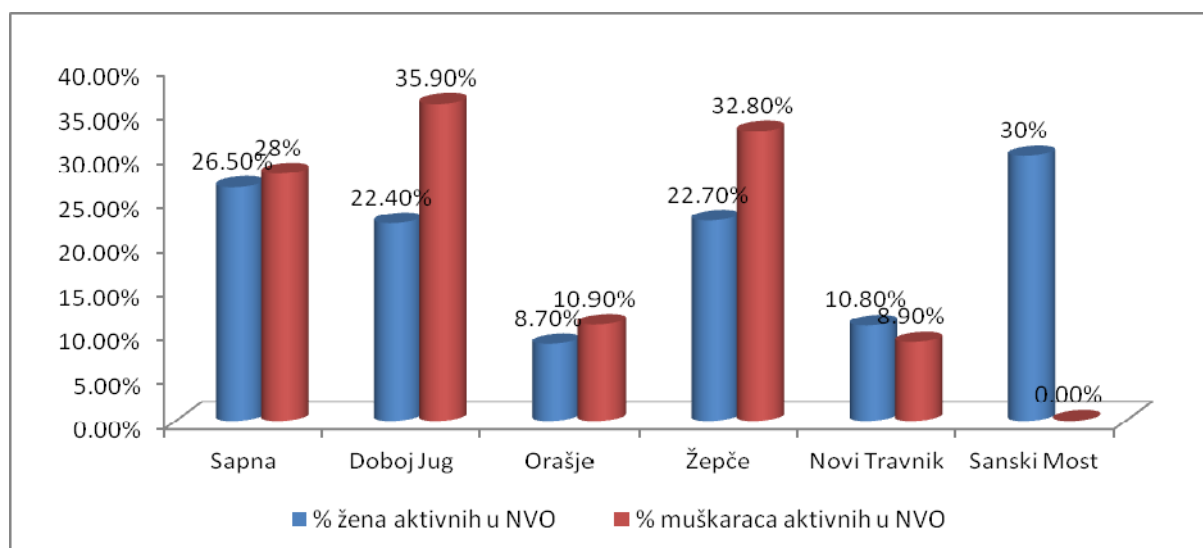
Grafikon 28: Poređenje članstva u političkim strankama po spolu

U usporedbi sa drugim općinama koje učestvuju u projektu Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine, postotak članstva žena i muškaraca u političkim strankama je najveći u općini Orašje, potom u općini Sapna.

Grafikon 29. Poređenje učešća u javnim raspravama po spolu

Kao jedan od indikatora političke aktivnosti žena i muškaraca smo koristili i postotak žena i muškaraca koje učestvuju u javnim raspravama. Iz grafikona 27. vidimo da je postotak žena koje učestvuju u javnim raspravama u općini Sapna više nego duplo manji od postotka muškaraca koji ne učestvuju u javnim raspravama. Slična situacija je i u drugim općinama.

Grafikon 30: Poređenje stopa aktivnosti žena i muškaraca u nevladinim organizacijama

Međutim kada je u pitanju aktivno učešće u inicijativama koje pokreću nevladine organizacije postotak žena i muškaraca je skoro izjednačen. Komentar učesnica u fokus grupama je da su muškarci manje spremni učestvovati u aktivnostima koje se ne plaćaju.

3.5.2. Općinska administracija

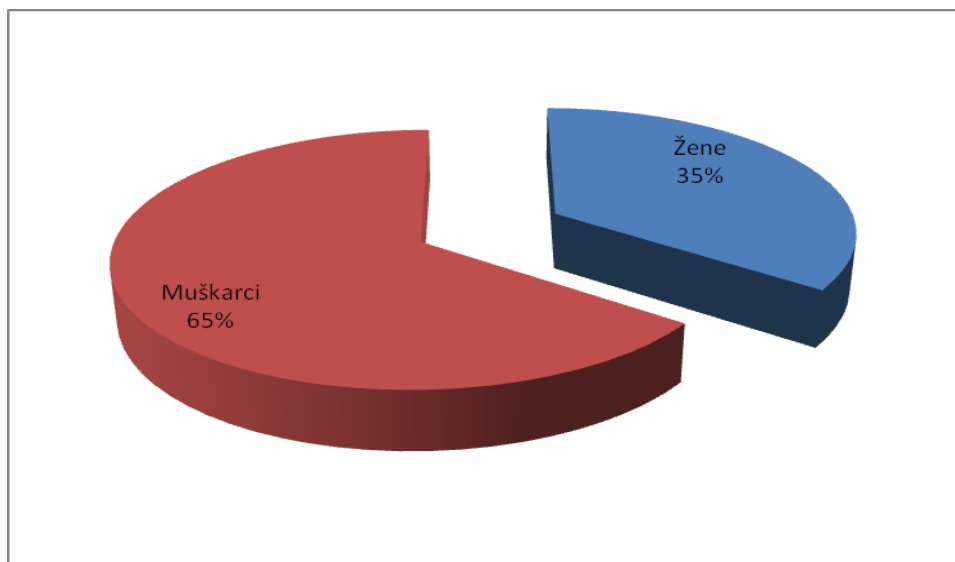
Zaposleni u općinskoj administraciji evidentirani su u donjoj tabeli, u kojoj je dat pregled svih uposlenika prema potrebnoj i trenutnoj stručnoj spremi i spolnoj pripadnosti.

Tabela 23: Zaposleni u općinskoj administraciji 2010. godine

Stručna sprema zaposlenika		Spol		
		Žene	Muškarci	Ukupno
Mr		1	1	2
VSS		3	6	9
VŠS		1	2	3
SSS		7	12	19
KV		0	2	2
OŠ		2	1	3
UKUPNO		14	26	40

Izvor: Općina Sapna

Iz prednje tabele uočava se da je u općini Sapna zaposleno 40 radnika, od čega je 14 žena. Taj odnos vidi se na narednom grafikonu.

Grafikon 31: Zaposleni u općinskoj administraciji po spolu

Izvor: Općina Sapna

Prema obrazovnoj strukturi zaposlenika u Općini, iz tabele 23 uočavamo da su tri zaposlenika sa osnovnom školom od čega su dvije žene ili 66,66 % od zaposlenih sa OŠ. Kvalificiranu radnu snagu čine četiri zaposlenika među kojima nema žena.

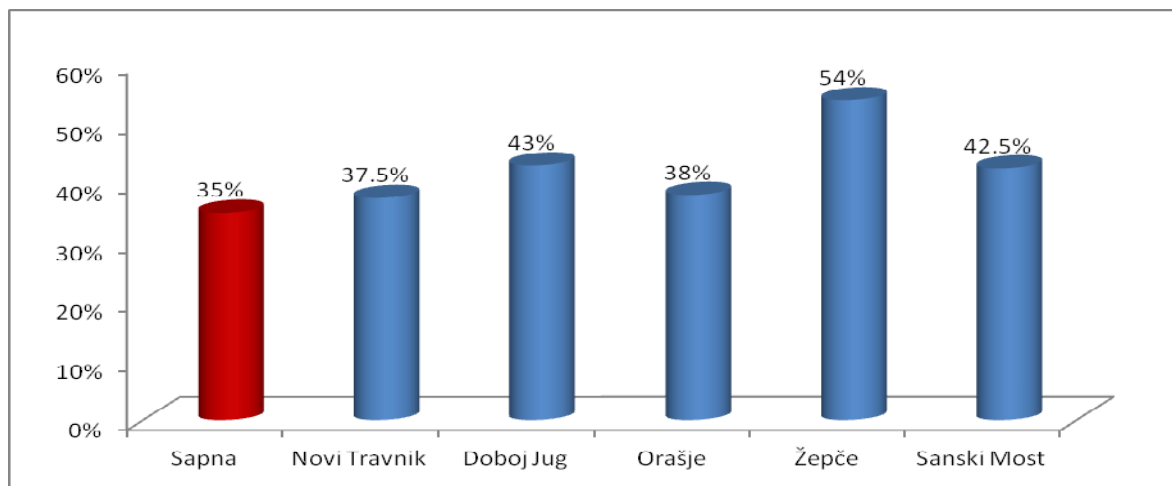
Među općinskim zaposlenicima najviše je onih sa srednjom stručnom spremom kojih ima 19 i čine 50% općinske administracije, od čega je sedam žena koje čine 36,84 % zaposlenika sa srednjom stručnom spremom.

Sa višom školskom spremom je tri zaposlenika od čega je jedna žena ili 33,33 % od zaposlenih sa VŠS.

Broj visokoobrazovanih zaposlenika je devet od čega su tri žene ili 33,33 % od zaposlenih sa VSS. Dva su magistra nauka od čega jedna žena ili 50 % od zaposlenih magistara.

Na rukovodećim pozicijama je šest zaposlenika¹⁵ od čega je jedna žena, ili 16,66 % ukupnih rukovodećih mjesta.

¹⁵ Rukovodeće pozicije uključuju Općinskog načelnika, predsjedavajućeg i sekretara Općinskog vijeća, pomoćnike i savjetnike Općinskog načelnika.

Grafikon 32: Usporedba postotka zaposlenih žena u općinskim administracijama (2010) god.

Iz grafičkog prikaza vidi se da je u Sapni procentualno najmanje zastupljeno žena u općinskoj administraciji u odnosu na ostale općine.

3.5.3. Zaposleni u javnim institucijama

Podatke o zaposlenima u Javnim institucijama na području općine Sapna i odnos muškaraca i žena, možemo pratiti u narednoj tabeli.

Tabela 24: Zaposleni u Javnim institucijama po spolnoj strukturi

Javne institucije	2006	M	Ž	% Ž	Direktor Ž	2010	M	Ž	%Ž	Direktor Ž
JZU Dom zdravlja	69	33	36	52	Ž	70	35	35	50	M
JU MSS Sapna	37	25	12	32	M	50	36	14	27,45	M
JU OŠ Sapna	99	63	36	36	M	98	67	31	31,6	M
JU Centar za S.rad	3	3	0	0	M	2	2	0	0	M
UKUPNO	208	124	84	40,38	25%	220	140	80	36,36	0,00%

Izvor: JU Dom zdravlja Sapna, MSS Sapna, OŠ Sapna, Centar za socijalni rad

Kao što se može vidjeti iz prednje tabele, Javna ustanova Dom zdravlja Sapna je 2006. godine imala 52 % zaposlenih žena od ukupno 69 uposlenika, a na mjestu direktora nalazila se žena, dok je 2010. godine od ukupno 70 zaposlenika podjednak broj uposlenika oba spola, dakle 50 % žena. U ovom mandatnom periodu na poziciji direktora nalazi se muškarac.

JU Mješovita srednja škola Sapna u 2006. godini od 37 uposlenika, imala je 32 % žena, dok 2010. godine broji 50 uposlenika od čega je 27, 45 % žena. Na mjestu direktora u oba mandatna perioda nalazi se muškarac.

JU Osnovna škola Sapna 2006. godine imala je 99 zaposlenika od čega su 36 % žene, dok je 2010. godine od 98 radnika 31,6 % žena. Na čelnoj poziciji u oba mandata nalazi se muškarac.

Javna ustanova Centar za socijalni rad, kao što vidimo nema zaposlenika ženskog roda, a na rukovodnom mjestu je također muškarac u oba mandatna perioda.

3.5.4. Upravni odbori javnih institucija

Na području općine Sapna postoje četiri javne ustanove. Članstvo po spolu u njihovim upravnim odborima i menadžerskim pozicijama u 2006. i 2010. godini, prikazano je u narednoj tabeli.

Pregled zastupljenosti žena u upravnim odborima Javnih institucija na prostoru općine Sapna, dat je u narednoj tabeli.

Tabela 25: Upravni odbori Javnih institucija po spolnoj strukturi

Članovi UO	2006					2010				
	Ukupno	M	Ž	%Ž	Pr. M/Ž	Ukupno	M	Ž	%Ž	Pr. M/Ž
JU MSŠ Sapna	5	4	1	20	M	5	3	2	40	M
JU OŠ Sapna	5	4	1	20	M	5	3	2	40	Ž
JZU Dom zdravlja Sapna	5	4	0	20	Ž	5	4	1	20	M
JU Centar za socijalni rad	3	3	1	0	M	3	3	0	0	M
UKUPNO	18	15	3	16,66		18	12	5	27,77	

Izvor: JU Dom zdravlja, MSŠ Sapna, OŠ Sapna i Centar za socijalni rad Sapna

Spolna zastupljenost u upravnim odborima Javnih institucija, prema gornjoj tabeli, govori da se u JU MSŠ Sapna, OŠ Sapna i Dom zdravlja Sapna nalazi po pet članova upravnog odbora. U ovim institucijama 2006. godine broj muškaraca je 4, a jedna žena ili 20 % od ukupnog broja članova, dok u JU Centar za socijalni rad od tri člana upravnog odbora nema žena.

U 2010. godini ovaj odnos ostao je isti kod JU Dom zdravlja Sapna i JU Centar za socijalni rad, dok je taj odnos popravljen u korist žena u JU MSŠ Sapna i OŠ Sapna, koje ove godine čine 40 % članstva u organima upravljanja Javnih institucija na prostoru općine Sapna.

3.5.5. Analiza ključnih aktera u sferi politike i civilnog društva (stakeholder analiza)

U sferi politike i civilnog društva zainteresirane strane su:

- političke partije;
- javne institucije;
- asocijacije i udruženja žena.

Ključni akteri kod uključivanja i afirmacije žena u političkoj sferi su političke partije na općinskom nivou koje su glavni subjekti za delegiranje žena na pozicije u vlasti, kao i tijela gdje se donose odluke bitne za građane općine. Političke partije, koje su na vlasti, kontroliraju i imaju dostupnost javnim i kadrovskim resursima, te u tom pogledu trebaju voditi računa o zastupljenosti i afirmaciji žene u političkoj sferi života. Važan interes ovih subjekata je politički angažman žena, koji zajednički doprinosi razvoju lokalne zajednice. Uvažavanje zakonskih odredbi o ravnopravnosti spolova i procentualnoj zastupljenosti žena na listama političkih partija, na rukovodećim pozicijama u općinskoj administraciji, menadžmentu i upravnim odborima javnih ustanova, osnovni motiv je zajednički doprinos žena stvaranju povoljnog političkog okruženja na prostoru naše općine, koje mogu bitno uticati na sva važna razvojna i politička pitanja unutar zajednice.

Javne institucije su akteri u političkoj sferi kroz projekte novih zapošljavanja i nadogradnju postojećih struktura, koje su obavezne pratiti i primijeniti odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Interes javnih institucija je jačanje kapaciteta žena i doprinos kreativnom razvoju institucija kroz ravnopravnu zastupljenost žena u njihovim tijelima i organima. Žene mogu uticati na sva pitanja bitna za funkcioniranje upravljačkih i rukovodnih mehanizama. Programi koje nude

međunarodne razvojne agencije i domaće institucije bi trebali biti jedan od motiva za ulogu javnih institucija kao aktera u političkom jačanju i aktivizmu žena na našem području.

Asocijacije i udruženje žena kao društva čiji je cilj afirmacija žena u svim sferama društvenog života, je jedan od bitnih aktera u sferi politike. Projekti koje je udruženje žena realiziralo u proteklom periodu su osnova za uključenje ovog subjekta u proces gender akcionog plana. Realizirani projekti odnosili su se na kako na sportsko-rekreativni aktivizam tako i na projekte krojenja i šivenja, od čega su žene imale veliku korist kroz proces osposobljavanja za samostalni krojački zanat za lične potrebe, a u nekim slučajevima i kao posao samozapošljavanja, ovisno od stepena stečenog znanja i vještina ovog zanata. Asocijacija i udruženje žena kroz politički aktivizam doprinose demokratskom ambijentu političke participacije u ukupnim političkim i društvenim tokovima zajednice. Većim učešćem i zainteresiranošću žene za političku afirmaciju, dobijamo jaču demokratski orijentiranu zajednicu.

3.5.6. SWOT ANALIZA pozicije žena u sferi politike i civilnog društva

SNAGE • Veći udio žena u ukupnom stanovništvu općine • Rastući trend visokoobrazovanih žena • Povećan udio žena na listama političkih partija • Veći procenat žena sa pravom glasa • Veći procenat žena registriranih na biračkim spiskovima • Veća izlaznost žena na izbore • Veći broj žena u Općinskom vijeću Sapna nakon općinskih izbora održanih 2008. godine • Spremnost žena i muškaraca za saradnju i unapređenje kompetencija	SLABOSTI • Mala zastupljenost žena u izvršnim odborima i tijelima političkih partija • Manji broj žena u odnosu na muškarce u općinskoj administraciji • Nezastupljenost žena u savjetničkim mjestima u Općini • Vrlo mala zastupljenost žena na rukovodećim mjestima u Općini • Nezastupljenost žena na pozicijama pomoćnika direktora u Javnim ustanovama • Nezastupljenost žena na menadžerskim pozicijama Javnih ustanova • Mala zastupljenost žena u upravnim odborima javnih ustanova • Nedovoljna educiranost nezaposlenih žena o pisanju biznis planova i projekata
PRIJETNJE • Odliv žena i stanovništva sa prostora Sapne • Nemogućnost zapošljavanja žena sa visokim obrazovnim kvalifikacijama • Odliv obrazovanih žena • Smanjenje broja studenata ženskog spola • Gubitak interesa za aktuelna društvena dešavanja • Nedostatak želje za društvenim aktivizmom • Smanjenje nivoa tolerancije, uvažavanja i povjerenja među polovima	MOGUĆNOSTI • Povećati udio žena u izvršnim odborima i tijelima političkih partija • Prema potrebama prioritarno zapošljavati žene u općinsku administraciju • Imenovati žene na mjesta savjetnika Općinskog načelnika prema odredbama ZORS-a • Postavljati žene na rukovodeća radna mjesta u Općini prema ZORS-u • Postavljati žene na mjesta Direktora i pomoćnika direktora u javnim institucijama prema ZORS-u • Omogućiti ravnopravnu zastupljenost žena u upravnim odborima Javnih ustanova • Primjeniti rodno budžetiranje

3.5.7. ZAKLJUČCI

Nakon analize gendera u pogledu politike i civilnog društva na prostoru općine Sapna možemo zaključiti:

- Ključni akteri za uključivanje i afirmaciju žena u sferi politike i civilnog društva su: političke partije, nevladine organizacije i javne institucije. Političke partije iz razloga političkog angažmana žena, nevladine organizacije iz razloga nezavisnosti u pogledu ispoljavanja potreba, mišljenja i stavova žena na prostoru općine Sapna, te javne institucije iz razloga uključenosti žena u javni, odnosno društveni život i primjenu zakonske legislative o ravnopravnosti spolova.
- Na prostoru općine Sapna postoji politički pluralizam, ali je znatno manji procenat žena učlanjen u političke partije u odnosu na muškarce.
- U pogledu odlučivanja u političkim partijama kroz izvršne organe, žene su u nedovoljnoj mjeri zastupljene. Od ukupno 30 članova izvršnih organa svih političkih partija 2006. godine, samo su četiri žene bile članovi tih organa, što čini 10,81 % članstva u izvršnim organima. Godine 2010. taj se broj neznatno povećao tako da od 38 članova, pet je bilo žena ili 13,15 %. Kada su u pitanju izabrani zvaničnici ispred političkih partija, jedino kod Stranke demokratske akcije primijetna je senzibilnost za izbor žena u izvršna tijela tako da je na izborima 2008. godine u Općinsko vijeće izabrano četiri žene i sve četiri pripadaju pomenutoj političkoj partiji.
- U javnoj upravi takođe nije zastupljen gender jer u općinskoj upravi od 40 zaposlenih, samo je 14 žena. Kada su u pitanju menadžerske pozicije, kako u javnoj administraciji tako i javnim ustanovama, na osnovu dobivenih podataka zaključujemo da većinu menadžerskih pozicija zadržavaju osobe muškog spola dok je samo jedna pozicija pripala ženama.
- Bolja zastupljenost zaposlenih žena je u javnim ustanovama na prostoru općine Sapna, jer su prema podacima iz 2006. godine od 208 zaposlenih 84 žene ili 40,38 %. Taj broj prema podacima iz 2010. godine se smanjio tako da je došao na nivo od 36,36 % žena zaposlenih u javnim ustanovama.
- U upravnim odborima na prostoru općine Sapna, također, su uglavnom raspoređene osobe muškog spola tako da je prema podacima iz 2006. godine, na mjestu članova upravnog odbora bilo 16,66 % žena, ali se taj broj povećavao, pa je iz podataka 2010. godine vidljivo povećanje na 27,77 % žena kao članova upravnih odbora.
- Broj žena na izbornim listama političkih partija se kreće u omjeru oko 30 %, što je i limitirano izbornim zakonom da svaki treći kandidat na listi mora biti žena. Ovaj broj se nije značajno mijenjao po izbornim godinama u poslednji nekoliko izbora. Učesnice fokus grupe iznijele su stav da se žene postavljaju na izborne liste radi zadovoljavanja zakonske forme o broju žena na listama. Međutim, izborni rezultati iz 2008. godine pokazuju gender senzibilitet kod birača određenih političkih partija, dok kod drugih političkih partija ta vrsta ravnopravnosti žena nije zabilježena.
- Analizirajući biračke spiskove populacije na prostoru OS sa pravom glasa zaključujemo da je neznatno veći broj žena registriranih na biračkim spiskovima kao i broj žena koje izlaze na izbore u odnosu na osobe muškog spola, što bi trebalo "genderizovati" rezultate izbora. Učesnice fokus grupe su iznijele stav da postoji jedan tradicionalan pristup odabiru kandidata za koje glasa cjelokupna porodica i da tu značajniju ulogu u smislu sugerisanja imaju muševci. Također, učesnice fokus grupe smatraju da ne postoji solidarnost „žena-ženi“ što i predstavlja nedostatak dovoljnog broja izabranih žena na izborima.

3.6. RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE

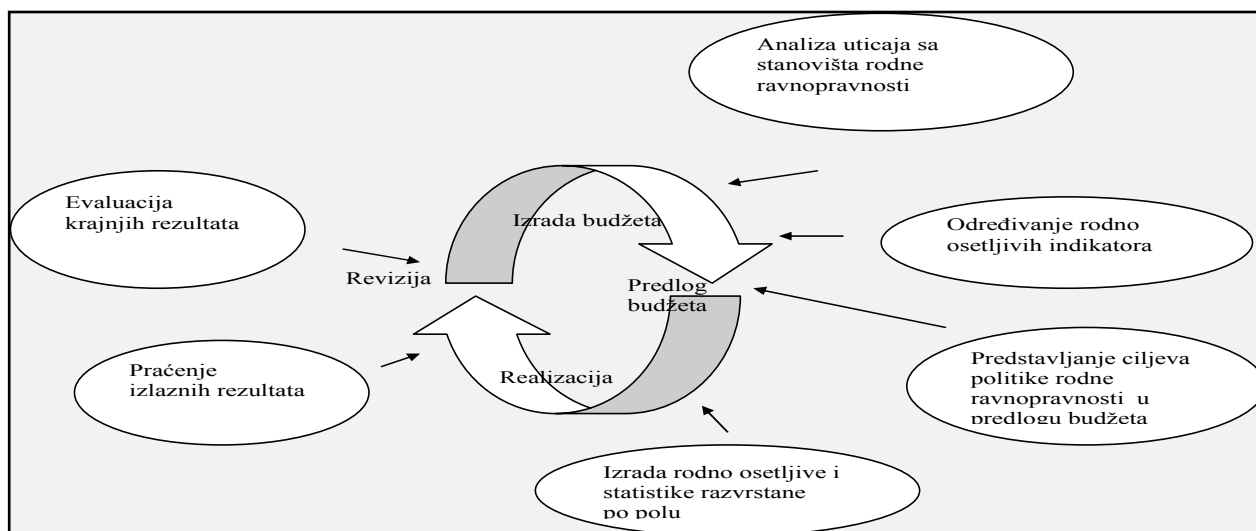
Primjena rodne ravnopravnosti zahtijeva adekvatna budžetska izdvajanja, te se principi rodno odgovornog budžetiranja (ROB) uvode kao važna komponenta uvođenja rodne ravnopravnosti u širi kontekst rada lokalne samouprave. Imajući u vidu da budžet odražava vrijednosti, odnosne moći i političke, ekonomske i socijalne prioritete u zajednici, zastupanje rodne ravnopravnosti kroz budžet je istinski način za sprovođenje politika u praksu. Rodno 'slijepo' budžetiranje projicira nejednakosti u položaju muškaraca i žena (dječaka i djevojčica) i nejednaku raspodjelu moći između njih. ROB uključuje integrisanje rodnog aspekta u sve faze budžetskog procesa, te samim tim zahtijeva strateški pristup. Inicijative ROB-a se intenzivnije razvijaju u posljednjih 10 godina, te često prate uvođenje programskog budžetiranja, odnosno budžetiranja zasnovanog na rezultatima prvenstveno jer ROB podrazumijeva izradu budžeta imajući u vidu kako budžetske politike, programi i raspodjela sredstava utiču na žene i muškarce, te kroz programsko budžetiranje prati raspodjelu prihoda kroz krajnje rezultate i učinke programskih aktivnosti.

3.6.1. Rodno odgovorno budžetiranje - principi

Vrlo često budžet se smatra 'rodno neutralnim', to jest da nema posebne efekte po spolnoj strukturi. Međutim, to u skoro svim slučajevima sagledavanja i analize budžeta nije realnost. Rodna analiza budžeta vrlo često pokazuje finansijsku vezu između ekonomskog razvoja (ekonomskog rasta, smanjivanja siromaštva, investiranja i štednje) i rodne jednakosti ('ženskog' siromaštva i pristupa resursima). Naime, usljed bioloških razlika, nejednakih društvenih pozicija i stereotipnih društvenih uloga, potrebe individua unutar društvene zajednice su različite, te isti imaju različitu korist od javnih resursa, uključujući i budžet.

Stoga, rodno odgovorno budžetiranje ne posmatra budžet kao rodno neutralan, već nalaže uključivanje rodne perspektive na svim nivoima procesa budžetiranja i restrukturiranje prihoda i rashoda na način koji doprinosi rodnoj ravnopravnosti. Rodno budžetiranje obuhvata rodnu analizu budžeta, te služi kao osnovni korak za praćenje uticaja budžetskih sredstava na živote muškaraca i žena, djevojčica i dječaka unutar općine. Rodno budžetiranje ne podrazumijeva pripremu odvojenih budžeta za muškarce i žene, već razmatra na koji način budžet, kao alat za realizaciju strategija i zakonskih okvira unutar općine, može doprinijeti smanjenju rodne neravnopravnosti. Imajući u vidu već izrađenu Gender senzitivnu situacionu analizu (GSSA) koja služi kao osnova za identificiranje problematičnih područja koja odražavaju rodnu neravnopravnost unutar djelovanja općine, ROB može imati bitnu ulogu kao korektivni mehanizam kojim se smanjuje analizirani rodni jaz. Kao takav, ROB obuhvata sve faze budžetskog procesa i povlači sa sobom analizu i restrukturiranje budžeta prema potrebama žena/djevojčica i muškaraca/dječaka, te doprinosi promovisanju ravnopravnih politika, te njihovu realizaciju u praksi kroz budžetske alokacije.

Uvođenje principa rodne ravnopravnosti u procese budžetiranja mogu se predstaviti sljedećim grafičkim prikazom:

Grafikon 33: Rodno odgovorno budžetiranje – koraci u praksi

Prije same izrade budžeta, potrebna je dijagnoza problema – što je zapravo GSSA. Pri izradi budžeta, ključnu ulogu ima rodno odgovorna analiza budžeta (kao prvi korak ROB-a). Iako javni budžet djeluje kao rodno neutralan politički instrument, budžetski rashodi i prikupljanje prihoda imaju različit uticaj na muškarce i na žene.

Kao osnova ROB-a, potrebno je imati podatke koji su razdijeljeni po spolu, kako bi se demistificirala često isticana neutralnost budžeta. Rodnom analizom budžeta može se jasno vidjeti kako javna sredstva, kroz programe utiču na položaj žena i muškaraca u društvu – to jest, ko su krajnji korisnici javnih prihoda. Poslije svih analiza i procesa koji se moraju završiti prije usvajanja budžeta konačni proizvodi budžeta su usluge, transferi i naknade koje su usmjerene na ljude a oni često nisu rodno neutralni. Prvi nivo analize treba da proizvede izvještaj o krajnjim korisnicima ili primaocima sredstava iz budžetskih programa, s rodno razvrstanim podacima. Ispitujući dublje, rodna analiza budžeta može da demonstrira stepen u kojem je budžet zadovoljio potrebe korisnika, izazove i barijere s kojim se suočavaju svi oni iz ciljne grupe koji nisu imali pristup uslugama, stepen u kojem je budžet smanjio ili pogoršao rodni jaz, te odnos između strategija, politika i finansijskih alokacija iz budžeta.

Iako gotovo svako pitanje u nadležnosti lokalnog nivoa vlasti može da se posmatra i iz ugla rodne ravnopravnosti, nisu sva pitanja jednako važna, tj. jednako prioritarna za žene i za muškarce u općini, niti će njihovo rješavanje imati jednak uticaj na kvalitet svakodnevnog života žena i muškaraca. Važno je da izaberemo oblast koja je u nadležnosti općine a koja je od značaja za građanstvo i kvalitet života. Stoga, u praksi, prilikom uvođenja ROB-a u općinama predlaže se postepeni pristup:

- Krenuti sa rodnom analizom budžeta (prvi korak ROB-a) sa jednom ili dvije stavke budžeta / sektora gdje je relevantnost po pitanju ravnopravnosti spolova očigledna (što se vidi iz GSSA-a)
 - Ulazni elementi
 - Koliko novaca se dodjeljuje za ovu oblast?
 - Ko je ciljna grupa i koji je sektorski cilj, cilj programa itd.?
 - Koje su planirane aktivnosti te njihov rodni uticaj?

- Izlazni elementi
 - Koje su stvarne posljedice-rezultati aktivnosti?
 - Da li su rezultati isti kao očekivani?
 - Koji je odnos raspodjele na žene i muškarce – ko je potrošač javnih resursa (potrebno je uraditi rodnu analizu budžetske potrošnje u datoj oblasti bez obzira da li se radi o linijskom ili programskom budžetu)?
 - Ko donosi odluku o raspodjeli resursa?
 - Da li ova oblast i način raspodjele sredstava može imati različite implikacije za muškarce/žene i na koji način?

➤ Definirati ciljeve u oblasti ravnopravnosti spolova u ovoj stavci budžeta

- Da li su obezbijeđena adekvatna sredstva za sprovođenje definisanih ciljeva kroz budžet?
- Da li je jasan efekat alokacije sredstava na žene i muškarce?
- Da li je raspodjela sredstava ostvarila očekivani uticaj u cilju postizanja rodne jednakosti (gender mainstreaming u skladu sa politikama, strategijama itd.)?

Nakon analize budžeta, vrši se restrukturiranje budžeta na način koji uzima u obzir principe rodne ravnopravnosti. Tačnije, u slučajevima u kojim analiza otkrije da budžetski resursi nisu distribuirani na rodno ravnopravan način potrebno je restrukturiranje budžeta. Kao osnova za rodno odgovorno restrukturiranje budžeta, koriste se usvojene politike rodne ravnopravnosti, GSSA, te rodna analiza budžeta koja ukazuje na problem.

3.6.2. Analiza budžeta općine Sapna – ROB situaciona analiza

Budžet općine Sapna za 2011. godinu izvršen je sa 3.161.602, 50 KM, od čega su poreski prihodi 1.426.509,81 KM, neporeski prihodi 391.309,50 KM i potpora 91.449, 23 KM, što ukupno iznosi 1.909.268,53 KM. Ostali primici su namjenska budžetska sredstva – finansiranje projekata, kredit za kupovinu vozila, namjenska potpora za obaveze iz 2010. godine, te neutrošena namjenska sredstva, što ukupno sa prihodima budžeta iznosi 3.161.602,50 KM.

Budžetski rashodi iznose 3.161.602,50 KM, a podijeljeni su na rashode za:

- Općinsko vijeće – 184.500,37 KM
- Opću upravu – 937.548,23 KM
- Potporu – 203.627,29 KM
- Ugovorene usluge – 337.092,75 KM
- Kapitalne projekte – 1.245.472,64 KM
- Nabavku opreme – 50.832,00 KM
- Transfer budžetskim korisnicima – 101.866,14 KM
- Budžetska rezerva – 5.000,00 KM
- Troškovi za volontere – 26.000,00 KM
- Otplata kredita- zajma – 69.663,07 KM

Što se tiče rashoda, sve gore pomenute budžetske pozicije nisu rađene niti rodno podijeljene, pa zbog toga ne možemo pouzdano reći za koji je iznos sredstava korist imala neka od spolnih skupina, odnosno ženska i druga udruženja građana, NVO, sportska, kulturna društva, mjesne zajednice i obrazovne, zdravstvene institucije i drugi subjekti koji se finansiraju iz općinskog Budžeta.

Općinski prihodi i rashodi u dosadašnjim godinama nisu rodno budžetirani, pa ne postoje podaci o iznosu sredstava od kojih je korist imala neka od spolnih skupina. Više od jedne trećine budžeta realizirana je kroz kapitalne projekte čije efekte uživaju i muškarci i žene.

Što se tiče rashodovne strane budžeta, nije rađena rodna analiza budžetskih stavki. Specifično, ne postoji rodna statistika rashoda (npr. ko je korisnik javnih rashoda i u kojoj mjeri). Obzirom da se ne radi rodna analiza budžeta kao prvi korak, nije se radilo ni na restrukturiranju budžeta u cilju rodne ravnopravnosti.

Iako se nije radila sistematska rodna analiza budžeta, neke od oblasti gdje je rodni jaz očigledan bile su dodatno ispitane. Tako je, u oblasti poljoprivrede, u 2010. godini od ukupno 399 registriranih poljoprivrednih proizvođača, 60 su žene što čini 15,03 %. Iako je u budžetu 2010. godine planirano 40,000 KM za podsticaj poljoprivredi, ništa od toga nije utrošeno. U 2011. godini, za podsticaj razvoja poljoprivrede iz budžeta općine izdvojeno je 16.324,86 KM (uglavnom za uzgoj kornišona). Od ukupnog iznosa, 34,10 % žena su dobile ovu vrstu podsticaja (u odnosu na 75,90 % muškaraca), što je još uvijek alarmantan podatak.

Dodatna oblast koja je takođe od velikog značaja za sve općine, a svakako za općinu Sapna, jeste prisustvo na tržištu rada. Zaposlenost na prostoru općine Sapna veoma je mala. U narednoj tabeli prikazan je broj zaposlenih osoba po spolu u periodu od 2006 – 2010. godina.

Tabela 26: Broj zaposlenih prema spolu u općini Sapna

2006.			2007.			2008.			2009.			2010.		
M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
407	155	562	537	176	713	559	175	734	575	163	738	566	163	729

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Zaposlenost, nezaposlenost i plaće u F BiH

Tabelarni podaci kazuju da je 2006. godine ukupan broj zaposlenih na prostoru općine Sapna 562 osobe od čega je 155 žena što čini 27,58 % ukupno nezaposlenih osoba u ovoj godini. U 2007. godini, broj zaposlenih povećan za 151 osobu što je za 21,17 % više u odnosu na 2006. Udio zaposlenih žena u 2007. godini je 24,68 %, što je manje za 2,9 % u odnosu na 2006. godinu. Broj nezaposlenih osoba u 2008. godini je 734, od čega je 175 žena ili 23,84 % od ukupno nezaposlenih. U odnosu na 2007. godinu ukupan broj zaposlenih povećan je za 21 osobu ili 2,86 %, dok je broj zaposlenih žena u ovom vremenskom periodu smanjen za samo jednu osobu. Ukupan broj zaposlenih osoba u Sapni 2009. godine povećan je za svega 4 osobe u odnosu na 2008. godinu, dok je broj nezaposlenih žena smanjen za 12 osoba ili 6,85 %. U 2009. godini zaposlene žene čine 22,08 % ukupnog zaposlenog stanovništva u Sapni. Zaposlenih u 2010. godini bilo je 729 od čega je 163 ili 22,35 % žena. To znači da je u 2010. godini u odnosu na 2009. broj ukupno zaposlenih smanjen za 9 osoba ili 1,21 %, dok je broj zaposlenih žena ostao isti kao 2009. godine.

Na osnovu podataka iz gornje tabele možemo zaključiti da je u periodu od 2006 – 2010. godine broj zaposlenih povećan za 167 ili 22,90 %. U istom periodu broj zaposlenih žena povećan je svega za 8 osoba ili 4,90 %.

Iako je prisutnost na tržištu rada problem za sve građane općine Sapna, iz navedene analize jasno se može zaključiti da dati problem ima naglašenu rodnu komponentu, to jest da je rodna neravnopravnost pri zapošljavanju i aktivnom učešću na tržištu rada više nego očigledna. Ono što čini ovu situaciju još alarmantnijom jeste činjenica da općina Sapna u svom budžetu nema predviđenu poziciju za subvencioniranje zaposlenosti niti izdvajanja po bilo kom osnovu, uključujući i razne razvojne programe za smanjenje stepena nezaposlenosti. Smanjenje

nezaposlenosti, sa fokusom na povećanje žena na tržištu rada kao vidno marginalizirane skupine, je od vitalne važnosti za prosperitet općine, te je svakako potreban strateški pristup kroz osmišljene programe i adekvatan budžet u cilju boljitka ovog problema u narednom periodu.

Na kraju, svakako se može spomenuti oblast obrazovanja, tačnije stipendiranja učenika i studenata općine Sapna iz budžeta. Subvencije obrazovnim programima su vrlo bitne unutar lokalne zajednice, te stvaraju jasnu kariku između raspoloživih resursa i njihovog prisustva na tržištu rada.

Općina Sapna u kontinuitetu stipendira studente sa svog lokaliteta. Rodnom analizom dodijeljenih stipendija utvrđeno je da je dosta ujednačeno dodjeljivanje sredstava za student i studentice. Naime, u 2011. godini općina Sapna je dodijelila 17 stipendija studentima, od čega je devet pripadnicima muškog i osam pripadnicama ženskog spola (što iznosi 47 % od ukupnog broja dodijeljenih stipendija). Iznos općinske stipendije je 1.000,00 KM po osobi, što znači da je u 2011. godini iz budžeta općine Sapna za stipendije ukupno izdvojeno 17.000,00 KM.

3.6.3. Preporuke za unapređenje ROB-a

Odgovor na pitanje kako ćemo koristiti rezultate analize jednako je značajan kao i odgovor na pitanje šta ćemo analizirati i zašto. Po pravilu, u proces ROB-a je prvenstveno od značaja u cilju sagledavanja efekata budžetskih izdataka na muškarce i žene kao individue unutar lokalne zajednice i da se na osnovu zaključaka preporuče konkretne mjere za unapređenje ravnopravnosti. U nastavku je niz preporuka za unapređenje procesa ROB-a u općini:

- **Rodna analiza budžeta**

Obzirom da općina Sapna ne radi adekvatnu rodnu analizu budžeta kao početni korak ROB-a, to je svakako neophodna inicijalna aktivnost. Međutim, shvatajući važnost rodne ravnopravnosti i povezanosti iste sa budžetskim alokacijama, općina Sapna je već pristupila baznoj analizi – što se vidi iz gore navedene analize budžeta za tri oblasti (zaposlenost, podsticaji za poljoprivredu i stipendiranje studenata i studentica), te se svakako pozitivno afirmiše ovaj vid analize i podržava dalji rad. Specifično, detaljna analiza korisnika javnih resursa po spolu je prvi korak, nakon čega se može nastaviti sa dublji analizama i pokazateljima.

Rodnu analizu budžeta mogu raditi sektorski predstavnici u saradnji sa gender grupom unutar općine. Za ovu aktivnost, neophodno je propisati potrebnu rodnu statistiku, koja se prikuplja od strane budžetskih korisnika (kroz realizirane projekte i programe).

- **Definisanje ciljeva iz oblasti rodne ravnopravnosti te očekivanih rezultata**

U ovoj aktivnosti učestvuju Općinsko vijeće, načelnik općine, te gender grupa unutar općine. Definisanje ciljeva i očekivanih rezultata iz oblasti rodne ravnopravnosti uključuje formulisanje jasnih ciljnih vrijednosti, na osnovu čega se konstatuje u kojoj je mjeri prisutna neravnopravnost, te na osnovu čega se prati učinak. Nakon što se definišu ciljne vrijednosti, potrebno je odrediti indikatore na osnovu kojih se prate ciljne vrijednosti, te naglasiti iz kojih izvora će se pratiti dati indikatore (odakle će se crpiti referentne vrijednosti). Rodni indikatori služe kako bi se uvidjelo da li utrošena sredstva adekvatno odražavaju dobivenu vrijednost. Rodni indikatori se mogu postaviti kroz prioritete budžetskih korisnika, te ciljna rodna mjere može biti jedan od kriterija za dodjelu budžetskih sredstava.

- **Restrukturiranje budžeta na osnovu rodne analize**

U cilju unapređenja ravnopravnosti te smanjivanja rodnog jaza, potrebno je izvršiti restrukturiranje budžetskih sredstava kako bi se postigli definisani ciljevi. Stoga, u slučajevima u kojim analiza otkrije da budžetski resursi nisu distribuirani na ravnopravan način, na osnovu čega su definisani ciljevi, u budžetu je potrebna korekcija kojom će se ta neravnopravnost ispraviti. Kada govorimo o uvođenju rodnog budžetiranja na lokalnom nivou treba početi od važećih dokumenata na tom nivou, te će GAP svake općine koji definiše mjere za svaku bitno oblast uveliko olakšati ovaj posao. Samo restrukturiranje budžeta će raditi sektor za finansije, ali na osnovu ciljeva definisanih unutar svakog sektora.

Ono što je svakako od velikog značaja za općinu Sapna jeste proces prelaska na programski budžet koji je iniciran ove godine (2012.g.), čime se svakako stvara izvanredna prilika za vezivanje programskog budžeta sa rodno odgovornim aspektima (sistemska ugrađivanja rodne ravnopravnosti u cjelokupan budžetski proces). U tom kontekstu, može se raditi na poboljšanju postojećih programa te uvođenju novih programa sa ciljem postizanja ili unapređenja rodne ravnopravnosti i rješavanja konkretnih problema u zajednici (npr. programi koji specifično ciljaju ka rješavanju opisanog problema zapošljavanja imajući u vidu alarmantne pokazatelje rodnog jaza). Kada govorimo o programskom budžetu, jasno se mogu definisati izlazni i krajnji rezultati, koji će u sebi imati i gender indikatore kao jedne od mjera rezultata i efekata programa.

Bitno je napomenuti i stalne mjere koje svakako trebaju biti dio GAP-a općine, a koje će se bazirati na osnovu GSSA-a, te se pratiti kroz ROB. Mjere će se realizovati kroz projekte i projektne aktivnosti, a pratit će se putem definisanih gender indikatora. Između ostalih, među mjerama za općinu Sapna svakako se mogu izdvojiti one koje utiču na povećanje mogućnosti u zapošljavanju, poboljšanje uslova za unapređenje zdravlja i socijalne dobrobiti žena i muškaraca, te povećano učešće žena u javnom životu općine Sapna.

4. LOKALNI GENDER AKCIONI PLAN

Svrha akcionog plana je definiranje i detaljna razrada dinamike implementacije projekata, mjera i aktivnosti te identificiranje potrebnih resursa i odgovornosti za implementiranje projekta i ostvarivanje očekivanih rezultata.

Opći cilj gender akcionog plana kao što je već prethodno spomenuto je značajno unapređenje javne politike na nivou lokalne zajednice, sa gender aspekta. Ovaj opći cilj će se ostvariti realizacijom specifičnih ciljeva i to: identificiranjem ključnih problema, utvrđivanjem prioritetnih mjera i aktivnosti, period implementacije, potrebna finansijska sredstva, ko je zadužen za implementaciju i koje su institucionalne i proceduralne implikacije. U izradi lokalnog akcionog plana primarni fokus je na područjima ekonomije i politike, a principi na kojima je rađena analiza i čije unapređenje želimo postići njegovom implementacijom su: veće učešće (participacija), poboljšan pristup resursima i veća korist (benefits).

4.1. Definicija i opis ključnih problema iz sfere ekonomije

Na osnovu nalaza gender senzitivne situacione analize identificirani ključni problemi u sferi ekonomije do kojih se došlo istraživanjem stanja i položaja žena na prostoru Općine Sapna su:

- 1. Na prostoru općine Sapna se ne primjećuje razvijen poduzetnički duh. Ekonomska aktivnost žena na ukupnom tržištu rada je znatno manja u odnosu na ekonomsku aktivnost muškaraca.**
- 2. Na prostoru općine Sapna ne postoje velika privredna preduzeća, nije razvijena mreža otkupa i distribucije viška poljoprivrednih proizvoda, te resursi koji postoje na prostoru općine Sapna uglavnom nisu u vlasništvu žena.**
- 3. Obrazovna struktura žena na prostoru općine Sapna je na nezadovoljavajućem nivou.**

4.1.1. Na prostoru općine Sapna se ne primjećuje razvijen poduzetnički duh. Ekonomska aktivnost žena na ukupnom tržištu rada je znatno manja u odnosu na ekonomsku aktivnost muškaraca

Ovo je dugogodišnji i ključni problem u sferi ekonomije na prostoru općine Sapna, a posebno problem u smislu gendera. Iako prema saznanjima radne grupe postoji značajan broj građana koji imaju određena sredstva i kapital ovako definisan problem je jasno izražen i kao takav i definisan.

Većina građana nema dovoljno odlučnosti i samopouzdanja da se upuste u neku vrstu biznisa. Ovaj problem je svakako više izražen kod žena. Problem uslovljava veće zapošljavanje žena, mogućnost apliciranja projekata i izrade poslovnih planova. U pravcu rješavanja ovog problema potrebno je stalnim propagandnim sredstvima animirati građane da je rizik na neki način uslov za poslovni uspjeh. Potrebno je da organi vlasti u saradnji sa razvojnim agencijama, domaćim i međunarodnim subjektima te višim nivoima vlasti osiguraju i omoguće određene vrste edukacija za nezaposleno stanovništvo, posebno žene o pisanju aplikacija, projekata, biznis planova. Rješenje tog problema doprinijet će većem zapošljavanju žena, koje će biti osposobljene za samostalno vođenje biznisa. Gender analiza je pokazala da je svega 13,75 % žena vlasnica raznih obrta, što se direktno dovodi u vezu sa nepostojanjem poduzetničkog duha, ali i nedovoljnog samopouzdanja, odlučnosti kao i institucionalne podrške kroz razne fondove za pomoć u pokretanju biznisa. Ovakvo stanje se direktno reflektira na razvoj lokalne zajednice.

Promjena ovakvog stanja može rezultirati i većim uticajem žena posebno obrazovanih koje imaju kapacitete da pokrenu vlastiti biznis i smanje jaz u vlasničkim posjedima nad privatnim, privrednim subjektima i obrtima koji su uzrokovani najvećim dijelom tradicionalnim normama i stavovima koji su prisutni na prostoru općine Sapna kao i nedovoljnim podsticajima za pokretanje biznisa.

Na prostoru općine Sapna mali je procenat žena koje se bave poduzetništvom i mali je procenat zaposlenih žena. Na osnovu gender senzitivne socio ekonomske analize općine Sapna evidentno je da je učešće žena među ukupnim brojem zaposlenih svega 22 %. Od 2006. do 2010. godine broj novozaposlenih žena je veći za svega osam žena što čini 4,90 %, jer novootvorena radna mjesta u privatnom i privrednom sektoru uglavnom pripadaju građevinskim poslovima što predstavlja limitirajući faktor za zapošljavanje žena. Razlozi za ovakvo stanje leže u činjenici nepostojanja novih i većih privrednih subjekata koji bi mogli zapošljavati veći broj žena, primjereno njihovim kvalifikacijama i potrebi tržišta. Iz tog razloga su muškarci u boljem položaju od žena u procesu novog zapošljavanja, a tako se izjasnilo 51,70 % anketiranih žena. Zbog nemogućnosti zapošljavanja sve veći broj žena se iseljava sa prostora koje pripada općini Sapna.

Na popravljajući ovakve situacije potrebno je intenzivno raditi kako bi se dala jednaka šansa ženama u procesu zapošljavanja. Procesom poboljšanja ovakvog stanja potrebno je uključivanje lokalne zajednice prije svih općinskih organa vlasti, zavoda i službi, privrednih i drugih subjekata javnim zagovaranjem i provođenjem politika usmjerenih na osnaživanje žena u ekonomskom pogledu na prostoru općine Sapna. Ovim pitanjem do sada se niko nije ozbiljnije bavio, iako bi koristi bile višestruke među kojima svakako povećanje ukupne zaposlenosti na prostoru općine Sapna.

Pristup ovom, naglašavamo ključnom problemu zahtijeva plansko djelovanje. Rješavanjem dijela ovog pitanja pozitivno bi se odrazilo na rješavanje egzistencijalnih pitanja žena, što bi produktiralo većim natalitetom i planiranjem porodice.

Nerješavanje ovog pitanja negativno se reflektira na žensku populaciju, jer se ostavlja mogućnost veće migracije i iseljavanja žena zbog traženja zaposlenja i rješavanja egzistencijalnih pitanja. Pozitivni efekti bi se odražavali na ukupnu lokalnu zajednicu jer osnažena i ekonomski neovisna žena znači osnažena lokalna zajednica.

Dalja istraživanja stanja i položaja žena na prostoru općine Sapna identifikovale su slijedeće mjere i aktivnosti kojima bi se adekvatno odgovorilo na izazove identificirane ovim ključnim problemom i to:

- 1. Kontinuirano informisanje i marketing o poduzetništvu (izrada propagandnog materijala-afiše, održavanje radnih sastanaka, kontinuirano gostovanje na lokalnom radiju na temu pokretanja biznisa, izrada procedura za otvaranje i pokretanje biznisa);**
- 2. Održavanje seminara na temu poduzetništva, projektnog finansiranja, biznis planiranja i sl.;**
- 3. Stvaranje uslova za pokretanje ženskog poduzetništva, kroz udruživanje žena;**
- 4. Premije registriranim poduzetnicima i preduzećima koji zapošljavaju žensku populaciju.**

4.1.1.1 Kontinuirano informisanje i marketing o poduzetništvu (izrada propagandnog materijala-afiše, održavanje radnih sastanaka, kontinuirano gostovanje na lokalnom radiju na temu pokretanja biznisa, izrada procedura za otvaranje i pokretanje biznisa)

Polazeći od dijela ključnog problema u sferi ekonomije na prostoru općine Sapna, a to je nepostojanje poduzetničkog duha kod većine građana općine Sapna, predviđena je aktivnost na informisanju i marketingu građana o poduzetništvu. Ova aktivnost bi se posebno provodila sa ciljem upoznavanja ženske populacije sa mogućnostima i načinima pokretanja privatnog poduzetništva te ohrabrivanje kako žena tako i svih građana općine Sapna da se opredijele i iskoriste svoje mogućnosti u pokretanju vlastitih biznisa. Ove aktivnosti bi se provodile u više akcija i to kroz izradu propagandnog materijala afiša koji bi sadržavao bitne elemente o poduzetništvu i načinu njegovog otvaranja i pokretanja, održavali bi se radni sastanci na temu „poduzetništvo na prostoru općine Sapna“ jednom godišnje, te bi se obezbijedile stručne emisije na radiju također na temu poduzetništva sa primjerima dobre prakse od strane uspješnih poduzetnika. Rezultat ovako provedenih aktivnosti odnosno mjera je to da će žene na prostoru općine Sapna i ostali biti upoznati sa značajem, mogućnostima i načinima pokretanja poduzetništva. Aktivnost će se provoditi kontinuirano dvije godine i nosilac aktivnosti će biti općina i Komisija općinskog vijeća za ravnopravnost spolova.

4.1.1.2. Održavanje seminara na temu poduzetništva, projektnog finansiranja, biznis planiranja i sl.

Da bi se žene na prostoru općine Sapna osnažile i iskoristile mogućnosti urbanih sredina potrebno ih je educirati u oblasti projektnog finansiranja i izrade biznis planova kako bi individualno, ali i kroz grupe i udruženja mogle aplicirati na određene projekte koji se nude kod međunarodnih i domaćih organizacija. Rezultat ovih aktivnosti će biti to da žene općine Sapna dobijaju sredstva putem projektnog finansiranja. Nosilac aktivnosti je općina Sapna i NVO. Period implementacije aktivnosti je 2013. godina.

4.1.1.3. Stvaranje uslova za pokretanje ženskog poduzetništva, kroz udruživanje žena

Ova aktivnost je predviđena sa ciljem da se stvore uslovi za pokretanje ženskog poduzetništva na način da se žene na prostoru općine Sapna udružuju kako bi obezbijedile radno angažovanje kroz postojeće udruženje žena ili kroz novo udruženje čija bi misija bila upravo radni angažman. Ovako udruživanje žena bi kasnije bilo nosilac aktivnosti individualnog zapošljavanja. Dakle postojeće udruženje žena će u svoje aktivnosti i svoju misiju ugraditi žensko poduzetništvo ili će se oformiti udruženje sa misijom ženskog poduzetništva. Rezultat ove aktivnosti su projekti radnog angažovanja žena na prostoru općine Sapna. Nosilac aktivnosti je NVO općine Sapna.

4.1.1.4. Premije registriranim poduzetnicima i preduzećima koji zapošljavaju žensku populaciju

Kako su istraživanja pokazala da je ekonomska aktivnost žena znatno manja u odnosu na mušku populaciju, predvidjeli smo aktivnost motivisanja poslodavaca koji zapošljavaju žene. Aktivnost će se provoditi kao projekti zapošljavanja žena na način da poslodavci koji radno angažuju ženu dobivaju određenu premiju. Nosilac aktivnosti su Općina Sapna, zavod za zapošljavanje, NVO.

4.1.2. Na prostoru općine Sapna ne postoje velika privredna preduzeća, nije razvijena mreža otkupa i distribucije viška poljoprivrednih proizvoda, te resursi koji postoje na prostoru općine Sapna uglavnom nisu u vlasništvu žena

Radna mjesta na prostoru općine Sapna su uglavnom vezana za individualni/porodični biznis tako da su i šanse za zapošljavanje male, a posebno je to izraženo kod populacije ženskog spola. Analizirajući prethodni period kao problem se uočava otvaranje radnih mjesta za takozvana muška zanimanja najčešće u oblasti građevinskih poslova. Općina Sapna susreće sa problemom neposjedovanja dovoljno zemljišta u društvenom vlasništvu što joj otežava projekte građenja i pokretanje privrednog razvoja.

Za popravak ovakvog stanja potrebno je pokrenuti i ubrzati aktivnosti na stvaranju uslova za obezbjeđenje zemljišta, izgradnju proizvodnih hala, te stvaranje povoljnih uslova za privlačenje investitora koji bi svoja sredstva uložili i pokrenuli privredna preduzeća za bavljenje djelatnošću primjerenoj za zapošljavanje većeg broja žena na prostoru općine Sapna.

Rješavanje ovog pitanja potrebno je pokrenuti u institucijama vlasti, odnosno općinskim organima uz podršku političkih aktera. Rješavanje infrastrukturnih pitanja od vitalne važnosti za prostor općine Sapna, stvorili su se uslovi za pokretanje privrednog razvoja što treba biti strateški cilj organa vlasti na lokalnom nivou u narednom periodu, kako bi se povećao broj zaposlenih prioritetno žena i na taj način ekonomski osnažiti, te sticati finansijsku samostalnost i neovisnost.

Ukoliko se u skorije vrijeme ne pokrenu aktivnosti za rješavanje ovog pitanja, posljedice će osjetiti svi građani ovog prostora posebno pogođene skupine, odnosno nezaposleni građani i žene što može dovesti do još većeg napuštanja ovog prostora i još većeg smanjenja prirodnog priraštaja stanovništva.

Prema rezultatima gender senzitivne situacione analize općine Sapna, temeljene na osnovu podataka iz nadležne općinske službe, procjene radne grupe, rezultatima dobivenim kroz anketu, fokus grupe i okrugle stolove došli smo do podataka da postoji značajna razlika prema spolnoj strukturi u pogledu vlasništva nad nepokretnostima, prije svega nad zemljištem, stanovima i automobilima. Prema raspoloživim podacima žene su vlasnice nad stambenim površinama u 11,8 % slučajeva ispitanih žena, nad zemljištem u 17,60 % ispitanica, dok vlasništvo nad automobilima ima svega 8,80 % ispitanih žena. Naslijeđena je tradicija ovog kraja, po kojoj su muškarci pretežno vlasnici najvećeg dijela pokretne i nepokretne imovine, što se direktno reflektira i na donošenje odluka koje se tiču svakodnevnog porodičnog života i uklapanje u radno i životno okruženje. Učesnice fokus grupe su iznijele podatak da je jedan od razloga ovakvog stanja i procedura prenosa vlasništva izuzetno skupa, pa naslijeđena prava na nepokretnost u ostavinskim postupcima poklanjaju svojoj djeci muškog spola.

Ovakvo negativno naslijeđe treba mijenjati u korist žena kako bi one postale ravnopravne u raspolaganju prvenstveno zajedničkom porodičnom imovinom, što bi potaklo na aktivnije djelovanje pri postizanju ravnopravnosti u radnoj i životnoj sredini, odnosno u svim sferama društva.

Posljedice nerješavanja ovog problema prvenstveno se negativno odražavaju na žene, jer će zbog takvog stanja i dalje biti u ekonomski znatno nepovoljnijem položaju od muškaraca od kojih ovise.

Postojeće stanje otežava ženama uključivanje u privredni život lokalne zajednice, jer je za pokretanje radne aktivnosti, uslovno neophodna pretpostavka određeni kapital, odnosno imovina. Ne posjedovanje ovih resursa otežava mogućnost pristupa kreditnim sredstvima ili drugim izvorima finansiranja.

Rješavanjem problema većeg vlasništva nad nepokretnostima omogućilo bi jačanje ekonomskog položaja žena kroz otvaranje mogućnosti za pristup izvorima finansiranja za poboljšanje postojećih i pokretanje novih ekonomskih aktivnosti žena na prostoru općine Sapna.

Raskorak između postojeće situacije od one kakva bi trebala biti je izrazito veliki, jer do približavanja stanja je izuzetno teško doći za šta treba duži vremenski period, u promjeni prije svega svijesti i tradicije naroda sa ovog područja.

Također prema podacima i informacijama dobijenim putem fokus grupe sa nezaposlenim ženama,

najveći broj njih bavi se poljoprivredom za svoje vlastite potrebe, ali su iskazale volju i spremnost da višak poljoprivrednih proizvoda plasiraju na tržište u dalju prodaju, ali nemaju osiguran otkupni centar gdje bi mogle plasirati sve što proizvedu na svojim imanjima. Nezaposlene žene su iskazale potrebu za podsticajnim mjerama u poljoprivredi u bilo kakvoj vrsti resursa kako bi samostalno mogle osigurati sredstva za život.

Gender senzitivna situaciona analiza je pokazala da su u 20,06 % slučajeva poljoprivredna gazdinstva registrovana na žene, što je jasan signal da je šansa u poljoprivredi velika mogućnost za zapošljavanje žena. Međutim, osnovni problem koji prati ovakvo stanje je što na prostoru općine Sapna ne postoji veliki otkupni centar putem koga bi se osigurao plasman svih vrsta proizvoda, što predstavlja veliki problem intenzivnijem razvoju poljoprivrede. Također, nije razvijena ni kvalitetna mreža otkupa i distribucije viška poljoprivrednih proizvoda putem subjekata iz drugih i susjednih općina. Razlog tome je naslijeđeno stanje i nepostojanje volje ni želje za rješavanje ovog problema. Rješavanjem ovog problema omogućilo bi se intenzivnije zapošljavanje većeg broja žena, posebno nekvalificiranih kojih je prema podacima iz analize najviše na evidenciji Zavoda za zapošljavanje. Problemom trebaju da se intenzivnije bave institucije lokalne vlasti u saradnji sa višim nivoima kroz projekte izgradnje i otvaranja otkupnih centara koji bi zadovoljili lokalne potrebe stanovništva, posebno žena sa prostora naše općine te iskorištavanjem zemljišta kao resursa u posjedu građana sa prostora općine Sapna. Ovaj problem zahtijeva hitnost rješavanja, kako bi se iskoristilo individualno zemljište stanovništva i žene posebno one nekvalificirane, kao radno sposobni dio stanovništva.

Uzroke nerješavanja ovog pitanja u skorijem periodu osjetit će nezaposleni dio stanovništva, najviše žene ali i lokalna zajednica, te subjekti koji se bave distribucijom poljoprivrednih proizvoda.

Dalja istraživanja stanja i položaja žena na prostoru općine Sapna identifikovale su slijedeće mjere i aktivnosti kojima bi se adekvatno odgovorilo na izazove identificirane ovim problemom i to:

- 1. U strateškom planiranju otvaranja novih radnih mjesta i pokretanja proizvodnje na prostoru općine Sapna dati prioritet proizvodnim kapacitetima u kojima se zapošljavaju žene;**
- 2. Obezbijediti podršku onim subjektima (preduzećima, zadrugama i udruženjima) koji vrše otkup poljoprivrednih proizvoda i proizvoda koji se mogu obezbijediti na vlastitim imanjima;**
- 3. Pekmez od jabuka i šljiva kao jedan od najznačajnijih proizvoda „Sapanjske žene“ brendirati i obezbijediti distribuciju na širem prostoru BiH;**
- 4. Pojednostaviti procedure prenosa vlasništva, a u slučajevima prenosa vlasništva na žene javno zagovarati oslobađanje od administrativnih taksi.**

4.1.2.1. U strateškom planiranju otvaranja novih radnih mjesta i pokretanja proizvodnje na prostoru općine Sapna dati prioritet proizvodnim kapacitetima u kojima se zapošljavaju žene

Na prostoru općine Sapna ne postoje veliki privredni subjekti, a i postojeći svojom djelatnošću su opredjeljeni zapošljavanju muške radne snage. Zbog toga smo predvidjeli aktivnosti javnog zagovaranja da se u strateškom planiranju privrednog razvoja prednost daje onim djelatnostima gdje se zapošljavaju žene. Aktivnost je usmjerena na traženje, donošenja odluka i opredjeljenja da se privrednim razvojem planiraju takve djelatnosti u kojima značajnije mjesto za zapošljavanje imaju žene. Rezultat ovih aktivnosti su veći broj zaposlenih žena, odnosno veća mogućnost za radno angažovanje žena na prostoru općine Sapna. Nosioc aktivnosti su Općinsko vijeće, načelnik, NVO.

4.1.2.2. Obezbjediti podršku onim subjektima (preduzećima, zadrugama i udruženjima) koji vrše otkup poljoprivrednih proizvoda i proizvoda koji se mogu obezbjediti na vlastitim imanjima

Ovom aktivnosti smo planirali da se napravi sporazum i dodjeli podrška onim subjektima koji će otkupiti višak proizvoda koje žene mogu da proizvedu kod svojih kuća i na svojim imanjima. Aktivnost bi sadržavala nekoliko koraka i to evidentiranje vrsta i količina proizvoda gdje bi nosilac bilo udruženje žena i mjesne zajednice, sklapanje sporazuma za otkup evidentiranih količina i dobijanje podrške onim subjektima koji izvrše otkup. Za ovaj korak nosilac aktivnosti bi bila izvršna vlast općine i NVO. Rezultat bi bio radni angažman žena na vlastitim imanjima i obezbjeđenje finansijskih sredstava za svoje potrebe.

4.1.2.3. Pekmez od jabuka i šljiva kao jedan od najznačajnijih proizvoda „Sapanjske žene“ brendirati i obezbjediti distribuciju na širem prostoru BiH

Na prostoru općine Sapna se proizvode određene količine prepoznatljivih proizvoda za ovo područje, ali se oni proizvode uglavnom za lične potrebe odnosno potrebe vlastitog domaćinstva. Iz ovog razloga dosta količina tih proizvoda se i ne proizvede, a sirovine ostaju neiskorištene jer nema adekvatnog plasmana onih količina koje bi mogle biti proizvedene. Zbog toga je potrebno značajnije promovisati neke od tih proizvoda. „Sapanjska žena“ je prepoznatljiva po proizvodnji domaćeg pekmeza na potpunoj bio osnovi. Ovom aktivnosti je predviđeno da se pekmez od jabuka i šljiva brendira kao bio proizvod ovog kraja. Potrebno je značajnije učesće udruženja žena u organizaciji manifestacije „Dani jabuka i pekmeza u Sapni“ kao i učesće na sličnim manifestacijama i sajmovima u većim gradovima BiH sa ovim proizvodima. Ostvariti kontakt sa tržištem ovih proizvoda posebno u većim gradovima. Nosilac ovih aktivnosti su Mješovita srednja škola Sapna, NVO i mjesne zajednice. Očekivani rezultat je to da je pekmez iz Sapne prepoznatljiv i da se traži na tržištu ovih proizvoda.

4.1.2.4. Pojednostaviti procedure prenosa vlasništva, a u slučajevima prenosa vlasništva na žene javno zagovarati oslobađanje od administrativnih taksi

Istraživanje je pokazalo da je mali procenat vlasništva nad imovinom na prostoru općine Sapna kod žena. Smatramo da je razlog tome pored tradicionalnog shvatanja i komplikovana i skupa procedura prenosa vlasništva, te se žene odriču prava vlasništva u korist muških članova porodice. Potrebno je zagovarati, pojednostaviti i pojeftiniti procedure prenosa vlasništva. Jasno je da se na neke procedure ne može uticati sa lokalnog nivoa, ali njih treba pojasniti. Zbog toga je potrebno napraviti i distribuirati propagandni letak o načinu i procedurama prenosa vlasništva, obezbjediti besplatnu pravnu pomoć i zatražiti oslobađanje od administrativnih taksi u slučajevima prenosa vlasništva na žensku populaciju. Rezultat koji bi se dobio ovim aktivnostima bi bio da je veći broj žena postao vlasnikom nad imovinom na prostoru općine Sapna. Nosilac aktivnosti su općina Sapna i Komisija za ravnopravnost spolova.

4.1.3. Obrazovna struktura žena na prostoru općine Sapna je na nezadovoljavajućem nivou

Gender socio-ekonomska analiza ukazuje da je najveći broj nezaposlenih žena, odnosno 73,77 % nekvalifikovano i prema podacima Zavoda za zapošljavanje nisu aktivni tragaoci za zaposlenjem, već se nalaze u evidenciji radi ostvarivanja određenih socijalno-statusnih pitanja. Analiza pokazuje da najviše nezaposlenih žena koje čekaju na zaposlenje, a predstavljaju aktivne tražioce posla, imaju minimalno srednju stručnu spremu i u kategoriji su mladih osoba starosne dobi od 19-30 godina starosti. Ova kategorija žena predstavlja skupine koje teško pronalaze posao jer je

zapošljavanje u društvenom sektoru uglavnom uvjetovano obrazovanjem, a u privatnom sektoru je uvjetovano djelatnošću kojom se ti subjekti bave.

Nije zanemariv udio nezaposlenih žena starosne dobi od 45-60 godina.

Nezaposlene žene ove starosne dobi, posebno one bez kvalifikacija ili žene koje su bile radno angažirane i imaju određen broj godina radnog staža nedovoljan za ostvarivanje prava na prijevremenu ili redovnu penziju, nemaju nikakve izgleda za bilo kakvim ili ponovnih zaposlenjem.

Za rješavanje pitanja zapošljavanja ove kategorije žena nužno je uključivanje lokalne zajednice, postojećih privrednih subjekata, zavoda i institucija viših nivoa vlasti upravo iz razloga što do sada nije bilo planskog rješavanja pitanja zapošljavanja žena sa srednjim obrazovanjem, iako bi potencijalne koristi bile višestruke, među kojima je svakako rješavanje egzistencijalnog pitanja određenog broja žena srednjih obrazovanih kvalifikacija, stvaranje uslova za povećavanje nataliteta, te smanjenje šansi za iseljavanje sa prostora općine Sapna. Ovaj problem moguće je riješiti kroz odgovarajuće stalne i dugoročne programe zapošljavanja žena u ruralnim općinama u BiH, koristeći se gender akcionim planom i drugim strateškim dokumentima općine Sapna.

Nerješavanje ovog pitanja u budućem periodu najviše će osjetiti nezaposlene žene koji će prouzrokovati kontinuirano povećanje broja nezaposlenih žena i nemogućnost za bilo kakvim stalnim radnim angažmanom ove skupine žena.

Daljim istraživanjem stanja i položaja žena na prostoru općine Sapna mogli smo identifikovati slijedeće mjere i aktivnosti kojima bi se adekvatno odgovorilo na izazove prepoznate u ovom problemu i to:

- 1. Prekvalifikacija žena koje su završile određeno obrazovanje za kojim na prostoru općine Sapna nema dovoljno interesa i šansi za zapošljavanje;**
- 2. Zagovarati gender kod dodjele stipendija učenicima i studentima kako općinskih tako i sa viših nivoa i fondova;**
- 3. Putem udruženja žena općine Sapna poticati neformalno obrazovanje;**
- 4. Provesti projekat opismenjavanja žena romkinja;**
- 5. Unaprijediti informatičku pismenost ženske populacije u dobi 30 do 50 godina.**

4.1.3.1. Prekvalifikacija žena koje su završile određeno obrazovanje za kojim na prostoru općine Sapna nema dovoljno interesa i šansi za zapošljavanje

Formiranjem srednje škole u Sapni znatno veći broj djece ženskog spola završava srednje obrazovanje i to ono koje je dostupno u toj školi. Često se dešava da sa tako stečenim zvanjem nemaju priliku za zapošljavanje. I one žene koje su se obrazovale u ranijem sistemu smatraju da su odabirale pogrešno zanimanje i da sa njim imaju poteškoće u zapošljavanju. Zbog toga smo predividjeli aktivnost prekvalifikacije žena sa srednjom stručnom spremom kako bi lakše izašle na tržište rada. Ovo bi rezultiralo lakšem učešću žena na tržištu rada općine Sapna, a i neposrednog okruženja. Nosioći aktivnosti bi bili Mješovita srednja škola i Ministarstvo obrazovanja u vladi TK-a.

4.1.3.2. Zagovarati gender kod dodjele stipendija učenicima i studentima kako općinskih tako i sa viših nivoa i fondova

Za ovu aktivnost je potrebno tražiti da se u odluci o dodjeli stipendija predvidi podjela stipendija na osnovu gendera. Također to tražiti i od ostalih nivoa i fondova da u svoje odluke uvrste takva rješenja. Očekivani rezultat je povećanje broja ženske populacije koja se obrazuje. Nosilac aktivnosti je Općinsko vijeće, Komisija za ravnopravnost spolova i NVO.

4.1.3.3. Putem udruženja žena općine Sapna poticati neformalno obrazovanje

Radi lakšeg obezbjeđenja i ličnog i porodičnog bužeta potrebno je za žene organizirati određene kurseve za savladavanje određenih vještina kao što je: šivanje, plastička proizvodnja, ratarstvo i sl. Udruženje žena će u svojoj režiji ili angažovanjem stručnjaka iz pojedinih oblasti najmanje jednom godišnje organizirati kurseve ili predavanja za žene, a prema zainteresovanosti za određene vještine ili dobijanje određenih znanja. Očekivani rezultat je usvajanje novih znanja i vještina kod žena. Nosilac aktivnosti je NVO općine Sapna.

4.1.3.4. Provesti projekat opismenjavanja žena romkinja

Problem je što veliki procenat ženske romske populacije ne ide u školu i ostaje nepismen. Ovom aktivnosti bi se opismenio značajan broj žena romkinja na prostoru općine Sapna. Aktivnosti bi se provodile kroz organiziranje kurseva čitanja i pisanja. Nosilac aktivnosti je mjesna zajednica D. Zaseok, Ministarstvo za raseljena lica i izbjeglice BiH i romska udruženja.

4.1.3.5. Unaprijediti informatičku pismenost ženske populacije u dobi 30 do 50 godina

Određen broj žena na prostoru općine Sapna u vrijeme svoga obrazovanja nije u svome nastavnom procesu imao informatiku. Kako je informatička tehnologija unapredovala, a i narasle potrebe za posjedovanjem informatičkih vještina, predvidjeli smo aktivnost održavanja seminara informatike za žene u dobi od 30 do 50 godina. Rezultat je da će određen broj žena dobiti potrebna znanja iz informatike. Aktivnost će provesti srednja škola i mjesne zajednice.

4.2. Ključna pitanja iz sfere politike

Na osnovu nalaza gender senzitivne situacione analize identificirani ključni problemi u sferi politike do kojih se došlo istraživanjem stanja i položaja žena na prostoru Općine Sapna su:

- 1. Nedovoljan udio žena u političkom i društvenom životu lokalne zajednice kroz učešće u javnim raspravama te kulturnim i sportskim aktivnostima;**
- 2. Nedovoljan broj nevladinih organizacija na prostoru općine Sapna koje se bave osnaživanjem žena i nedostatak kapaciteta postojećeg udruženja;**
- 3. Mali udio žena u organima upravljanja i rukovođenja na prostoru općine Sapna.**

4.2.1. Nedovoljan udio žena u političkom i društvenom životu lokalne zajednice, tj. učešće u javnim raspravama, kulturnim i sportskim aktivnostima

Analizirajući socio-ekonomske prilike u općini Sapna ustanovili smo da je angažman žena u izvršnim tijelima političkih partija vrlo mali i da čini svega 13, 15 %, te da žene nisu u dovoljnoj mjeri zastupljene. Rezultati ankete kazuju da je duplo manji procenat žena uopšte učlanjen u političke partije u odnosu na muškarce.

Rezultati upitnika pokazuju da je duplo manje žena članica neke od političkih partija u odnosu na ispitani broj muškaraca. Učesnice održanih fokus grupa su istakle da je preovladavajuće mišljenje članova njihovih porodica da je za ženu primjereno da se bavi kućanskim poslovima, a muškarci politikom, kao i da je nedostatak slobodnog vremena jedan od razloga za manju zainteresiranost žena za bavljenjem politikom. Zbog ovakve percepcije u društvu značajan broj žena posebno onih manje obrazovanih zazire ili bježi od politike.

Rezultati dobijeni upitnikom ukazuju na skoro dvostruko manju participaciju žena u javnim raspravama na prostoru općine Sapna, gdje se svega 13,20 % ispitanih žena izjasnilo da učestvuju u javnim raspravama, dok je 19,10 % ispitanih žena članica neke političke partije što je duplo manje od ispitanih muškaraca. Prema saznanjima radne grupe zastupljenost žena u kulturnim i sportskim

aktivnostima je takođe na nezadovoljavajućem nivou, gdje se jedan manji broj žena koje su uglavnom aktivne u društvenom životu na prostoru općine Sapna, aktivnije bavi i kulturnim aktivnostima.

Ovakvo stanje najvećim dijelom je uvjetovano dominantnim tradicionalnim normama koje potenciraju isključivu reproduktivnu funkciju žena, naglašavajući ulogu žene-majke čija je prvenstvena dužnost briga o djeci i domaćinstvu, a za muškarce je primjereno da učestvuju na javnim skupovima, raspravama i ukupnom društvenom životu lokalne zajednice. Veliki dio krivice za ovakav odnos leži u samim ženama koje prihvataju takvu ulogu, da iako imaju priliku i uslove za politički angažman u njemu ne učestvuju smatrajući da ukoliko bi se uključile u politiku imaju mnogo manje šanse za uspjeh od muškaraca, te da bi trebale mnogo više doprinositi kako bi bile prihvaćene kao ravnopravne sa muškarcima.

Učesnice fokus grupa i okruglog stola istakle su da nisu zadovoljne angažmanom političkih stranaka koje se ponašaju kao da nisu svjesne problema žena i čine vrlo malo za poboljšanje statusa žena. Žene aktivne u politici su istakle da se angažirane žene u politici zapravo samo stranački dekor, bez stvarnog uticaja i moći da situaciju u društvu promijene nabolje. Učesnice okruglog stola aktivne u sportu su istakle da su djevojke podcijenjene u Sapni, prije svega od strane njihovih roditelja koji ne dopuštaju da se djevojke bave sportom jer to njima nije primjereno, te da ne postoji mogućnost skoro nikakvog angažmana djevojaka za aktivno i masovnije bavljenje sportom u raznim sportovima na prostoru općine Sapna.

Istraživanja su pokazala da je veliki broj građana koji nemaju nikakav vid osiguranja, a procjenjuje se da oko 26 % građana ženske populacije nema nikakav vid zdravstvenog osiguranja. Iniciranje rješavanja problema zdravstvene zaštite bi bilo od velike važnosti za građane, a posebno žene na prostoru naše općine.

Ovi problemi direktno utiču na afirmaciju žena u Sapni, prema kojima se treba sistemski djelovati i rješavati ih kroz planske programe jačanja uloge žena u javnom životu na ovom području.

Rješavanjem ovog problema trebaju se baviti institucije vlasti, političke partije, nevladin sektor i ostali sudionici javnog života.

Na promjenu ovakvog stanja potrebna je podrška i uticaj političkih partija, prije svega kroz usklađivanje svojih Statuta sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH o obaveznoj zastupljenosti žena u izvršnim tijelima stranaka, potom kroz marketinške programe i zagovaranje veće participacije žena u ukupnom političkom ambijentu na prostoru općine Sapna, jer žene mogu biti uspješne političke ličnosti i lideri. Također je potrebno prilagođavati organizaciju rada i održavanje sastanaka, u smislu izbjegavanja rada u noćnim satima sa fleksibilnim radnim vremenom, koje bi na neki način dovelo do povećanja aktivne participacije žena u političkom životu općine Sapna. Nerješavanje ovog pitanja rezultirat će zanemarivom participacijom žena u politici, koja će dovesti do još veće marginalizacije žena kako u političkom tako i društvenom životu, koji bi svakako još pogoršao svako težak položaj žena u političkom životu na prostoru Sapne.

Dalja istraživanja stanja i položaja žena na prostoru općine Sapna identifikovala su slijedeće mjere i aktivnosti kojima bi se adekvatno odgovorilo na izazove identificirane ovim ključnim pitanjem i to:

4.2.1.1. Unapređivanje uključenosti žena u društveni život

Kao što je već navedeno istraživanje je pokazalo da su žene vrlo malo uključene u društveni život na prostoru općine Sapna, kako u smislu prisustva na javnim raspravama, sastancima, zborovima građana, tako i prisustvovanju kulturnim, a posebno sportskim zbivanjima na našem prostoru. Kampanja zagovaranja za aktivnije uključivanje žena u društvena zbivanja podrazumijeva prigodna predavanja u svim MZ-ama, izradu i podjelu 200 letaka i ostalog propagandnog materijala, dvije radio emisije na lokalnom radiju i druge načine animiranja žena. Aktivnosti će se provoditi kontinuirano dvije godine. Nosioци aktivnosti su Općina, Komisija OV-a za ravnopravnost spolova i NVO.

4.2.1.2. Kapaciteti i programski sadržaji za sport i kulturu dostupni svima

Veliki broj žena ne učestvuje u organizaciji kulturnih, a posebno sportskih dešavanja na prostoru općine. Razlog tome je neuključenost žena u sportske i kulturne subjekte i nedostupnost ovih kapaciteta ženama, pa je potrebno i poželjno raditi na promjeni ovakvog stanja, kako bi se ovi kapaciteti približili ženama podjednako kao i muškarcima. Potrebno je obavezati sportska i kulturna udruženja da formiraju ženske selekcije u svojim sastavima, te im pružiti finansijsku podršku u smislu kupovine potrebne opreme, čime bi se najmanje 100 žena uključilo kako u sportska tako i kulturna društva. Aktivnosti će provoditi NVO te sportska i kulturna društva, kontinuirano dvije godine.

4.2.1.3. Iniciranje zdravstvene zaštite za sve trudnice na prostoru općine Sapna i subvencija za žene porodilje

Analiza je pokazala da je među osiguranicima na ovom prostoru generalno više žena od muškaraca, ali da veliki broj građana nije obuhvaćeno vidom zdravstvenog osiguranja, pa potreba za rješavanjem ovog pitanja zauzima važno mjesto. Problem koji je već duže godina izražen na makro nivou nije poštediti ni prostor općine Sapna, a to je smanjenje nataliteta. U zadnje vrijeme na prostoru Sapne prisutan je odliv odnosno iseljavanje stanovništva koje prijeti velikim posljedicama po ukupan društveni status Sapne. Zabilježen je i veliki trend smanjenja upisa djece u prve razrede osnovne škole. Stoga je podsticaj za povećanje nataliteta prioritetan program i zahtijeva hitno djelovanje. Uspostavom evidencije žena trudnica u saradnji sa JZU Dom zdravlja Sapna, potrebno je pružanje stalne pomoći svim ženama trudnicama, kako bi se subvencioniralo rađanje djece koje je svakako u stalnom tredu smanjenja kako na makro tako i na lokalnom nivou. Nosilac aktivnosti je JZU dom zdravlja, dvije godine kontinuirano.

4.2.2. Nedovoljan broj i nedostatak kapaciteta nevladinih organizacija na prostoru općine Sapna, posebno nevladinih organizacija koje se bave osnaživanjem žena

Nevladine organizacije kao subjekti koji su neovisni u pogledu ispoljavanja potreba, mišljenja i stavova žena na prostoru općine Sapna su važan činilac u ukupnim razvojnim tokovima zajednice.

Analizom upitnika je ustanovljeno da je skoro potpuno izjednačen odnos participacije žena i muškaraca u nevladinim organizacijama, što ukazuje na to da su žene veoma zainteresirane za aktivno djelovanje u nevladinom sektoru. Učesnice fokus grupe su istakle da su muškarci manje spremni za aktivnosti koje nisu plaćene. Ovaj pokazatelj jasno ilustruje potrebu za većim brojem udruženja koja bi trebala da se bave promocijom ženskog volonterizma i učešća žena u razvoju lokalne zajednice kroz veći institucionalni angažman.

Potrebno je kroz politike zagovaranja animirati neformalne grupe iz mjesnih zajednica za organiziranje i osnivanje novih udruženja koje će se baviti jačanjem pozicije žena na prostoru općine Sapna.

Praćenjem javnih poziva kroz projekte zapošljavanja žena putem zavoda za zapošljavanje kao i međunarodnih i domaćih subjekata potrebno je raditi na osnivanju novih udruženja.

Rješavanjem ovog pitanja svorili bi se uslovi da se na bazi zdrave konkurencije omogući veće učešće žena u radu udruženja koje bi na taj način iskazale svoje ideje i otvorile put masovnijem učešću u javnom životu na prostoru općine Sapna, u pravcu njenog razvoja kroz jačanje nevladinog sektora.

Jačanje nevladinog sektora i broj novih udruženja koja će se baviti osnaživanjem žena i jačanjem njihovih kapaciteta, zavređuje važno mjesto u idejnim rješenjima gender akcionog plana općine Sapna. Pomenuta istraživanja stanja i položaja žena na prostoru općine Sapna identifikovale su slijedeće mjere i aktivnosti kojima bi se adekvatno odgovorilo na izazove identificirane ovim ključnim pitanjem i to:

4.2.2.1. Formiranje novih NVO za žene

Kako bi se što više osnažila uloga i pozicija žene u društvenom životu lokalne zajednice potrebno je osnivanje novih ženskih udruženja. Jako civilno društvo zahtijeva i konkurenciju na tržištu djelovanja, sve iz razloga jačanja nevladinog sektora kao partnera lokalnoj vlasti, što je zapravo i predviđeno strategijom partnerstva općine Sapna sa civilnim društvom. Obezbjediavanjem finansijske i tehničke podrške formirala bi se dva nova udruženja za osnaživanje žena na prostoru općine Sapna. Nositelj aktivnosti je Komisija OV-a za ravnopravnost spolova, u periodu od dvije godine.

4.2.2.2. Obezbjediavanje tehničkih uslova za rad ženskih udruženja

Za kvalitetnu tržišnu utakmicu, potrebno je obezbijediti tehničke uslove za jak nevladin sektor za žene, koji podrazumijevaju adekvatan prostor za rad, opremljenost kvalitetnom informatičkom i drugom opremom, zatim kadrovsku osposobljenost i finansijska sredstva, sve u cilju dugoročnog ili trajnog rješenja problema sa kojima se susreću ova udruženja. Aktivnosti će provoditi Općina i NVO, u periodu od dvije godine.

4.2.2.3. Izgradnja i nadogradnja potrebnih znanja i vještina

U cilju realizacije Gender akcionog plana, čiji je krajnji cilj kako ekonomsko tako i političko osnaživanje žena sa povećanim brojem stalno aktivnih žena, u postojećem i novoformiranom nevladinom sektoru za žene hitno je potrebno raditi na izgradnji i nadogradnji znanja i vještina potrebnih za efikasno vođenje nevladinog sektora. Ovo je posebno važno i zahtijeva hitno djelovanje iz razloga aktivnog učešća na tržištu nevladinog sektora i privlačenja sredstava od međunarodnih i domaćih subjekata. Potrebno je obezbijediti sredstva za jačanje kako institucionalnih, tako i individualnih kapaciteta kroz kontinuirane godišnje obuke, koje će najviše doprinijeti političkom jačanju žena. Nositelj implementacije je Komisija za ravnopravnost spolova OV-a, u periodu od dvije godine.

4.2.3. Mali udio žena u organima upravljanja i rukovođenja na prostoru općine Sapna

Gender analizom je utvrđeno da je zastupljenost žena u pogledu odlučivanja kroz političke partije svega 13,15 % žena zastupljeno u izvršnim organima partija. U javnoj upravi je od ukupno 40 zaposlenih svega 14 žena, dok su na rukovodećim pozicijama kako u administraciji tako i javnim ustanovama zastupljeni uglavnom muškarci. Također je i u upravnim odborima javnih ustanova prisutan disbalans, gdje je 27,77 % žena na ovim pozicijama dok većinu čine pripadnici muškog spola. Ustanovljeno je i da su političke partije koje su participirale u posljednja tri izborna ciklusa ispunile zakonsku obavezu o obaveznom procentu zastupljenosti žena na kandidatskim izbornim listama, ali je paralelno s tim prisutno veliko odstupanje u participaciji žena na menadžerskim i rukovodećim pozicijama u javnoj administraciji i javnim ustanovama, kako je prethodno i spomenuto. Razlog ovakvog stanja leži upravo u političkom neaktivizmu žena i nedovoljnoj podršci od strane političkih stranaka. Rezultati gender analize ukazuju da se žene procentualno više odazivaju na izbore u svim izbornim godinama od muškaraca, a da je gender potpuno narušen na upravljačkim i rukovodnim pozicijama.

Glavni akteri za popravljanje ovakve situacije su institucije vlasti i političke partije na općinskom nivou koje kontroliraju kadrovske resurse i direktno utiču na postupke njihovih postavljenja.

Problem treba rješavati zagovaranjem i sistemskim rješenjima u skladu sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova BiH koje je obaveza primijeniti i na lokalnom nivou, a koje bi rezultiralo povećanim učešćem žena na mjestima odlučivanja i upravljanja u institucijama vlasti te eliminaciji animoziteta i predrasude da žena ne može biti prva i najodgovornija osoba institucije. Ovaj problem

predstavlja jedan od prioriteta za rješavanje na lokalnom nivou.

Postojeće stanje udjela žena na mjestima rukovođenja je teško dovesti u apsolutni balans, jer je ovaj problem prisutan kako na lokalnom, nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, te je svakako potrebno sistemski mijenjati odnos i poziciju žena na mjestima upravljanja i rukovođenja.

Nerješavanje ovog problema ostavlja dubok jaz participacije žena na mjestima upravljanja i rukovođenja što se može okarakterizirati kao degradacija i diskriminacija u sistemu uključenosti i jednakih šansi za sve. Istraživanja stanja i položaja žena na prostoru općine Sapna identifikovale su slijedeće mjere i aktivnosti kojima bi se adekvatno odgovorilo na izazove identificirane ovim ključnim pitanjem i to:

4.2.3.1. Edukacija predstavnika političke, zakonodavne, izvršne vlasti i općinskih uposlenika

Međunarodni akti i obaveze BiH, kao i domaća legislativa o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnom nivou, su teme o kojima se hitno trebaju educirati predstavnici lokalnih vlasti, ali i javnih i ostalih subjekata kao i uposlenici u javnom sektoru. O važnosti primjene ovih zakona na lokalnom nivou potrebno je približiti lokalnoj politici i organima koji su direktno uključeni u proces donošenja odluka. Stoga je na godišnjem nivou potrebno obezbijediti minimalno dvije edukacije svih općinskih vijećnika, predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti te općinskih uposlenika. Nositelj implementacije je Komisija za ravnopravnost spolova, kontinuirano u periodu od dvije godine.

4.2.3.2. Uspostava mehanizma pri izvršnoj vlasti za praćenje primjene ZORS-a

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH obavezao je sve organe vlasti u BiH kao i jedinice lokalne samouprave da ga u cijelosti primjenjuju u postupcima izvršavanja poslova i zadataka. Stoga je uspostava referata ili pridodavanje poslova i zadataka iz domena predmetnog zakona što prije potrebna pri izvršnoj vlasti općine Sapna, kako bi se gender problematika aktualizirala i sistemski rješavala. Nositelj aktivnosti je općinski načelnik u 2013. godini.

4.2.3.3. Razvijanje saradnje institucija sa Komisijom Općinskog vijeća Sapna za ravnopravnost spolova i drugim nivoima vlasti

Ovo je potrebno iz razloga unapređenja rada i obavljanja statutarne funkcije u smislu ravnopravnosti u svim oblastima društvenog djelovanja na prostoru Općine Sapna. Za unapređenje gendera na lokalnom nivou potrebno je, putem mehanizma pri izvršnoj vlasti, razviti stalnu saradnju sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine, Skupštinskom komisijom za gender pitanja. Potrebno je najmanje dva puta godišnje organizirati sastanke sa pomenutim institucijama i komisijama na kojima bi se razmijenila iskustva i kontinuirano unapređivala saradnja i djelovanje po istim ili sličnim problemima. U postupku rješavanja ovog pitanja potrebno je organizirati tri obuke godišnje kako bi se postigao željeni efekat. Aktivnosti će provesti Komisija za ravnopravnost spolova pri OV-u, Skupština TK i Gender centar F BiH u periodu od dvije godine.

4.2.3.4. Usklađivanje postojećih akata i dokumenata sa odredbama ZORS-a

Ovaj projekat je zakonska obaveza organa vlasti da u postupcima izrade propisa i akata te obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, usklade svoje dokumente u smislu gender jezika, izrade rodno odgovornog budžeta. Predviđenim projektom uskladit će se Statut općine, važeći Poslovnici, Pravilnici, Strategije, Budžet, Akcioni planovi i drugi podzakonski akti koji podliježu potrebi korekcije u skladu sa ZORS-om. Aktivnosti će provesti Komisija za ravnopravnost spolova OV-a u 2013. godini.

4.2.3.5. Razvoj gender statistika u skladu sa ZORS-om

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH obavezao je sve organe vlasti na svim nivoima da u postupcima obrade podataka za koje su ovlašteni vode rodno odgovornu statistiku te ovaj projekat zahtijeva hitnost djelovanja i postupanja. Projekat podrazumijeva da općinske službe i institucije koje imaju javna ovlaštenja, od dana stupanja na snagu ovog Plana, počnu voditi sve evidencije podataka razvrstane po spolu, kako bi se u svim sferama društvenog života mogao imati relevantan pregled stanja i podaci oba spola. U narednom periodu ove aktivnosti provodit će Općinsko vijeće, Općinske službe za upravu i javne ustanove.

PLAN DJELOVANJA

					Izvor finansiranja					
Podr. Ekon.	Naziv projekta	Nositelj Implement.	Ciljna grupa	Period implement. (od -do)	Ukupno KM	Budžet	Viši nivoi vlasti	Donatori	Privatni sektor	Očekivani rezultat
1.	Kontinuirano informisanje i marketing o poduzetništvu	Općina; Komisija za ravnopravnost spolova;	Građani općine Sapna; NVO.	2012-2014 Kontinuirano	5.000	500		4.500		Educirane žene i ostali građani općine Sapna
2.	Održavanje seminara na temu poduzetništva, projektnog finansiranja, biznis planiranja isl.	Općina; NVO.	Žene i ostali građani općine Sapna	2013	7.000	700		6.300		Educirane žene za pribavljanje sredstava putem projektnog finansiranja
3.	Stvaranje uslova za pokretanje ženskog poduzetništva, kroz udruživanje žena	Općina; NVO za žene	Nezaposlene žene	2013-2014	5.000	5.000		4.500		Uspostavljena saradnja sa Komisjom OV-a i Komisijom Skupštine TK
4.	Premije registriranim poduzetnicima i preduzećima koja zapošljavaju žensku populaciju	Općina; Zavod za zapošljavanje; Poduzetnici	Registrirana preduzeća i poduzetnici	2012-2014 Kontinuirano	40.000	10.000	10.000	20.000		Povećan broj zaposlenih žena na prostoru Općine Sapna
5.	U strateškom planiranju otvaranja novih radnih mjesta i pokretanja proizvodnje na prostoru općine Sapna dati prioritet proizvodnim kapacitetima u koje se zapošljavaju žene	Općinsko vijeće; Načelnik; NVO.	Nezaposlene žene	2012-2014 Kontinuirano	50.000	5.000	25.000	20.000		Povećan broj zaposlenih žena
6.	Obezbijediti podršku onim subjektima (preduzećima, zadrugama i udruženjima) koji vrše otkup poljoprivrednih proizvoda koji se mogu obezbijediti na vlastitim imanjima	Načelnik; Privredni subjekti; NVO	Nezaposlene žene i ostali građani	2012-2014 Kontinuirano	30.000	3.000		27.000		Povećan broj radno angažiranih žena na vlastitim imanjima

7.	Pekmez od jabuka i šljiva kao jedan od najznačajnijih proizvoda „Sapanjske žene“ brendirati i obezbijediti distribuciju na širem prostoru BiH	MSŠ Sapna; MZ; NVO za žene;	Žene sa prostora općine Sapna	2013-2014	10.000	1.000	4.000	5.000		Brendiran i prepoznatljiv pekmez sa prostora općine Sapna
8.	Pojednostaviti procedure prenosa vlasništva, a u slučajevima prenosa vlasništva na žene javno zagovarati oslobađanje od administrativnih taksi	Općina ; Komisija za ravnopravnost spolova.	Žene i ostali građani općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	20.000	10.000	5.000	5.000		Veći broj žena vlasnica nekretnina
9.	Prekvalifikacija žena koje su završile određeno obrazovanje za kojim na prostoru općine Sapna nema dovoljno interesa i šansi za zapošljavanje	MSŠ Sapna; MONKS-a TK.	Žene sa prostora općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	20.000	5.000	5.000	1.000		Lakša mogućnost učešća žena na tržištu rada
10.	Zagovarati gender kod dodjele stipendija učenicima i studentima kako općinskih tako i sa viši nivoa i fondova	Načelnik; Komisija za ravnopravnost spolova ; NVO za mlade	Učenici i studenti	2012-2014 Kontinuirano	50.000	20.000	20.000	10.000		Povećan broj ženske populacije koja se obrazuje
11.	Provesti projekat opismenjavanja žena Romkinja	MZ Donji Zaseok; Ministarstvo za raseljena lica i izbjeglice BiH i romska udružena	Žene Romkinje sa prostora općine Sapna	2013-2014 Kontinuirano	30.000	3.000	20.000	7.000		Opismenjena žene Romkinje sa prostora općine Sapna
12.	Putem udruženja žena općine Sapna poticati neformalno obrazovanje	Općina; NVO za žene	Žene sa prostora općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	5.000	500		4.5000		Usvojena znanja i vještine kod žena
13.	Unaprijediti informatičku pismenost ženske populacije u dobi od 30-50 godina	Općina; MŠŠ; MZ-e.	Žene sa prostora općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	5.000	500		4.500		Veći broj žena informatički opismenjeno
14.	Unapređivanje uključenosti žena u društveni život	Općina Sapna; NVO; Komisija OV- za ravnopravnost spolova	Žene sa prostora općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	5.000	500		4.000	500	Žene su uključene u sve aspekte društvenog života
15.	Kapaciteti i programski sadržaji za sport i kulturu dostupni svima	Općina; NVO; Kulturna i	Građani općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	50.000	5.000		45.000		Kapaciteti iz oblasti sporta i kulture dostupni svima

		sportska udruženja.								
16.	Iniciranje zdravstvene zaštite za sve trudnice na prostoru općine Sapna i stalne subvencije svim ženama porođiljama	Općina; JZU Dom zdravlja Sapna	Žene trudnice	2012-2014 Kontinuirano	40.000	4.000	6.000	30.000		Obezbijeđena zdravstvena zaštita za sve trudnice na prostoru općine Sapna
17.	Formiranje novih NVO za žene	Komisija OV-a za ravnopravnost spolova;	Žene dobne skupine 20-50 godina	2012.-2014 Kontinuirano	1.000	100		900		Povećan broj NVO za žene
18.	Obezbijeđivanje tehničkih uslova za rad ženskih udruženja	Općina ; NVO.	NVO za žene	2012-2014 Kontinuirano	20.000	2.000		15.000	3.000	Stvoreni tehnički i prostorni uslovi za rad NVO-a za žene
19.	Izgradnja i nadogradnja potrebnih znanja i vještina	Komisija za ravnopravnost spolova	NVO za žene	2012-2014 Kontinuirano	10.000	1.000	1.000	7.000	1.000	Stečena potrebna znanja i vještine kod članica NVO-a za žene
20.	Edukacija predstavnika političke, zakonodavne, izvršne vlasti i općinskih uposlenika	Komisija za ravnopravnost spolova	Predstavnici vlasnici	2012-2014 Kontinuirano	5.000	500		4.500		Educirani predstavnici političke, zakonodavne i izvršne vlasti i općinski uposlenici
21.	Uspostava mehanizma pri izvršnoj vlasti za praćenje primjene ZORS-a	Općinski načelnik	Zaposlenici u općini	2012-2014 Kontinuirano	10.000	1.000	10.000	8.000		Uspostavljen referat ili pridodati poslovi praćenja primjene ZORS-a
22.	Razviti saradnju sa Komisijom OV-a i drugih nivoa vlasti	Komisija za ravnopravnost spolova; Skupština TK; Gender centar F BiH.	Općinske službe; JU.	2012-2014 Kontinuirano	2.000	1.000		1.000		Uspostavljena saradnja sa Komisijom OV-a i Komisijom Skupštine TK
23.	Usklađivanje postojećih akata i dokumenata iz nadležnosti općine Sapna sa odredbama ZORS-a	Općina; Komisija za ravnopravnost spolova	Općina; Općinske Službe.	2012-2014 Kontinuirano	2.000	200		1.800		Usklađeni potrebni dokumenti i općinski propisi sa odredbama ZORS-a
24.	Razvoj Gender Statistike u skladu sa ZORS-om	OV; Općinske službe; JU.	JU; Subjekti na prostoru općine Sapna	2012-2014 Kontinuirano	2.000	200	300	1.500		Razvijene evidencije/baze podataka po spolu

4.3. Obrazloženje odabira projekata

Odabir projekata za osnaživanje žena iz ekonomske i političke sfere uslovilo je zapravo stanje i položaj žena u obrađenim aspektima društvenog života na prostoru općine Sapna, u vremenskom periodu od 2006.-2010. godine. U ovom periodu identificirana je velika neravnopravnost žena u participaciji, pristupu i kontroli nad resursima što je posljedica jednog zatečenog stanja od predratnog perioda. Odabrani projekti rješavaju bitne probleme vezane za promjene prevladavajućih društvenih normi i stavova koji generiraju neravnopravnost, otklanjaju rodne stereotipe, a potom i poboljšavaju poziciju žena u politici u smislu povećane mobilnosti žena. Projekti pružaju mogućnost stvaranja uslova za brže i veće zapošljavanje, jačanje kapaciteta, sticanju znanja i vještina, te učešće žena u odvijanju sveukupnog javnog života u Sapni, otklanjaju poteškoća oko pristupa zdravstvenoj zaštiti kao i pomoći ženama koje se u ovako teškom ekonomskom položaju na području naše općine odlučuju za rađanje djece.

Prethodno odabrani projekti također doprinose povećanom učešću žena u vođenju nevladinih organizacija, te kreiranju njihove politike i samostalnosti u postupku ispoljavanja mišljenja i stavova o bitnim pitanjima vezanim za razvoj lokalne zajednice. Projekti određenom broju žena približavaju probleme, teškoće i izazove sa kojima se susrećemo na lokalnom nivou te trasiraju put ka boljitku i promjeni stanja.

Projektima usklađivanja postojećih propisa ubrzao bi se proces uključenosti žena na mjestima odlučivanja i upravljanja što je uslovljeno neispunjavanjem zakonskih okvira koji su predviđjeli potreban procentualni omjer, kako bi se ispoštovao princip ravnopravnosti kada su menadžerske pozicije u pitanju. Pošto je analiza pokazala veliku neravnopravnost u ovom položaju, naprijed odabrani projekti bi bili preduslov koji treba ispuniti za konkretnu i bržu promjenu postojećeg stanja, kojim bi bilo omogućeno povećano učešće žena na pomenutim pozicijama.

4.4. Obrazloženje rezultata i utjecaja na projekat

Realizacijom naprijed definisanih projekata doprinijelo bi se povećanju zaposlenosti žena, povećanoj participaciji i uključenosti žena na prostoru općine Sapna u sveukupne društvene tokove lokalne zajednice, kao i ostvarivanju osnovne potrebe na zdravstvenu zaštitu te pomoć u vidu subvencija za rođenje svakog novog djeteta na ovim prostorima. Postigao bi se nivo ispunjenja planiranih očekivanja u smislu uključenosti žena te njihovu društvenu afirmaciju. Povećao bi se broj žena aktivnih i društveno korisnih koje bi ujedno imale adekvatan, blagovremen i stalni pristup resursima i subjektima iz oblasti kulture i sporta na prostoru naše općine, kao i broj žena učesnica javnih političkih skupova, rasprava, tribina, okruglih stolova itd. Potrebnim subvencijama za povećanje nataliteta i uživanjem prava na osnovno zdravstveno osiguranje omogućili bi ženama kao važnom faktoru sveukupnog razvoja općine Sapna, planiranje porodice i ostanak na ovim prostorima.

Osnivanjem novih udruženja na prostoru Općine Sapna koje se bave afirmacijom žena postigao bi se jedan od ciljeva gender akcionog plana, a to je veća participacija aktivnih žena u nevladinim organizacijama, a samim tim i cjelokupnim društvenim tokovima i aktivnostima koje se tiču političkog aktivizma putem nevladinog sektora. Obezbeđivanjem tehničke pomoći u smislu prostornih i kadrovskih kapaciteta postojećih i novih udruženja žena, značajno bi se povećao broj žena u većini društvenih tokova na prostoru općine Sapna. Profesionaliziranjem neke od pozicija kako u postojećim te novoformiranim ženskim udruženjima povećala bi se informiranost žena o projektima koji su aktuelni na tržištu nevladinog sektora, a time i njihova konkurentnost.

Educirani predstavnici političke, zakonodavne i izvršne vlasti i općinski uposlenici, uspostavljen mehanizam (referat) za praćenje primjene ZORS-a, kontinuirana saradnja sa Komisijom OV-a, skupštinskom komisijom i Gender centrom F BiH, usklađeni postojeći općinski propisi doprinijet će poštivanju primjene odredbi ZORS-a, koje se tiču eliminacije svih oblika neravnopravnosti u

političkoj sferi na prostoru općine Sapna. Svi postojeći i budući normativno-pravni akti i propisi će sadržavati gender komponente, te bi strukturalni mehanizmi onemogućili pojavu neravnopravnosti koja je u prethodnom periodu bila više nego očita.

Od realizacije prethodnih projekata iz ekonomske i političke sfere direktnu korist će imati oko 200 žena, čime će se svakako osnažiti njihov politički uticaj na odvijanje javnog života u Sapni.

4.5. Vremenski plan implementacije LGAP-a

Lokalni Gender akcioni plan bit će implementiran u periodu od 2012.-2014. godine, dakle u trogodišnjoj vremenskoj projekciji.

Za svaki pojedinačni projekat utvrđen u akcionom planu bit će posebno planirana dinamika implementacije, koja će prije svega zavisiti o raspoloživih budžetskih sredstava i potencijalnim donatorima, te zainteresiranim stranama za svaki od predmetnih projekata.

U prvoj godini implementacije akcionog plana, možemo se osloniti na donatorska sredstva iz Programa Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja bi pomogla da se implementira jedan do dva projekta, dok će ostali period implementacije zavisiti uglavnom od potencijalnih donatora ili eventualno viših nivoa vlasti.

4.6. Finansijski plan LGAP-a

Za finansijski plan također važi projekcija od tri budžetske godine, odnosno od 2012.-2014. godine, uz napomenu da se u prvoj godini zasniva na 100% poznatim sredstvima iz gore navedenog Programa. Ostale godine implementacije su projekcija svih identificiranih projekata sa planom raspodjele poznatih ili potencijalnih izvora finansiranja pojedinih projekata od viših nivoa vlasti, donatorskih sredstava i drugih izvora.

Svaki projekat iz akcionog plana u svojoj dinamici ima tačno utvrđen finansijski plan kao i poznate odnosno potencijalne izvore sredstava, što je sastavni dio tabele akcionog plana.

4.7. Organizacijska struktura za implementaciju akcionog plana

U implementaciji akcionog plana učestvovat će prvenstveno Gender radna grupa općine Sapna, javne institucije, nevladine organizacije, Komisija za jednakopravnost spolova, te ostali subjekti i pojedinci. Pomenuti akteri svojim zakonskim i drugim ovlaštenjima, te raspoloživim kapacitetima mogu doprinijeti blagovremenoj i kvalitetnoj implementaciji projekata, a u skladu sa projektnim prijedlozima ostvariti potencijalnu korist, koja se odnosi prije svega na ekonomsko i političko osnaživanje žena, usklađeno sa konkretnim programom te njegovim krajnjim rezultatom.

Obaveza je pomenutih subjekata da u procesu implementacije akcionog plana pruže svu potrebnu kadrovsku i materijalnu pomoć u skladu sa raspoloživim kapacitetima i ovlaštenjima koja posjeduju za proces implemenacije konkretnog programa-mjere. Informacije o pojedinim fazama implementacije konkretnih programa, uključeni akteri će biti obavezni dostavljati gender radnoj grupi koja je obavezna iste distribuirati prema donatorima.

Za cjelokupnu koordinaciju, praćenje i ocjenjivanje uspješnosti implementacije LGAP-a bit će zadužena Gender radna grupa koja ima obavezu:

- koordiniranja aktivnosti nadzora i ocjenjivanja uspješnosti implementacije LGAP-a;
- organiziranja sastanaka, okruglih stolova, medijske promocije projekta;
- organiziranja i provođenje monitoringa i evaluacije;
- komuniciranja sa zainteresiranim stranama i medijima;
- revidiranja i ažuriranja lokalnog akcionog gender plana;
- izvještavanja donatora i učesnika u implementaciji projekta.

U procesu praćenja bit će uključena i Komisija Općinskog vijeća za jednakopravnost spolova.

4.8. Monitoring i evaluacija

Lokalni gender akcioni plan je usmjeren na poboljšanje položaja žena, njihovo ekonomsko i političko jačanje i osnaživanje žena kao važnih faktora cjelokupnog razvoja i društvenog napretka na prostoru općine Sapna. Predstavnici općinske gender radne grupe za efikasno upravljanje implementacijom LGAP-a i osiguranje ostvarenja planiranih rezultata, redovno će prikupljati informacije potrebne za analizu ostvarenih planiranih ciljeva i rezultata.

Praćenje ostvarenja planiranih rezultata je ključno za donošenje odluka i bolje korištenje i alociranje ograničenih finansijskih i drugih resursa. Mjerenje uspješnosti implementacije LGAP-a će se raditi u odnosu na očekivane rezultate definirane u svakom pojedinačnom projektu i mjeri. Uspješnost implementacije LGAP-a pratit će se monitoringom svakih šest mjeseci. Evaluacija uspješnosti implementacije LGAP-a radit će se godinu i pol od dana početka implementacije LGAP-a i nakon tri godine po završetku implementacije LGAP-a.

Provođenjem ovog Plana za osnaživanje žena i mjera predviđenih kao plan djelovanja po određenim pitanjima omogućit će se poboljšanje njihovog položaja u ovoj općini. Gender radna grupa će periodično informisati Općinsko vijeće Sapna i sve aktere uključene u implementaciju aktivnosti iz LGAP-a, kao krajnje korisnike projekata o rezultatima praćenja i procjene.

5. ANEKSI

5.1. ANEKS I – SPISAK ČLANICA I ČLANOVA GENDER RADNE GRUPE OPĆINE SAPNA

1. Gušić Fatima, koordinatorica
2. Omerović Salih, član
3. Gušić Mirnes, član
4. Omerović Jusuf, član
5. Mustafić Sadija, članica
6. Hodžić Fatima, članica
7. Hamidović Nusret, član
8. Hodžić Hasidin član i
9. Aliefendić Nuriya, član
10. Bodiroga Ljubinka, članica